

Ledán M. István

Adakozás a Korinthusi levelekben

Az adakozással kapcsolatos
igeszakaszok rövid magyarázata
igehirdetéssel és bevezető tanulmánnyal

PATMOSZ KÖNYVTÁR

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Patmosz – Bibliai Tudományok Kutatóintézetének
kiadványsorozata

Sorozatszerkesztő

Dr. Kustár Zoltán

15. kötet

Ledán M. István

Adakozás a Korinthusi levelekben

Az adakozással kapcsolatos
igeszakaszok rövid magyarázata
igehirdetéssel és bevezető tanulmánnyal

**Patmosz Kutatóintézet
Debrecen, 2024**

Kiadja a
Patmosz – Bibliai Tudományok Kutatóintézete
Debrecen

Lektorálta: Dr. Németh Áron

Tördelés: Mikáczó Kamilla

Nyomdai munkák: Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

A borítón Nagy Konstantin diadalívének egyik reliefe látható,
mely eredetileg a bőkezűséget gyakorló Marcus Aureliust ábrázolta.

© Ledán M. István, 2024
© DRHE, Patmosz, 2024

ISSN 2063-5052
ISBN 978-615-5853-69-2

Előszó

A 2024–2025-ös tanév első félévében biblikus kurzust hirdettem meg a DRHE lelkész-szakos diákjainak *Adakozás a Korinthusi levelekben* címmel. A kurzussal párhuzamosan a feleségem gyülekezetében (Szentjobbon, Partium) igehirdetés-sorozatot tartottam, melynek témája az adakozás volt a két Korinthusi levél adakozással kapcsolatos igeszakaszainak az alapján. Ez összesen hat alkalmat jelentett. Az igehirdetések tehát (melyeket a kötetben kérügmaticus gondolatokként olvashatunk) „élesben” is elhangzottak. Az igehirdetésekre való készülés egyébként is műhelymunkát kívánt meg, de ezúttal ezt úgy végeztem, hogy egyik szemem a gyülekezetre, a másik pedig a teológus hallgatókra tekintett. Az egzegézisek ezért egyrészt igehirdetésközpontúak, ha úgy tetszik: homiletikailag fókuszáltak, másrészt viszont sok olyan kérdéssel is foglalkoznak, melyek csupán a teológiai hallgatók (és lelkészek) számára érdekesek és lényegesek.

Az egyes perikópák magyarázatai és az azokat követő kérügmaticus gondolatok leginkább az igetanulmány műfajába sorolhatók, lehetne tehát ez a kiadvány egy igetanulmány-kötet is, ha az adakozással kapcsolatos igeszakaszok egzegézisét ne előzné meg egy hosszabb tanulmány a görög-római, illetve a zsidó adakozás (jótékonyosság) főbb jellemzőiről. Számomra fontos volt tisztázni az alapvető hasonlóságokat és különbségeket a görög-római (és vázlatosabban a zsidó), illetve az újszövetségi adakozás-ethosz között, és a diákok számára is világossá tenni a látható hasonlóságokat, különbségeket, esetleges polémiákat. A kötet elején olvasható tanulmány azonban nem csupán a kor-és vallástörténeti ismeretek elmélyítésére szolgálhat: kiváló „példatár” és „illusztrációs segédanyag” lehet mindazok számára, akik igehirdetés-sorozatot terveznek az adakozás kérdését illetően.

A kötet alapvetően mégis egyetemi jegyzet kíván lenni, segítség és inspiráció az írásmagyarázat nehéz és szép tudományának műveléséhez. Anyaga voltaképpen egyetemi előadásokból állt össze. A könyv célja ugyanaz, mint az egyes előadásoké: ráébreszteni szeretne arra, hogy az exegézis nem öncélú, afféle privát gyönyörűségből végzett, és így megúszható és elhanyagolható tevékenység, hanem olyan izgalmas műhelymunka, mely kifejezetten az igehirdetésre, azaz legfontosabb lelkészi feladatunkra néz. Példázni szeretné azt aényt, hogy a kor- és kultúrtörténeti ismeretek, esetünkben az adakozás (jótékony-ság) görög-római (és zsidó) háttérével való beható(bb) megismerkedés, továbbá az igényes kommentárirodalom használata nem csupán a Szentírás mélyebb megértését szolgálja, hanem inspirálja is az igehirdetőt.

A kötetben magyarázott hat igeszakaszt a saját fordításomban közlöm. A fordítások itt-ott eltérnek a RÚF 2014 fordításától. A cél nem egy „jobb” és „szöveghűbb” fordítás elkészítése volt, az eltérések egzegetikai, szövegkritikai megfontolások eredményei. A fordítással kapcsolatos érvekkel bővebben az egyes perikópák magyarázatánál ismerkedhetünk meg. A felhasznált irodalmat mindig egy-egy fejezet végén közlöm, lábjegyzetben többnyire csupán a főszövegben idézett vagy parafrázált klasszikus (görög-római irodalmi) szöveghelyeket, eredeti (görög vagy latin) szövegrészleteket tüntetem fel, illetve olyan információk kerültek lábjegyzetbe, melyek fontosak és lényegesek, de nehezítenék a főszöveg olvashatóságát. A biblia idézeteket (mindig idézőjelben) a RÚF 2014, a deuterokanonikus ószövetségi könyveket a Kálvin Kiadó gondozásában megjelent *Deuterokanonikus bibliai könyvek* alapján idézem.

Ez a könyv – mind terjedelmét, mind pedig tartalmát tekintve – olyasféle, amit a régiek *oposculum*nak, azaz „művecskének”, „könyvecskének” neveztek. De még egy ilyen *oposculum*ot sem lehet úgy megírni, hogy ne legyenek benne következetlenségek, ismétlések, elütések, hibák. Ezekre kollégám, Dr. Németh Áron hívta fel a figyelmemet. A kötet gondos, pontos, szakavatott lektorálását neki köszönöm.

Talán még csak annyit: érdemes a kötet alcímét kétszer is elolvasni. Így nem érheti csalódás az olvasót, ha a főcím alapján túl sokat várna a kötettől. És akkor sem, ha túl keveset. A kötetben a két Korinthusi levél adakozással kapcsolatos perikópáinak rövid magyarázatát találja, kapcsolódó igehirdetésekkkel, és egy hosszabb bevezető tanulmánnyal. Nem többet ennél. De remélhetőleg kevesebbet sem.

A szerző

Tartalom

<i>Előszó</i>	5
I. Adakozás a görög-római világban	11
II. Adakozás/jótékonyosság a zsidóságban	49
III. Miért adakozzunk? (1Kor 16,1–4)	59
IV. Az adakozás kegyelme (2Kor 8,1–6)	69
V. Mitől jó az adakozás? (2Kor 8,7–15)	83
VI. Adakozni veszélyes! (2Kor 8,16–24)	99
VII. Az adakozás logisztikája (2Kor 9,1–5)	115
VIII. Az adakozás áldásai (2Kor 9,6–15)	127
<i>Rövidítések jegyzéke</i>	147

I. Adakozás a görög-római világban

1. Adakozás-verseny a 4. században. Felvezetés

A keresztény és a pogány adakozás összehasonlításában igen érdekes példa áll előttünk Kaiszareai Baszileiosz 4. századi püspök személyében, egy olyan korból, amikor még a kereszténység és a pogányság egymás mellett létezett. A vagyonos püspököt halála után két híres kortársa is méltatta. Az egyik lelki jóbarátja, Nazianzi Gergely volt, a másik pedig testvére, Nüsszai Gergely. Nazianzi Gergely gyászbeszédében azt írta, hogy egy súlyos éhínség idején a püspök szavaival és buzdításával megnyitotta a gazdagok magtárjait, ebből és saját vagyonából szegénykonyhát állított fel, és ő maga, illetve szolgálai táplálták a szegényeket. Baszileiosz mindenféle ételmet gyűjtött, ami azt jelentheti, hogy alamizsnaként kérte ezt, majd a szegénykonyhájában felhasználta. Ami nem világos a szövegből, hogy a gazdagok ingyen adtak a készleteikből, esetleg jutányosabb áron, vagy is-is. A testvér, Nüsszai Gergely beszámolójában viszont nem esik szó gyűjtésről; a beszámoló szerint Baszileiosz a saját vagyonából jótékonykodott. A két Gergely, a barát, illetve a testvér két külön kontextusba helyezi Baszileiosz tevékenységét. A testvér beszámolójában Baszileiosz egyedül, az előkelők euergetizmusával cselekszik, mint egy római arisztokrata vagy patrónus. Az euergetizmus (εὐεργεσία) szó szerint „jótékonytságot” jelent, ám valójában egy adok-kapok, *do ut des* akció volt. A gazdagok és előkelők vagyonukból templomokat, középületeket (fürdő, színház, cirkusz) emeltek, ünnepségeket rendeztek, ingyen gabonát osztottak, cserébe pedig olyan kitüntetésekben részesültek, melyeket feliratokon is megörökítettek,¹ szobrokat kap-

¹ Példaként említhetjük egy bizonyos Erastus feliratát (talán azonos lehet a Róm 16,23-ban említett Erasztossal), aki a korinthusi római színház közelében

tak vagy díszpáholyt a színházban. Ilyenformán Baszileiosz a római elit kontextusában helyezkedne el. Éhínségek idején ugyanis a római előkelőségek olykor áron alul adták a gabonát a népnek, elismerésért cserébe. Nazianzi Gergely beszámolójában viszont Baszileioszt az egyházi alamizsnázkodás kontextusában látjuk: egy kötelességtudó papot ismerhetünk meg, aki evangéliumi megfontolásokból odafigyel a szegények szükségére. Úgy tűnik, hogy Baszileiosz egyszerre volt egy előkelő római, aki vagyonából a közjó érdekében jótékonykodott és egyházi ember, aki evangéliumi megfontolásokból segített a szegényeken. Valóban így lett volna? Arra nézve, hogy ez a kettő nem volt egészen kompatibilis egymással, beszédesebb lehet az, hogy miként tekintettek a kortársak egy Baszileiosz által alapított ispotályra (szegénykórház). A püspöknek ugyanis meggyűlt a baja a helyi kormányzóval, amikor saját anyagi forrásaiból, illetve adományok bevonásával megalapította ispotályát, az úgynevezett *Basileiados*-t (valójában egy egész komplexumot), mert ezt úgy lehetett értelmezni, hogy túllépte egyházi hatáskörét. Nem volt egyértelmű, hogy milyen minőségben cselekszik: egyházi emberként vagy római mágnásként. Amennyiben ez utóbbi minőségben alapította a kórházat, az azt jelentette, hogy a püspök beszállt az „adakozás-versenybe”, lévén, hogy egy bőkezű adomány emelte az adakozó presztízsét, népszerűségét, és potenciális politikai ellenféllé tette a különböző közéleti szereplőket. Amennyiben egyházi emberként cselekedett, nem egy versenybe szállt be, hanem teológiai megfontolásokból tette azt, amit tett.

A keresztény adakozás alapja Baszileiosz szerint Isten nagylelkűsége. Ez a nagylelkűség az alapja annak, hogy az embert alamizsnázkodásra lehet és kell kérni. Nem tudni adni hatalmas hálátlanság. Isten nagylelkűsége a vagyon elosztására ösztökéli az embert. Amikor az ember ad, valójában nem ad, hanem visszaad. Amikor alamizsnát adunk, a szükségben lévő azt kapja, ami az övé, és még hálás is irántunk, mintha az, amit tőlünk kapott a miénk volna. Az adakozó

lévő teret mészkővel burkoltatta be. A felirat így szól: *Erastus pro aedilitate sua pecunia stravit*. Azaz: *Erastus az aedilis rangért cserébe saját költségén köveztette.*

kétszeri megajándékozott: megajándékozottként tekinthet magára akkor, amikor javakat kap Istentől, de akkor is, amikor általa Isten javakat ad másoknak. Ez utóbbi által ugyanis mennyei jutalmat kap. Az adakozás mindig kapcsolatban történik: Isten és ember, ember és ember kapcsolatában. Az embernek közösségben kell lenni a szegényekkel, testileg is közel; a keresztény ember nem vertikálisan ad, hanem horizontálisan. Ugyanakkor, amikor az ember ad, a saját hasznát tartja szem előtt, mivel ilyenkor valójában kölcsönad: irgalmat gyakorol, de erre az irgalomra Isten részéről, neki, az adakozónak is szüksége van. Ahhoz, hogy az ember így tekinthessen az adakozásra, át kellett értékelnie a vagyonhoz való hozzáállását. Ha egy földi bíróság előtt a vagyon számított (mert például ügyvédet kellett fogadni, hogy pozitív kimenetelű legyen az ítélet), Krisztus ítélőszéke előtt éppen fordítva, a vagyonról, a hatalomról, a státuszról való lemondás számít.

Az antik filozófiában akkorra már hosszú hagyománya volt mind a fösvenység és mértéktelen pénzsóvárság ostromlásának, mint pedig (főleg a sztoikus filozófiában) annak az elvnek, hogy az emberi bőkezűség alapja az istenek emberek iránti bőkezűsége. Erénynek számított a mértékletesség, és a közösség, illetve a barátok felé irányuló nagylelkűség. A 4. század nagy teológusai szerint (Ambrosziosz, Baszileiosz etc.) az erénynek (és az adakozásnak) emez antik mintái ugyan nem elhanyagolhatóak, ám a kereszténység nemcsak hogy a klasszikus örökség mellé tehető, de jobb is annál. Az erénynek ezek a klasszikus mintái már a múltéi! Igen beszédes, hogy Nazianzi Gergely úgy mutatta be Baszileioszt mint győztest a pogányság és kereszténység közötti harcban. Az adakozás klasszikus kultúrája letűnt a kereszténység megérkezésével. Az adakozás-versenyben a kereszténység győzött.

Vizsgáljuk hát meg részletesebben is az antik görög-római adakozás-ethoszt, a hellenizmus korától a korai császárság koráig, ám előtte vessünk egy rövid pillantást az adakozás antik és újszövetségi terminológiájára.

2. Az adakozás terminológiája a görög-római forrásokban és az Újszövetségben

Főleg római szerzők műveit vizsgáljuk az adakozás/jótekonyság kérdésében, mivel az Újszövetséghez közel eső időszakban ők foglalkoztak terjedelmesebben a jótekonyság kérdésével. Az antik latin forrásművek leggyakoribb *terminus technicus*-a a jótekonyságra a *beneficentia*. Ezzel azonos értelmű fogalomként használatos még a *benignitas* (szívesség, nagylelkűség, jóság), illetve a *liberalitas*, mely bőkezűséget jelent. A görög nyelv az adakozásra/jótekonyságra igen gyakran az εὐεργεσία szót használja, mely egyaránt jelenthet szolgálatot vagy valamilyen anyagi jellegű szívességet/adományt. Az εὐεργεσία voltaképpen lefedi az adakozással/jótekonysággal kapcsolatban leginkább használatos három latin fogalom jelentését. A *liberalitas*-nak egyébként *mot a mot* a ἐλευθερία felel meg, míg ellenpárjának, a fősvénységnek az ἀνελευθερία.² Görögül használatos még a δωρεά és a δῶρον. Mindkettő alapjelentése: adomány, ajándék, szívesség. Ám mindkettő olykor megvesztegetést is jelent. Mind a *liberalitas*, mind pedig az εὐεργεσία arisztokratikus erény: a státuszban magasabban álló gyakorolja az alacsonyabbrendű irányában. A *liberalitas*-ért (εὐεργεσία-ért) jutalom jár: annak, aki gyakorolja, növeli a társadalmi megbecsültségét és politikai tőkéjét. A *liberalitas* (εὐεργεσία) az elitek (és főként az uralkodók) dicsért és ugyanakkor elvárt erénye, illetve kiváltsága.³ Az Újszövetségben az εὐεργεσία mindössze kétszer fordul elő. Az ApCsel 4,9-ben Péter a sánta meggyógyítását nevezi jótéteménynek, az 1Tim 6,2 pedig a rabszolgák

2 Vö. Theophr. Char. 22.

3 Uralkodói erényként találkozunk vele a Makkabeusok 2. könyvében is. A 9. fejezetben egy levelet olvasunk, melyet a haldokló Antiokhosz Epiphánész küldött a zsidóknak, és miközben kijelölt utódját ajánlja a zsidók figyelmébe, arra inti őket, hogy emlékezzenek jótéteményeire (παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς καὶ ἄξιῳ μνημονεύοντες τῶν εὐεργεσιῶν). A Vulgata a fogalmat a *beneficium* szóval adja vissza, mely azonos értelmű a *beneficentia*-val.

urairól mondja azt, hogy hívókként jótéteményekre törekszenek. Egyik esetben sem anyagi jellegű adományról/szívésségről van szó.⁴

A δωρεά és a δῶπον szavak ugyan gyakrabban fordulnak elő az Újszövetségben, ám általában Isten (Jézus) ajándékaival/jótéteményeivel (Mt 10,8; Jn 4,10; Ef 3,7), illetve az áldozattal (Mt 8,4) kapcsolatban. Az adakozás kontextusában a két fillért adományozó özvegyasszony történetében találkozunk a szóval. Így nevezi Jézus a gazdagok adományát. A keleti bölcsek nagyvonalú ajándékát ugyancsak δῶπον-nak nevezi az evangélium. A 2Kor 9 záróversében is előfordul, de nem a gyülekezet adományával, hanem Istennel kapcsolatban.

Az adakozásra, az anyagi jellegű jótékonyásra az Újszövetségnek más a szóképlete, mint amivel a jótékonyság kérdésével foglalkozó görög-római irodalmi szövegekben találkozunk. Úgy tűnik, mintha az Újszövetség (és Pál) egyenesen ódzkodna a görög-római világban használatos és bevett fogalmaktól, és mintha következetesen kerülne az adakozással kapcsolatban az εὐεργεσία, illetve a δωρεά és a δῶπον szavakat. Igaz, nem kerüli a χάρις szót, mely a hellenizmus korától kezdve jelenthetett (főleg uralkodói) kedvezést, bőkezűséget vagy ajándékot. Ilyenként szinonimája az εὐεργεσία-nak. A χάρις a korinthusi levelezésben előfordul *adomány* értelemben, bár hozzá kell tennünk, hogy az adakozásról szóló perikópákban felváltva jelenti Isten kegyelmét (2Kor 8,1) és a gyülekezet adományát (2Kor 8,4).

4 Érdekességgéppen jegyezzük meg, hogy a Vulgatában két ízben találkozunk a *liberalitas* fogalmával, mindkét esetben anyagi jellegű jótétemény vonatkozásában. A Péld 28,8-ban, ahol a nincstelenen könyörülő emberről olvasunk, a Vulgata a *liberalis* szót használja (*liberali in pauperes* – bőkezű a szegények iránt). A Septuagintában ezen a helyen nem az εὐεργεσία áll, hanem az ἐλεᾶω (könyörül) ige participiuma. A *liberalitas* másik előfordulási helye a 2Makk 4,49, ahol arról értesülünk, hogy a tirusziak bőkezűen gondoskodtak három ártatlanul elítélt és kivégzett ember temetéséről (*Tyri quoque indignati erga sepulturam eorum liberalissimi extiterunt*). A Vulgata itt a μεγαλοπρεπής (nagyvonalúan, fejedelmi módon) határozószót fordítja a *liberalitas* jelentésmezejébe tartozó *liberalissimus* (igen bőkezű) melléknévvvel.

Annak lehetséges okáról, hogy Pál kerülni látszik az adakozással kapcsolatban a bevett antik fogalmakat, a későbbiekben ejtünk szót. Mindenesetre a korinthusi levelezésben Pál jobbra olyan kifejezéseket használ, vagy olyan szavakkal írja körül az adakozást, melyek elsődlegesen nem adakozást jelentenek. A χάρις-on kívül a következő szavakat, illetve szóösszetételeket olvassuk az adakozással kapcsolatban: κοινωνία (elsődleges jelentése: közösség, közösségi érzés, 2Kor 8,4)⁵, διακονία (elsődleges jelentése: szolgálat, 2Kor 9,12), εὐλογία (elsődleges jelentése: dicséret, dicsőítés, áldás, 2Kor 9,5), λειτουργία (elsődleges jelentése: szolgálat, istentiszteleti/áldozati szolgálat, a klasszikus görögben: közszolgálat is, 2Kor 9,12), κοινωνία τῆς διακονίας (szolgálatban való részvétel, 2Kor 8,4), διακονία τῆς λειτουργίας (szó szerint: a szolgálat szolgálata, 2Kor 9,12), ἀπλότης τῆς κοινωνίας (egyszerűség/jószíniúság a megosztásban, 2Kor 9,13), δικαιοσύνη (Pálnál elsődleges jelentése megigazulás, ám a 2Kor-ban máti értelemben használatos, vö. Mt 6,1–4). A χάρις-on kívül (melynek elsődleges jelentése az Újszövetségben és Pálnál is kegyelem, illetve a korinthusi levelezésben is felváltva vonatkozik Isten kegyelmére és a gyülekezet adományára) egyetlen olyan kifejezéssel találkozunk, mely kimondottan az adakozással, gyűjtéssel kapcsolatos, ez pedig a λογία, mely a korinthusi levelezésen kívül sehol másutt nem fordul elő az Újszövetségben.⁶

Persze könnyen lehet, hogy nem arról van szó, hogy Pál szándékosan kerülné az adakozással kapcsolatos görög-római szókészletet, hanem inkább arról, hogy igyekszik „teológiaiag terhelt” kifejezéseket használni, olyanokat tehát, melyeknek szótárában elsődlegesen más a jelentése. Ezzel azt sugallná, hogy az adakozás teológiai kérdés.

5 Ugyancsak a κοινωνία szót használja a Zsidókhoz írt levél szerzője az adakozásra. Az adakozás mellett ajánlja a jótékonytságot is, ám nem az εὐεργεσία, hanem a εὐποιΐα szót használja (Zsid 13,16).

6 A λογία szót a papiruszokon, osztrakákon pénzügyi hozzájárulásokra használták. Egy az első korinthusi levéllel egyidős Thébából származó osztrakán a λογία egy Izisz-szentélynek felajánlott pénzüsszeget jelent.

3. *Adakozás a hellenizmus korában.*

Az adakozás mint hatalomgyakorlás

Az adakozást elsőre aligha kapcsolnánk össze a hatalom gyakorlásával. Egy közösségen vagy egy társadalmon belül a hatalom gyakorlásának elsődleges formája a többé vagy kevésbé nyílt erőszak, a meggyőzés vagy a fenyegetés. Antropológusok szerint azonban a hatalom gyakorlásának van egy olyan formája is, mely homlokegyenest ellentétesnek látszik az erőszakkal, ez pedig a hatalom gyakorlása adományozás/ajándékozás által. Ám az adományozás/ajándékozás sok antik társadalomban kevésbé volt nagylelkű ahhoz, hogy szolidaritást alakítson ki. Éppen ellenkezőleg: szorongást váltott ki a megajándékozottból/ az adományban részesülőből. Az adományozás/ajándékozás gyakran terhet rakott az elfogadóra⁷ és arra kötelezte, hogy viszonzza azt. Az ajándékozás egy olyan stratégia volt, amellyel el lehet érni, hogy valaki (vagy egy közösség) megtegye azt, amit akarunk, azaz hatalmat gyakorolhatunk fölötté.

Az ajándékozásnak-elfogadásnak ez a dinamikája igencsak jellemezte a görög kultúrát. Az ajándék tartozást generált. Ez nem jelenti azt, hogy a görög kultúra nem ismerte az önzetlen ajándékozást, csupán annyit, hogy igen jellemezte az, hogy az ajándékozó viszonzóviszességeket/szolgálatokat várt el. Sőt, nem csupán valamilyen ajándékot vagy viszonzóviszességet, hanem azonos értékűt! Az adományozás/ajándékozás hatalmat adott (*power of gift*) egy közösségnek az egyén fölött, egy egyénnek a közösség fölött vagy egyéneknek egyének fölött, és hatalmi kapcsolatot eredményezett (*relationship of power*). Az ajándékozás formálta és fenntartotta a meglévő hatalmi kapcsolatokat (város-egyen, elit-egyszerű polgárok), vagy esetenként új hatalmi kapcsolatokat alakított ki.

7 Aligha véletlen, hogy a 2 Kor 11,9-ben, ahol Pál arról beszél, hogy ingyen hirdette az evangéliumot a korinthusiaknak, többször is említi, hogy nem akart teher lenni (ἀβαρὴ ἐμαυτὸν ὑμῖν ἐτήρησα – tehermentesnek őriztem meg magam köztetek).

A görög városok bátorították gazdag polgáraikat az önkéntes adakozásra, melyért kitüntetések adományoztak: koszorút, elismerő feliratokat. Az ilyen adakozás nyilván segíthette az adakozót politikai aspirációi elérésében is. Minél nagyobb volt egy gazdag ember jótékonyága (áldozatok, középületek) a város javára, annál nagyobb volt a politikai tőkéje, illetve hatalmának elismerése. Ez egy politikai játszma volt az elit és köznép között: az elit hajlandó volt „fizetni” a hatalomért, a köznép pedig elismerte a hatalmat, és ezt az elismerést kitüntetések formájában ki is nyilvánította. Ez azt is jelenti, hogy a köznép sem volt teljes egészében hatalom nélküli: a köznép függött az elittől, de az elit is a köznéptől. Arisztotelész igen beszédesen ír erről a kölcsönös függésről, kölcsönös hatalomgyakorlásról:

„A legfőbb vezető tisztségekkel, melyek az alkotmányjogok gyakorlóját megilletik, kell, hogy együtt járjanak bizonyos pénzbeli kötelezettségek is, hogy a népnek ne legyen ama tisztségekhez kedve, és megnyugodjék a vezető tisztviselők személyében, mint akik úgyis nagy árat fizettek méltóságukért. Megfelel a célnak az is, ha a hivatalba lépők pompás áldozatokat mutatnak be és közmunkákat végeztenek, hogy a nép, részesülve az áldozati lakomákban, és látva azt, hogy a városállam fogadalmi ajándékokkal és középületekkel szépül, szívesen lássa az alkotmány maradandóságát; egyúttal pedig így az előkelőek anyagi áldozatainak is megmarad az emléke.”⁸

Az elitnek tehát érdekében állt a jótékonykodás, a nép viszont az elismerés által valamelyest manipulálhatta az elitet, és arra sarkallhatta, hogy versenyezzenek az elismerésekért, ami meg az elit részéről nagyobb jótékonytságot követelt meg.

Igen érdekes a jótékonyág vonatkozásában a görög városok és az uralkodó kapcsolata. A hellenisztikus görög városok úgy tekintettek a királyra mint jótévőre, saját magukra pedig mint a jótétemény viszonzóira; a kapcsolatot – retorikai szinten! – igyekeztek egyenlőnek feltüntetni. Ebben a kapcsolatban egyenlők cseréltek ajándékokat

8 Arist. Pol. 6.7.

egymással. A valóság persze egészen más volt, ám ezt a fiktív képet mégis fenntartották. Egyrészt azért, mert a városoknak ez kevésbé volt megalázó, másrészt az uralkodók számára is kellemesebb volt ez a helyzet. A városok ugyanis (örizve a klasszikus kor demokrácia-eszményét) elvben ellenségesek voltak a királyokkal. Az, hogy a retorika szintjén jótevőnek tekintették a királyt, megnyilvánult például abban a szokásban, hogy az adót aranykorona formájában fizették, mely tipikus formája volt a jótevő elismerésének/kitüntetésének. Az adónak viszonzásként való feltüntetése álca volt: álcázása az alárendeltségnek. A polgárok tudták, hogy a királyok vágytak az elismerésekre/kitüntetésekre (pl. a tiszteletükre rendezett ünnepélyekre), és ezzel a városok manipulálni is tudták őket. Létezett az a szokás is, hogy viszont-ajándéknak tüntették fel azt, ami valójában ajándék volt. Azaz, hogy viszont-ajándéknak tüntették fel azt, ami valójában ajándék volt, nagyobb önrendelkezést (autonómiát), vagy adókedvezményeket kaphattak. Egy ajándék viszont-ajándékként való álcázása arra szolgált, hogy maszkírozza azt a tényt, hogy voltaképpen szívességet kérnek. Kétfajta ajándékozás létezett. Az ajándékozás egyik fajtája az volt, amikor nem az ajándékon magán volt a hangsúly, hanem azon, hogy kezdeményezzenek és fenntartsanak egy kapcsolatot. A másik fajta ajándékozásnál nem a kapcsolaton volt a hangsúly, hanem az ajándékon, az elérhető hasznon magán. Ez utóbbi esetben igen nehéz volt fenntartani azt a képzetet, hogy nagylelkűségről van szó. Noha a felek ilyenkor is ragaszkodtak ahhoz, hogy a nagylelkűség mozgatja az adományozást/adakozást, valójában egy üzletről volt szó: az uralkodó lojális polgárokat nyert, a polgárok politikai vagy más javakat. Az uralkodó pontosan tudta, hogy amennyiben autonómiát ajándékoz egy városnak, az egy okos politikai sakkhúzás, mégis úgy tett (és a polgárok is úgy tettek), mintha önzetlen jótétemény volna. A kérelmező tudta, hogy nem viszont-ajándékot ad, az elfogadó is tudta, hogy nem nagylelkűségéért kapott elismerést, hanem az ajándék által valójában kérelmet nyújtottak be neki, mégis mindenki belement ebbe a játszmába, aminek pontosan ismerték a szabályait, de úgy tettek mintha nem ismernék. Egyébként az ajándék viszont-ajándékként

való álcázásában az volt a csavar, hogy az elit tagjait/az uralkodót ez arra sarkallta, hogy ne csupán a *jótekonyság* nevet érdemeljék ki, hanem a valóságot ehhez a képhez igazítsák. Hasonló dolog történt a városok polgáraival is: mivel ragaszkodtak ahhoz, hogy jótekonyságnak nevezzék azt, amit ajándékkal eszközöltek ki, igyekeztek a jótévő uralkodóhoz lojális alattvalók lenni.

Ebben a gyakorlatban talán nem is annyira alakoskodást kell látnunk (vagy nem csupán azt), hanem egy felismerést. Felismerését annak, hogy az emberi kapcsolatokat a hatalom dinamikája irányítja. Ám a hatalom nyers és nem képes kötőanyagként működni a társadalomban. Az ajándékhoz azonban a szívesség és a jóindulat kapcsolódik, melyek már nagyon is képesek kötőanyagként funkcionálni. Talán ennek a felismerése állhat annak az igyekezetnek a hátterében, hogy bőkezűségként, önzetlen jótekonyságként láttassanak olyasmit, ami valójában nem az. A hellenisztikus jótekonyság/ajándékozás/szolgálat gyakorlásában nyilvánvalóan jelen van a hatalom-gyakorlás (illetve annak álcázása), de ugyanakkor annak a megsejtése is, hogy az emberi közösség a nyers erőre, a durva hatalomgyakorlásra nem épülhet.

4. Adakozás Rómában a kései köztársaság és a korai császárság korában

A Kr. e. 1. század első felétől kezdve Rómában a bőkezűség/jótekonyság (*liberalitas*) általánosan nagyraértékelt erénynek számított. A bőkezűségnek három fajtája/típusa volt ismeretes. Első típusa az, amikor személy a személy, barát a barát felé bőkezű. Második típusa a közösség felé gyakorolt bőkezűség. A harmadik pedig a nép (*populus*) iránt tanúsított bőkezűség.

4.1. Jótékonyság a kései köztársaság korában.

Cicero jótékonysággal kapcsolatos gondolatai

Cicero szerint a jótékonyság (vagy szívesség, bőkezűség) az igazságossághoz kapcsolódik.⁹ A bőkezűségnek az az alapja, hogy eredetileg nincs olyan, hogy magántulajdon. A magántulajdon ősrégi birtokbavétel vagy háborús győzelem, szerződés, sorshúzás eredménye. A magántulajdon az eredetileg közös vagyontól származik, ezért Cicero szerint kinek-kinek meg kellene elégednie azzal, ami osztályrészt jutott a számára. Aki többre sóvárog, az sérti az emberi társadalom javát. Nemcsak magunkért születünk, lényünk egy részére a haza, egy másik részére a barátaink tarthatnak számot. Az emberek az emberek kedvéért vannak teremtvé, hogy egymásnak kölcsönösen hasznára váljanak. Ebben a tekintetben az embernek a természetet kell követnie, mivel a föld mindent az emberek hasznára terem.¹⁰ A bőkezűség (*liberalitas*) ellentéte az *illiberalitas*, mely szó szerint szabad emberhez méltatlan gondolkodásmódot vagy életvitelt jelent. Az *illiberalitas*-t Cicero a zsugorisághoz kapcsolja, és mindenféle nemtelen foglalkozást (uzsorás, vámszedő) társít hozzá.¹¹ Nincs erény, amely jobban illene az emberi természethez, mint a bőkezűség. Ám ez a bőkezűség körültekintést és óvatosságot igényel. A bőkezűséget az igazságossághoz kell igazítani, illetve viszonyítani. 1) Ez először is azt jelenti, hogy nem lehet bőkezű az, aki haszon helyett kárt okoz, például úgy, hogy jogtalanságot követ el annak érdekében, hogy egyesekkel bőkezű lehessen. Nem az igazsághoz igazodva bőkezűek azok sem, akik dicsőségre és hírnévre vágynak, és ellenségeiktől veszik el azt, amit barátaiknak adnak, azok jótevőiként tetszelegve. Cicero

9 Cicero a jótékonyságot (*beneficentia*), a bőkezűséget (*liberalitas*) és a nagylelkűséget/szívességet (*benignitas*) rokon értelmű fogalmakként kezeli („...et huic coniuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellari licet”).

10 Cic. Off. 1.7.

11 Cic. Off. 1.42.

konkrét példákat is említ, és azt írja, hogy nem szabad bőkezűségnek tekintenünk azt, hogy Sulla és Caesar a jogos tulajdonosok vagyonát másokra ruházták. A törvénytelenység nem lehet bőkezűség. 2) Az igazságossághoz való igazodás azt is jelenti, hogy bőkezűségünk nem haladhatja meg anyagi lehetőségeinket. Akik többet akarnak adni annál, mint amennyit anyagi helyzetük megenged, vétkeznek, mivel méltánytalanul cselekszenek hozzátartozóikkal szemben. Idegenek kezére játsszák ugyanis azt a vagyont, amit leghelyesebb volna megosztani rokonaikkal, vagy nekik kellene örökölniük. Az ilyen bőkezűséget Cicero az álszenteskedéssel (*ostentatio*) kapcsolja össze, és azt írja, hogy ennek több köze van a hiúsághoz, mint a bőkezűséghez. 3) Végül az igazságossághoz való igazodás azt is jelenti, hogy a jótékonytságot az érdemhez kell mérni. Mérlegelnünk kell azok jellemét, akikkel bőkezűek akarunk lenni, illetve figyelembe kell vennünk az illető irántunk való jóindulatát, valamint társadalmi helyzetét, és nekünk tett korábbi jószolgálatait.¹² Annak ellenére, hogy a bőkezű embernek mérlegelnie kell a jótéteményben részesítendő iránta való jóindulatát, a bőkezűség nem a hálára (vagy a viszonzásra) kacsint. Cicero szerint nem azért vagyunk nagyvonalúak/bőkezűek/jótékonyak mert hálát várunk. Nem kamatra adjuk a jótéteményt, hanem természetüinktől fogva hajlunk a nagylelkűségre. Éppen úgy, ahogy a barátságot sem nyereségvágytól vezérelve tartjuk kívánatosnak, hanem azért, mert magában a szeretetben van teljes jutalma.¹³ A jótékonyság önmagában jó. Ahogyan a barátságnak: önmagában van a jutalma. Cicero a nagylelkűséggel kapcsolatban annak formájáról/módjáról is beszél. Nem minden nagylelkűség egyformán dicséretes. Cicero összehasonlítja a különféle típusú bőkezűséget. Dicséretes szerinte az, ha váltságdíjat fizetünk rablók kezébe esett barátainkért

12 Cic. Off. 1.14–15.

13 Cic. Amic. 30–31. *...benefici liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam (neque enim beneficium faeneramur sed natura propensi ad liberalitatem sumus), sic amicitiam non spe mercedis adducti sed quod omnis eius fructus in ipso amore inest, expetendam putamus.*

vagy vállaljuk barátaik adósságát, kevésbé vagy egyáltalán nem dicséretes viszont az, ha valaki cirkuszi/gladiátori játékok költségeit fedezi. Az ilyesmi inkább *prodigium* (szörnyű, iszonyú csodajel), amin elcsodálkozik és elámul a nép. Ez az a fajta bőkezűség, mely pillanatnyi és könnyű örömet ad, ám azt is csak a léhábbnaknak.¹⁴ A gladiátori/cirkuszi játékok támogatásának kérdésében Cicero kritikája némileg óvatos, hiszen a római *aedilisek* egyik feladata éppen az volt, hogy játékokat szervezzenek. Az viszont világosan kiderül a gondolatmenetéből, hogy az összehasonlításból melyik típusú bőkezűség kerül ki győztesen.

4.2. Jótékonyság a korai császárkorban.

Ifjabb Plinius gondolatai a jótékonyságról

Cicero nyomdokaiban jár az 1. századi ifjabb Plinius, valahányszor műveiben, itt-ott elszórtan, a bőkezűségről elmélkedik. A bőkezűség a jó uralkodó erénye. Traianus császárt több ízben is bőkezűnek (*liberalis*) nevezi. A császár azért méltó erre a jelzőre, mert nem másoktól elkobzott vagyonból volt bőkezű (vö. Cicero kritikájával), ahogyan a korábbi császárok vagy a köztársaság végnapjainak politikusai:

„Ezért nem találok dicséretre méltóbbat bőkezűségemben, mint azt, hogy adományokat osztasz a sajátodból, nevelési támogatást nyújtasz a magadéból, s a polgárok gyermekeit nem úgy táplálsz, mint a vadállatok kölykeit, áldozataik véréből. S ami a legkellemesebb a megajándékozottak számára az az, hogy tudják, amit kaptak azt nem másoktól kobozták el, s azáltal, hogy annyian jómódúak lettek, csak egyetlen ember lett szegényebb: a princeps.”¹⁵

¹⁴ Cic. Off. 2.55–56.

¹⁵ Plin. Pan. 27.

A bőkezűség azonban nem csupán az uralkodók kiváltsága lehet. Magánszemélyek is lehetnek bőkezűek, ha megfelelnek néhány fontos alapelvnek, ahogyan ez kiderül Plinius egyik leveléből:

*„Kedves Geminusom! Gyakran dicséred előttem élőszóban, most pedig levélben a te kedves Noniusodat, hogy milyen bőkezű egyesekhez. Én magam is dicsérném őt, ha nem csupán egyesekhez volna az. Mert az én alapelvem: hogy az igazi bőkezűség szolgálatára áll a hazának, a rokonoknak, ismerősöknek, barátoknak – de most a szegény barátokra gondolok. Nem tesz-e Nonius úgy, mint azok, akik elsősorban olyano-
kat ajándékoznak meg, akiknek maguknak is leginkább módjukban van ajándékot adni. Azt hiszem, az ilyen horog- és lép vesszőszerű ajándékokkal nem a magukéból adnak, hanem a máséra vadásznak. Azokhoz hasonlítanak, akik azt, amit az egyiknek adnak, behajtják a másikon, s fősévénységgel próbálnak adakozó ember hírébe kerülni. Az első dolog, hogy elégedjünk meg a sajátunkkal, a második, hogy támogassuk azokat, akikről tudjuk, hogy különösen rászorulnak, s támogatásra készen tegyünk mintegy segítő körutat. Ha a te barátod mindezt megteszi, akkor valóban mindenképp rászolgál a dicséretre. Ha egyvalamit tesz meg, akkor is rászolgál, bár kisebb mértékben. Oly ritka a példa még a korlátozott bőkezűségre is! Az embereket úgy megszállta a bírás vágya, hogy úgy tűnik: őket tartja hatalmában a vagyon, s nem ők a vagyont. Minden jót!”¹⁶*

Pliniusnál is fontos alapelv, hogy az ember saját vagyonából, és nem a máséból lehet jótékony és bőkezű. Ugyancsak fontos nála is az adakozásban/bőkezűségben tanúsított megfontoltság (ratio). Végül lényeges alapelv a fontossági sorrend: a bőkezűség először is a haza (a közjó), aztán a rokonok, ismerősök és barátok hasznára tekint. Plinius azt is hangsúlyozza, hogy a bőkezűségnek az alapja a mértékletes életmód. A mértékletes életmód az a forrás, melyből az ember bőkezűsége fakad.¹⁷ Láthatjuk tehát, hogy Plinius Cicero nyomdokai-
ban jár, az ő alapelveit ismétli, ám egyvalamiben mégis különbözik

¹⁶ Plin. Ep. 9.30.

¹⁷ Plin. Ep. 2.4.

tőle. Bár ő maga a saját személyével kapcsolatban dicséretesnek tartja, hogy látványosságok és gladiátori játékok támogatása helyett tehetséges fiatalok neveltetését támogatta,¹⁸ Traianus császárt a látványosságokra szánt bőkezű adományokért is dicséri.¹⁹ Mi több, egyik barátját is megdicsérte azért, hogy bőkezűen támogatta a látványosságokat. Szerinte az a barát helyesen cselekedett (*recte fecisti*).²⁰

Mind Cicero, mind pedig ifjabb Plinius nyilvánvalóan a *kellő*ről beszélnek, és nem a mindennapi gyakorlatról. A bőkezűséggel kapcsolatos kritikáikból kiderül, hogy igen nagy szakadék tátongott a filozófusok/értelmiségiek *liberalitas*-felfogása és a mindennapi gyakorlat között. Ez a szakadék főleg a késői köztársaság korában volt szembeszökő. Politikusok a polgárháborúk idején mások vagyonaiból voltak bőkezűek, az előkelők pedig népszerűséget hajhásztak, illetve szavazatokat szereztek a bőkezűség által. A bőkezűség öncélú volt (növelte az „adakozó” hírnevét, státuszát, politikai befolyását), ilyenként pedig leginkább korunk reklám céljából való jótékonyására emlékeztet. A köztársaság kései szakaszában a *liberalitas* valójában választási megvesztegetés volt, később a császárság korában pedig olykor az uralkodók népszerűtlenségének ellenszere: ezzel lehetett némiképp visszanyerni az elveszített népszerűséget. Természetesen találunk szép és megható példákat az önzetlen bőkezűségre, illetve a gondoskodó összefogásra is. Tacitus leírja, hogy a *fidena*e-i amfiteátrum összeomlása után – mely ötvenezer embert nyomorított meg vagy nyomott agyon – a gazdagok és előkelők „házaik feltárultak, kötöző anyagot és orvost bocsátottak rendelkezésre”. Ez az összefogás – írja Tacitus – „a hajdaniak intézkedéseire emlékeztetett, akik súlyos csaták után a sebesülteket bőkezű ajándékokkal és gondoskodással segítették.”²¹

18 Plin. Ep. 1.8.

19 Plin. Pan. 33.

20 Plin. Ep. 6.34.

21 Tac. Ann. 4.63.

Az előbbi példa ellenére is igaz viszont, hogy a római arisztokrácia számára a bőkezűség leginkább státuszfitogtatást jelentett. A *liberalitas* alá- és fölérendeltségi viszonyban volt elképzelve: aki elfogadta a jótéteményt, az – státuszban vagy a körülmények okán – alatta állt az adónak. Igen beszédes, hogy a *liberalitas*-t olykor együtt említik a megbocsátással és az irgalommal (*clementia, misericordia*).²² Antik felfogásban mindkettőt a felsőbbrendű adja az alsóbbrendűnek.

4.3. Seneca a jótékonyságról

Hosszabban fogjuk tárgyalni Seneca bőkezűséggel kapcsolatos meg-látásait, mivel ő nem szórványosan foglalkozik a kérdéssel, hanem egy egész traktátust szentel neki. „A jótéteményekről” (*De beneficiis*) című írása műfajilag diatribé, melyben lehetséges ellenvetésekre, ál-okoskodásokra vagy éppen a témával kapcsolatban felmerülő kérdésekre válaszolva (vö. 1Kor 15,35 kk) fejt ki a jótékonyság mibenlétét. A kitérők, a tárgyhoz szorosan nem tartozó kérdések felvetése egy-részt – miként a szerző írja – az elme tornáztatására valók, másrészt, miközben a feltételezett vitapartner olyan kérdéseket vet fel, hogy pl. szükséges lenne-e jogilag büntetni a hálátlan embert, adhat-e jótéte-ményt rabszolga az urának vagy gyermek a szüleinek, adhat-e az em-ber jótéteményt saját magának stb, fény derül arra, hogy 1) milyennek kell lennie az a jótéteményt adónak, 2) a jótéteményt elfogadónak, 3) illetve magának a jótéteménynek (*beneficium*). Seneca mindjárt a mű első mondatával jelzi, hogy melyek azok a kérdések, amelyeket tárgyalni fog. Azzal indít, hogy az egyik fő hibánk az, hogy jótétemé-nyeket se adni nem tudunk, sem elfogadni. A jótékonyság akadálya egy óriási emberi fogyatékoság, nevesen a háládatlanság (*ingratitudo*). Ennek egyik okát éppen a jótéteményt adó személyében látja. Ha

22 Sen. Ben. 5.9.2.

nem az arra méltónak adunk, azzal valójában előkészítjük a talajt a hálátlanság számára.

4.3.1. Az adakozó személye

Ha válogatás nélkül adunk, inkább tékozlunk, mint adunk. A hálátlanság ugyan rút dolog, de legalább annyira rút a jótéteményért viszonzást várni, mint a jótéteményről megfélekezni vagy letagadni. Az elvárt hála tönkreteszi a hálát, mivel ilyenkor inkább adóbehajtó az ember, mint adományozó. A nem szívesen, fogcsikorgatva adott jótétemény, amit mintegy kikényszerített a kérő, aligha sarkall hálára. Ilyenkor pontosan azzal a lelkülettel viszonozzák a jótéteményt, amilyen lelkülettel kapták: ha úgy kapták, hogy közben megaláztatást kellett elviselniük, elég hála az, hogy az ilyen „jótéteményért” megbocsátanak nekünk. A jótéteménynél a jötevő akarata (*voluntas*) számít. A hálátlanságot sokszor az adakozó váltja ki, aztán ez a hálátlanság visszahat az adakozásra: egyre lomhábban és rosszkedvűbben adakozunk. A jótétemények adásában az embernek az isteneket kellene követnie, akik azokat is segítik, akik hálátlanok, mivelhogy hűek önmagukhoz. Hozzájuk hasonlóan nekünk is jótéteményt kellene adnunk, és nem kölcsönt kamatra. A jótétemény arról ismerszik meg, hogy miközben adod, nem gondolsz a viszonzásra. Ha mégis viszonzásra gondolsz, megérdemled, hogy becsapjanak. A hálátlanság nem szabad, hogy kedvünket szegje, eltántorítson és restté tegyen a jótéteményre: erre a legszebb dologra.²³ Elsősorban ugyan azoknak kell jótéteményt adni, akik hálásak, ám a hálátlanság vagy annak a gyanúja, feltételezése nem akadályozhatja meg az embert a jótétemény adásában. Seneca érve az, hogy sokan méltatlanok a fényre, a nap mégis felvirrad.²⁴ Aki hálátlan, az természetesen nagyobb bünt követ el, aki viszont nem ad, az hamarabb követi el, előbb követi el a bünt. A hálátlanságot még több jótéteménnyel kell és lehet legyőz-

23 *Adeo quidem ista res fugare nos et pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet.* Sen. Ben. (= Seneca, De beneficiis), 1.1.13.

24 *Quam multi indigni luce sunt! Tamen dies oritur.* Sen. Ben. 1.1.11.

ni: a hálátlan embert körül kell bástyázni jótéteményekkel. Jobb jótéteményt nem kapni, mint nem adni. A jótéteménynek egyszerű a könyvelése: ha megköszönik, az nyereség, ha nem köszönik meg: nem veszteség. Ha az isteneket utánozzuk, a hálátlanokkal is jót kell tennünk, „hiszen a bűnösöknek is fölkel a Nap, és a kalózok számára is nyitva áll a tenger.” Nem tesz jót viszont a derék férfi azzal, aki természetéből adódóan hálátlan, ahogy pénzt sem hitelezünk annak, aki nyilvánvalóan tékozló. Az istenektől a hálátlan ember pl. a napot nem mint az istenek tisztelője kapja, hanem mint teremtmény. Az istenek részéről ez egy általános adomány, ami nem sarkall arra, hogy a természetéből fakadóan hálátlan embernek is jótéteményt adjunk. Ha olykor nyilvánvalóan hálátlannal teszünk jót, ebben is az isteneket követjük, akik magas méltóságot adnak arra érdemtelen embereknek is. Ez azzal magyarázható, hogy nem nekik adták, hanem valamelyik elődjüknek, vagy éppen – előrelátásuk folytán – valamelyik utódjuknak. A jótétemény adásakor az ember reményben ad; valódi biztosíték arra nézve, hogy csakugyan jó kezekbe kerül az adományunk, nincs, éppen úgy, ahogyan a vetőnek se ígérhet senki sem aratást, és a nősülőnek sem hűséges feleséget. Az ember annyit tehet, hogy figyelmes és körültekintő. Aki ad, azért ad, hogy adjon, nem jegyzi fel, nem gondol rá, akkor jut eszébe, ha a hála emlékezteti rá. Ha nem így van, akkor a jótéteményhez számla van csatolva. Adni úgy kell, ahogyan kapni szeretnénk: szívesen, gyorsan, habozás nélkül. A „legkedvesebbek a már előkészített, természetes, hirtelen ott termő jótétemények, melyeket nem jellemzett semmilyen késlekedés” (vö. 2Kor 9,5).²⁵ Jobb kéretlenül adni, és így megelőzni a kérő kínját. Az ad jól jótéteményt, aki kitalálja mások akaratát és megmenti őket a könyörgés székelyétől. Igen értékes, ha valaki miközben ad, megfélekedezik arról, hogy ad. Az sem mindegy, hogy miként adunk. A korholással adott jótétemény megkeseríti azt, márpedig a jótéteménybe semmi rosszat nem szabad keverni. A jótétemény nem kegy, nem segély. Bi-

25 *Gratissima sunt beneficia parata, facilia, occurrentia, ubi nulla mora fuit.* Sen. Ben. 2.1.3.

zonyos jótéteményeket, pl. kitüntetést nyíltan kell adni, mert ez által az, aki kapta dicsőségre tehet szert, másokat, mint pl. amikor éhez, nyomorúságban lévő embereken segítünk, titokban. Ez utóbbi esetben csak azok tudhatnak róla, akiken segítünk. A jótéteményt adó nem alázhatja meg azt, akin segít. A jótettet emberséggel (*humanitas*) kell cselekedni, azaz nemcsak átnyújtani kell, hanem szeretni is a jótettet.²⁶ A gőgösen (*superbe*) adott jótétemény bántó és gyűlöletes. Fontos szempont az adakozásnál az is, hogy úgy adjak, hogy magam ne kerüljek nélkülözésbe (vö. 2Kor 8,13).

A jótéteményt nem a hasznáért tesszük, az csak következmény, a jótétemény járulékos eleme; miként az istenek sem azért adnak jótéteményt, mert valamilyen hasznót remélnek attól. A jótétemény tehát önmagában kíváncsú. Ha mégis nézni kell, hogy kinek, mikor és hogyan adunk, az azért van, hogy a jótétemény valóban jótétemény lehessen. Ha ugyanis gonosz emberrel teszünk jót, akkor az sem éretnes dolog nem lehet, sem pedig jótétemény. Igen fontos a megfontoltság, mivel az minden erény társa. A meggondolatlan adományozás annyit tesz, mint rosszul cselekedni a jótéteményt. Helyesen kiválasztani a személyt azt jelenti, hogy olyat választunk, aki hálás, és nem olyat, aki viszonzni tud: derék szegényt inkább, mint méltatatlan gazdagot. A személy kiválasztásánál a jótéteményt adó a szívet fürkészi. Továbbá, amikor jótéteményt adunk, nem a nyereség, a gyönyör vagy a dicsőség után kapdosunk. Jót teszünk azokkal is, akiktől még véletlenül sem remélhetünk viszonzást (például egy ismeretlen hajótöröttel); ilyenkor a jótéteményben részesülő ember „megkéri az isteneket, legyenek ők az adósaink, s ők mondjanak köszönetét nekünk helyette” (vö. Péld 19,17). Annyira a viszonzás reménye nélkül kell jótéteményt adni, mint az, aki végrendeletet készít. A végrendeletet készítő ember ugyanis már nem önmagára, a saját személyes hasznára gondol. Ahogyan a nap felkel és lenyugszik, jutalom nélkül, úgy kell az éretnes embernek is cselekednie. A jótéteményt adó annak a javára

26 *Non tantum des oportet beneficia, sed ames.* Sen. Ben. 2.11.5.

ügyel, aki kapja azt, és nem annak a javára, aki adja, különben saját magának adná. Ezért számára „*az a gyönyörűség, hogy miközben megkönnyítjük mások küzdelmét, küzdelmes, vagy miközben kimentünk a veszedelmek közül másokat, veszedelmes, vagy miközben mások szükségét és szorultságát enyhítjük, helyzetünket nehezítő jótéteményeket cselekszünk.*” Semmi nagyszerű nincs abban, ha az ember magát szereti, magának kuporgat, magát gazdagítja. A jótéteményben az ember gyönyörűségét és örömét leli, ugyanakkor erő is van benne: egy jótétemény további jótétemények megtételére sarkall, ugyanis akivel egyszer jót tettél, az iránt felelősséget érzel, és később is jót teszel vele.

Összefoglalásul az mondhatjuk, hogy a jótékonyásban az embernek az isteneket kell utánoznia, és a hálátlanokkal is jót kell tennie. Ez azonban nem jelenti azt, hogy válogatás nélkül ad. Ez ugyanis tékozlás lenne. A természetéből adódóan hálátlan embert nem éretnyes dolog jótéteményben részesíteni. A jótékony ember megfontolt ember. A jótéteményt adónak szívesen, gyorsan, természetes módon kell adnia, anélkül, hogy megalázná azt, akinek adott. Az adakozó nem a saját hasznára néz, azaz nem önmagának ad, hanem a megajándékozott hasznára és javára fókuszál. Ugyanakkor késznek mutatkozik arra, hogy miközben jótéteményben részesít másokat, saját magát némileg veszélybe és szorultságba sodor(hat)ja.

4.3.2. Az elfogadó személye

Ami a jótétemény elfogadját illeti, Seneca mindenekelőtt szükségesnek látja megfogalmazni, hogy az embernek nem mindenkitől érdemes elfogadni jótéteményt. A kérdésre, hogy kitől lehet, a rövid válasza az: akinek mi magunk is nyújtottunk volna. Nem fogadható el a jótétemény akkor, ha kárára van vagy veszélybe sodorja a jótétemény adóját. Ha jótéteményt fogadunk el, örömmel és vidáman kell tennünk, és ezt az örömet kifejezésre is kell juttatnunk. A megajándékozott nem viselkedhet úgy, mintha ő lenne az, aki szívességet nyújt. A jótéteményt elfogadó személyével kapcsolatban Seneca hosszan értekezik a hálátlanságról. Valójában a hálátlanság leitmotívumként átszövi az egész művet. Történelmi példák sora győzi meg az olvasót

arról, hogy a hálátlanság egyetemes. Számtalan példa mutatja, hogy mennyire hálátlan az ember a haza iránt, és ugyanakkor mennyire hálátlan a haza polgárai iránt. De ugyanez a hálátlanság mutatkozik meg a mindennapi életben is: „*valamennyien hálátlanak tehát. Csak hálátlanak? Valamennyien kapzsik és valamennyien rosszindulatúak és valamennyien gyávák, különösen azok, akik vakmerőnek tűnnek. Tedd hozzá: és becsvágyók valamennyien, és istentelenek valamennyien.*”²⁷ Hálátlanná tehet a túlzott önbecsülés, az önimádat, a kapzsóság. A hálát elpusztítja a becsvágy és a kapzsóság, mivel az ilyen ember mindig úgy érzi, hogy kevesebbet kapott, mint amennyit remélt. A hálátlanság fő okát Seneca mégis az istenek iránti hálátlanságban látja: ha valaki elégedetlen azzal, amit az égiektől kapott – holott sokat kapott tőlük – bármit is kapjon, örökké elégedetlen, a jótéteményeket lefitymáló és megvető ember lesz: „*kinek fog hálásan válaszolni, milyen adományt fog nagyra vagy viszonzásra méltónak itélni az, aki megveti a legnagyobb jótéteményeket?*” A legrútabb hálátlanság a jótéteményről való megfélekedezés. Az ilyen ember nem azért hálátlan, mert elfelejti a jótéteményt, hanem azért felejt el, mert hálátlan. Aki megfélekedzik a jótéteményről, olyasvalamit tagad meg, ami nem igényel sem erőfeszítést, sem anyagi tehetséget. Valójában az emlékezés tehetné hálássá az embert. Seneca úgy érvel, hogy mindazt, amivel a jelenben bírunk, azt a külső körülmények elvehetik tőlünk; egy valami nem vehető már el tőlünk: az, ami a múltban már a miénk volt. Egy régebben kapott jótétemény tehát hálára kellene indítson bennünket. A hálátlanságnak (ahogy egyébként a hálátlanság miatti jótekonyság megtagadásának is) önmagában van a büntetése. A hálát nem törvény parancsolja, éppen úgy, ahogy a magunk szeretetét sem. A hála belénk van oltva, olyan természetes, mint az önszeretet. Ezért az, aki hálátlan, valójában önmaga ellen vétkezik.

A jótétemény ugyan nem hitel (a jótétemény adójának semmiképpen sem szabad így tekintenie rá), ám Seneca mégis hosszan beszél ar-

²⁷ A szövegrész erősen emlékeztet a Róm 1,29kk és a Róm 3,9kk verseire, ahol Pál a bűn egyetemességéről beszél.

ról, hogy – amikor és mihelyt lehetőség adódik rá – visszafizetendő. A hálát (*gratum*), azaz a visszafizetés készségét, a viszont-jótétemény készségét megajándékozott embertársainkban fel kell ébreszteni. A szükség kikényszerítheti, hogy emlékeztetnem kell valakit egy korábbi jótéteményemre.

A viszonzás kérdésében Seneca először is azt mondja, hogy aki szívesen fogadja a jótéteményt, az már viszonzta is. A jótétemény célja ugyanis az, hogy örömet okozzon, ha ezt elérte, azaz a jótéteményt elfogadó örül, akkor az adományozó elérte azt, amit akart. A jótéteményt elfogadónak nem szükséges folyton azon töprengenie, hogy miként viszonzhatja, fizetheti vissza a jótéteményt: *„rossz helyen van a jótétemény, ha nem lehetünk üres tenyérrel is hálásak.”* A hálát illetően fontos az is, hogy az ember ne érezze sürgetőnek a maga részéről, hogy viszonzozzon: *„aki mindenképpen a viszonzásra törekszik, annak a szíve nem a hálás emberé, hanem az adósé.”* A viszonzás kérdésében Seneca valami hasonlót mond ahhoz, mint amit Pál ajánl az adakozás vonatkozásában: *„nem viszonzom – írja – a jótéteményt, ha többet vonnék el magamtól, mint amennyit neki adnék, ha ő nem tapasztalna semmilyen gyarapodást annak elfogadása révén, ami nekem viszont jelentős veszteséget okozna.”* A hálás embernek nem kell, sőt nem szabad olyan körülményeket kívánnia, melyekben viszonzásként megmutathatja háláját. Figyelni kell a viszonzásra kínálkozó alkalmat, készek mutatkozni az ilyen helyzetekben, és nem kívánni azokat. Ugyanis nem csak a veszélyben és szükségben lehet a hálát kimutatni, illetve viszonzni. Az igaz barátság minden körülmények között viszonzásnak számít, akkor is, ha a jótéteményt adó semmiben nem szenved hiányt.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a jótétemény elfogadója azzal, hogy szívesen és örömmel fogadja a jótéteményt már valamilyen viszonzta is azt. Természetesen a hála érzete (és csupán csak az) nem menti fel a konkrétabb visszafizetés, vagy inkább a viszont-jótétemény alól. Ebben a tekintetben két dolgot kell különösen is szem előtt tartania. Az egyik az, hogy ne érezze sürgetőnek a viszonzást, mivel ez az adós, és nem a hálás ember lelkületére vallana. A másik pe-

dig az, hogy ne kívánjon olyan szorult helyzeteket a jótétemény adója számára, melyben konkrétan is megmutathatja háláját. A hálát nem csak a veszélyben és szükségben lehet kimutatni, illetve viszonzni.

4.3.3. Adó és elfogadó viszonya

Seneca úgy gondolja, hogy a jótétemény adója, illetve a jótéteményt elfogadó hálás ember a természet dolgaival összhangban él, és az istenek példáját követi. Amikor ugyanis az istenség tesz valamit, a tett értelmén kívül semmit sem keres. Az istenség önzetlen: nem az áldozatért teszi azt, amit tesz. Seneca az adás és elfogadás dinamikáját nem alá- és fölérendeltségben képzei el, inkább egy döntetlen versenyhez hasonlítja: az adó önzetlenségéből, nagylelkűségéből vizsgáljuk, az elfogadó hálából. Adó és elfogadó az erény gyakorlásában egyenlőek! Az adás és elfogadás dinamikájának az alaptörvénye, „hogy az egyiknek (az adónak) rögtön meg kell feledkeznie adományáról, a másiknak (az elfogadónak) azonban sohasem arról, amit kapott.” Az adónak az erény felejtést parancsol, az elfogadónak emlékezést. Nem emlékezni azt jelenti, hogy nem tesszük közhírré, nem hánytorgatjuk fel a jótéteményt. Az elfelejtés parancsa nyilván hiperbola, túlzás: célja az, többet követeljünk annál, ami elégséges, hogy megtegyék azt, ami elég.²⁸ A „ne emlékezzen” parancs annyit tesz, hogy az embernek *hasonlítani* kell arra, aki nem emlékezik. A jótéteménnyel tilos dicsekedni, hencegni, arról mesélgetni.

Az adás és elfogadás dinamikájában fel kell mérni mind az ajándékozó, mind pedig megajándékozott személyét: túl csekély vagy túl sok, amit ad vagy kap. A jótétemények adásában és elfogadásában igen fontos a mértékletesség (*modus*). Ugyanakkor a mértékletesség nem

28 Ez az elv hasonlít a rabbinikus „*készítsetek kerítést a Tórának*” parancsra. Ennek az elvnek is az a lényege, hogy többet követeljünk, hogy a szükségeset mindenképpen betartassuk. Hasonló elvet fedezhetünk fel a Hegyi Beszéd antitéziseiben is. Ha valaki például nem haragszik, kevesebb az esélye annak, hogy ölni fog.

lehet ürügy a nem adásra.²⁹ Seneca úgy látja, hogy a jótétemény és a hála dinamikája garantálja az emberi társadalom biztonságát, egymás segítségét a kölcsönös szolgálatok által. Ezért meg kell tanulni, hogy szívesen adjunk, szívesen fogadjunk el, és szívesen viszonzunk.

4.3.4. *Micsoda a jótétemény?*

A traktátusban a jótéteménynek nem csupán egyetlen definícióját találjuk. A jótétemény először is kézzel nem tapintható, mivel lelki. Az arany, az ezüst vagy bármi más, csupán a jótétemény anyaga, és nem maga a jótétemény. A jótéteményt jótéteménnyé az adónak a szándéka (*voluntas*) teszi. Ezért helytelen csupán a jótétemény anyagára figyelni, mivel azt a sors elveheti tőlünk. Nem vehető el viszont maga a jótétemény: a jót ugyanis semmiféle erő nem képes érvényteleníteni. Aztán a jótétemény örömnövelés azáltal, hogy valamit önként és örömmel teszünk valakinek az érdekében. Nem az számít, hogy mit adunk, hanem, hogy milyen lelkiállattal adjuk. A jótétemény hasonlít az áldozathoz. Nem az áldozati állatokban van az istenek tisztelete, legyenek bármennyire is bearanyozva, hanem az áldozatot bemutatók kegyességében. Ezért a derék ember árpakásával is vallásos (vö. szegény asszony két fillérje), a hitvány pedig nem kerülheti el az istenek haragját akkor sem, ha tömérdék vérrel áztatja az oltárt. Több az olyan adomány, mit szívesen adnak, inkább lekötötte az olyan adakozó, aki megfélemlített a saját szegénységéről,³⁰ és tekintetbe vette a miénket, annál, aki kelleetlenül, gögösen, nagylelkűségét fitogtatva adott; az ilyen ugyanis saját becsvágyának adott, nem annak, aki azt elfogadta. A jótétemény szociális erény: ez fűzheti leginkább egybe az emberi társadalmat. Ám vigyázni kell, hogy a nagylelkűség (li-

29 Ezt egy anekdotával szemlélteti Seneca: egy cinikus filozófus egy talentumot kért Antigonosz királytól, aki azt válaszolta, hogy az több, mint amennyit egy cinikusnak kérnie illik. Ekkor a filozófus egy dénárt kért, amire meg azt felelte Antigonosz: az meg kevesebb annál, mint amennyit egy királynak adni illik. SENECA: *Próza művei*, 338.

30 *Qui paupertatis suae oblitus est, dum meam respicit.* Sen. Ben. 2.7.1.

beralitas) ne csapjon át sem meggondolatlan könnyelműségbe, sem szűkkeblűségbe. A nagylelkűség sem nem hiányozhat, sem túl nem tenghet bennünk. A jótéteménynek egy bizonyos mércét is meg kell ütnie. Nagyszerűnek kell lennie. Egy szelet kenyér, parázs, néhány fillér a koldusnak, még ha hasznos is, nem számít jótéteménynek. Túl apró ahhoz. Továbbá a jótéteményre méltónak kell lennie annak, akinek adom. A fillér esetében, a jótéteményt nem mint arra méltónak nyújtom, hanem közömbösen, mint valami semmiséget. Ebben az esetben nem az emberrel tesszük azt, amit teszünk, hanem az emberieséggel.³¹ Jótéteményt jótéteménnyé a szándék, a jóindulat teszi. A véletlen, a nem szándékos, a kierőszakolt jótétemény nem lehet jótétemény. A jótétemény mindig tudatos. A jótétemény akkor is jótétemény, ha annak is haszna van belőle, aki adta. Nem attól jótétemény valami, ami kárára van, vagy kellemetlenséget okoz az adójának. Nem számít azonban jótéteménynek az, amit kizárólag önértékből, öncélúan adtak, pl. azért mert az elengedhetetlen feltétele saját érvényesülésünknek. Végül a jótéteménynek – akárcsak a labdajátékban a résztvevőknek – alkalmazkodnia kell az adó és a kapó személyéhez. Ha nem így történik, akkor nem megfelelően távozik az adó kezéből és nem megfelelően jut el a kapó kezébe. Ehhez kapcsolódik az a kérdés, hogy milyennek kell lennie a jótéteménynek. Seneca szerint először szükségeset kell adnunk (pl. megszabadítani veszedelemtől valakit), aztán hasznosat (pl. anyagi segítség), végül kellemeset (pl. élvezeti tárgyak, könyv, vadászfelszerelés). A jótéteménynek, akár szükséges, akár hasznos, akár kellemes, időtállóan is kell lennie. Igen fontos az is, hogy az adományt elfogadó érezze megtisztelve magát, érezze úgy magát, mint akit kitüntettek. A jótétemény személyes: olykor nagyobb örömet szerez az ajándékozó személye (kitől kaptuk), mint maga a tárgy (amit kaptunk).

Mindenki részesíthető jótéteményben: istenek és emberek egyaránt. Igaz ugyan, hogy minden az isteneké, így felvetődhet a kérdés,

31 *Non homini damus, sed humanitati.* Sen. Ben. 4.29.3.

hogy egyáltalán lehetséges-e az ajándékozás? Seneca válasza az, hogy sok dolognak két gazdája van: az egyik a tulajdonos, a másik az, aki használja. A föld az isteneké, ám az emberek használják. Amikor jót teszünk, abból tesszük, amire használati jogot kaptunk.

5. Alamizsnálkodás a római világban

Külön fejezetben tárgyaljuk az alamizsnálkodás kérdését, melyet az antik filozófiai hagyomány nem tekintett sem bőkezűségnek (*munificentia*), sem jótékonyságnak (*beneficentia*). Sokatmondó, hogy megszervezett anyagi segítség vagy szolgálat, a kereszténység megerősödése előtt, a szegények és marginalizáltak felé (rabszolgák, idegenek, özvegyen maradt nők) nem volt a görög-római világban az elitek részéről. A jótékonyság és a bőkezűség nem rájuk tekintett. Görög városokban olykor nyújtottak segítséget rabszolgáknak vagy bevándorlóknak, de ez egyrészt ritka volt, másrészt arányaiban is csekély. Ez azt is jelenti, hogy a keresztény jótékonykodás nem a pogány bőkezűségből (*munificentia*) fejlődött ki. A kettő a társadalomnak két különböző szektorára tekintett. Ez nem jelenti azt, hogy a kereszténység megjelenése előtt senki nem adott könyöradományt, mondjuk egy koldusnak, hanem csupán azt, hogy *beneficentia* nem a koldusokat, a szegényeket, a társadalom legalsó vagy kirekesztett rétegét tekintette fő tárgyának. Igen beszédes az, amit Plautus egyik komédiájában olvasunk:

*De mendico male meretur qui ei dat quod edit aut bibat;
nam et illud quod dat perdit et illi prodit vitam ad miseriam.*

Büntetést érdemel a koldustól, aki élelmet és italt ad neki,
Mert elveszíti azt is, amit adott, és megnyújtja nyomorult életét.

Ebben a mondatban feltehetően az elitek álláspontja fogalmazódik meg a társadalom kirekesztettjeinek az irányában. Minden bizonnyal ők gondolták úgy, hogy koldusnak adni annyi, mint rossz szolgálatot adni neki.³²

Miként fentebb láthattuk, a jótékonyág kérdésében (és így közvetve az alamizsnálkodás kérdésében is) legjobb forrásaink Cicero és Seneca. Mindketten fontosnak tartják a bőkezűség gyakorlását (*liberalitas*) a szükségben lévők felé, de egy figyelmesebb olvasatban kiderül, hogy ezek a szükségben lévők nem a társadalom kitaszítottjai, hanem az éppen szükségben levő tisztességes polgárok (lásd Seneca véleményét a koldusnak dobott fillérről). Míg a keresztény adakozásnak (alamizsnálkodásnak) fontos eleme a szánalom (ἔλεος, lat. *misericordia*), a sztoikusok nem mindig és nem feltétlenül tekintették erénynek. Mégpedig azért nem, mert a szánalom megzavarja a bölcs nyugalmát. A nyomorgó ember állapota egy szerencsétlen külső körülmény, mely a sztoikus bölcsöt hidegen kell hogy hagyja. Cicero ügyvédként ugyan használta a szánalomkeltést, ám azért tette, mert pontosan tudta, hogy a nép között nincs nagyobbra értékelt erény a könyörületnél. Ez az ügyvédi „csel fogás” egyúttal jelzi is, hogy tömegek és az elitek felfogása a szánalom és együttérzés kérdésében igen különbözött. Seneca a szánalmat elgyengülésnek tartja, melyet mások balsorsa láttán érzünk, vagy szomorúságnak, mely akkor támad fel a lelkünkben, amikor valakit meg nem érdemelt nyomorúságban látunk. Csakhogy a bölcs nem gyengülhet el a lelkében, és nem engedheti közel a lelkéhez a szomorúságot. A bölcs nem szánakozhat, ennek ellenére mégis segít a szükségben lévőkön, akár alamizsnát is ad a nyomorgóknak. Ám ezt nem szánakozásból teszi, mint a legtöbben, mivel a szánakozás: lenézés. Aki szánakozik, az éremlyeg a koldus látványától. A bölcs úgy ad, mint ember az embernek, a közös javak-

32 Ez a szemlélet egyébként igen hasonlít korunk szemléletére. Gondoljunk csak a nagyobb városokban látható plakátokra, melyek arra hívják fel a figyelmünket, hogy ne adjuk könyöradományt a koldusoknak. Lásd Plaut. Trin. 339.

ból. Ugyanez érvényes a fogatékkal élőkre is.³³ A tömeg szánalomból ad, erénynek tartja a könyörületet, a bölcs azonban emberségből ad, és megveti a szánalmat. Seneca gondolataiból kiderül, hogy az átlagember viszont fontosnak tartotta a szánalmat és gyakorolta is. A görög-római világban azonban a szánalmat nem (annyira) a vallásos hagyomány mozgatta, miként a zsidóságban vagy a kereszténységben, hanem annak a tudata, hogy a sors változó. Empatikussá a görög-római embert a szerencse forgandósága tette, amit a *hodie mihi, cras tibi* (ma rajtam, holnap rajtad) közmondás is kifejez. A görög-római embert erőteljesen áthatotta az az érzés, hogy aki ma ad, az másnap akár a kérő helyzetébe kerülhet. Ebben az érzésben erőteljesen benne volt a sors kiszámíthatatlanságától való félelem is. A sztoikusok feltehetően ezért is tartották kerülendőnek a szánalmat. A bölcs ember nem fél a szerencse változásától. A sztoikus ideál az alamizsnálkodással kapcsolatban így fogalmazható meg: adni anélkül, hogy a lélek kimozdulna egyensúlyából, anélkül, hogy megzavarná a szánalom.

Miként láthattuk, a görög-római világban az elit inkább azok felé gyakorolta a bőkezűséget, akiktől valamikor valamilyen viszonzást remélt – a filozófia is ezt ajánlotta! – de ez nem jelenti azt, hogy adott esetben ne gyakoroltak volna jótékonytságot az elesettekkel. Az általános gyakorlat mégis az volt, hogy az elesetteket ignorálták. A korai császárkorból származó epigráfiai adatok arról beszélnek, hogy az előkelők és gazdagok közül senki sem kívánt úgy emlékezni magára, mint a szegények jótévedőjére. A kereszténység előretöréséig senki nem tekintett magára úgy, mint a szegények védelmezőjére. Ez egy keresztény ideál, és a késői császárság korában vált ideológiailag erőssé. Az elit számára a jótéteményt nem a szegény réteg felkarolása jelentette, akkor sem, ha alkalomadtán alamizsnát adtak. Jótéteménynek a látványos és a valamiképpen megtérülő „beruházás”, a közjó előmozdítása, illetve a barátok és a tisztességes polgárok megsegítése számított. Az átlagember, illetve a szegénységnek többé-kevésbé kitett tömegek

33 Sen. Clem. 2.5.4.

azonban másként viszonyultak az alamizsna kérdéséhez. A görög-római világban létezett egy olyan íratlan erkölcsi kódex, mely átkozottan tartotta nem adni vizet a szomjazónak, nem temetni el a holtat/ nem szórni földet rá, nem mutatni utat az eltévedőnek. Elképzelhető, hogy ide tartozott a koldusoktól való következetes elfordulás is. A pogány templomok előtt mindig is számtalan koldus volt, és noha vallási kötelezettség nem írta elő azt, hogy az isteneket tisztelő embernek alamizsnálkodni kell, azaz nem fedezhető fel kapcsolat a mainstream görög-római vallásosság és az adakozás/alamizsna között, az emberek mégiscsak adtak alamizsnát. Különben aligha lehetett volna a római városkép állandó része a kéregető. Az a tény is, hogy koldusok viszonylag gyakran vakságot, sántaságot színleltek, szintén arra utal, hogy apellálni lehetett a görög-római ember szánalmára.³⁴ Szánalmat feltehetően azok éreztek inkább a nyomorúság láttán, akik hatványozottabban voltak kitéve annak.³⁵ Nem a keresztények (és a zsidók) voltak tehát az elsők, akik szánalomból adakoztak (vagy adtak alamizsnát), a görög-római átlagember – Seneca és általában a stoikus bölcsélet által elítélt módon – ugyancsak szánalomból adott. Igaz, a szánalom motivációi egészen másak voltak!

34 Vö. Horatius egyik episztulájával.

„Egyszer tréfáljon meg egy utcakölyök, azután már
nem veszed őt fel, bár igazán eltört a bokája,
bárhogy bóg, és szent Osirist hívja tanúul:
»Jaj, jaj, a csontom tört! Most nem hazudok, vegyetek fel!«
»Hívj egy olyant, aki elhiszi« – szidják őt, haragudva.”
Hor. Epist. 1.17.58–59.

35 Érdekes esetet említ idősebb Seneca, aki azt írja, hogy a nők, főleg ha tettek ki gyermeket, hajlamosabbak adni gyermek-koldusoknak, mivel arra gondolnak: lehet ez akár az én gyermekem (Controv. 10.4.20). Ebben az esetben a szánalom és a lelkipurdalás elegye figyelhető meg.

6. Adakozás a görög-római világban és az Újszövetségben. Összevetés

A terminológiai összevetésnél láthattuk, hogy az adakozást leíró antik terminológia szinte teljesen hiányzik az Újszövetségben. Az εὐεργεσία fogalmával ugyan az Újszövetségben is találkozunk, ám nem az adakozással kapcsolatban. Jótéteménynek (εὐεργεσία) az Újszövetségben egy gyógyítás minősül (ApCsel 4,9), illetve a hívővé lett *dominusok* kedvességét/jóindulatát jelenti ugyancsak hívővé lett rabszolgáik iránt (1Tim 6,2). Gyakrabban fordulnak elő a δωρεά és a δῶπον szavak, ám általában Isten (Jézus) ajándékaival/jótéteményeivel (Mt 10,8; Jn 4,10; Ef 3,7), illetve az áldozattal (Mt 8,4) kapcsolatban.

Az adakozás kontextusában a két fillért adományozó özvegyasszony történetében találkozunk a szóval, ahol Jézus a gazdagok bőkezű(bb) adományát nevezi így. Láthattuk továbbá, hogy a klasszikus (görög-római), illetve újszövetségi adakozásnak/bőkezűségnek egészen más az iránya is: más célcsoportot tart szem előtt. A társadalom periferiájára szorult rétegek alkalmi megsegítését, az igazán szükségben lévők felé megnyilvánuló szánalmat (legalábbis) az antik filozófiai hagyomány nem tartotta sem bőkezűségnek, sem jótékonyságnak. Igaz, katasztrófák idején a segítő szolidaritás erénynek minősült, miként ez kiderül Tacitus leírásából. Az is igaz, hogy Cicero és Seneca fontosnak tartották a bőkezűség gyakorlását a szükségben lévők felé, ám soraik között olvasva kiderül, hogy ezek a szükségben lévők nem a társadalom kitzasztottjai, nem a valóban rászoruló rétegek, hanem az éppen szükségben lévő decens polgárok vagy barátok. Mivel a klasszikus, valamint az újszövetségi adakozással kapcsolatos terminológia alig mutat átfedést, és az adakozás/jótékonyság iránya is más, felvetődhet a kérdés, hogy egyáltalán van-e bármilyen kapcsolópont a klasszikus és az újszövetségi (bibliai) adakozás/jótékonyság között? Ha megpróbáljuk összehasonlítani e kettőt, vajon nem almlátunk-e össze a körtével? Azt mondhatjuk, hogy analógiákat leginkább az adakozás/jótékonyság elvi megalapozásában fedezhetünk fel. A jótékonyság kérdésével foglalkozó ókori filozófusok írásaiban

ezekre az elvekre leginkább a jótékonyság gyakorlásával kapcsolatos kritikákból derül fény.

1. *Isteni bőkezűség.* Mind az antik filozófiai hagyomány, mind pedig az Újszövetség hangsúlyozza, hogy a jótékonyság alapja az isteni bőkezűség. Seneca szerint az embernek a jótétemények adásában az isteneket kell követnie, akik bőkezűek, és azokat is segítik, akik hálátlanok, mivelhogy az istenek hűek önmagukhoz. Ehhez hasonló elvi alappal találkozunk a 2Kor 8,9-ben, ahol Pál a korinthusiak bőkezűségének alapját Krisztus kegyelmében (jótéteményében) látja, aki gazdag létére szegénnyé lett értünk.

2. *Viszonzás.* Egy másik téma, mely megjelenik az adakozással kapcsolatos vagy azt érintő antik írásokban a viszonzás kérdése. Seneca szerint az az ember, aki a jótétemény adásakor a viszonzásra gondol, megérdemli, hogy becsapják. A becsapás azt jelenti, hogy a jótéteményt elfogadó nem mutat hálát. A filozófus úgy gondolja, hogy a hálátlanság nem szegheti kedvünket, nem tántoríthat el a jótéteménytől, és nem tehet restté a jótékonyságban. Újra meg újra visszatérő érve az, hogy a nap fényére sokan méltatlanok, ám a nap ennek ellenére mégis mindenki számára felvirrad. Hasonló elvet találunk a Mt 5,43–48-ban, ahol a Jézus arról beszél, hogy a viszonzásra kacsintó szeretetnek nincs jutalma. A tanítványnak Istent kell utánóznia, aki felhossa a napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazaknak és hamisaknak egyaránt.

3. *Anyagi lehetőségeink figyelembe vétele.* Cicero arra figyelmezteti olvasóit, hogy a jótékonyság gyakorlása közben figyeljenek arra, hogy bőkezűségük ne haladja meg anyagi kereteiket. Akik többet adnak, mint amennyit anyagi helyzetük megenged, nem az igazságossághoz igazodnak, mivel méltánytalanul cselekszenek hozzátartozóikkal szemben. Seneca is fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az adakozásnál lényeges szempont az, hogy a jótéteményt adó ne kerüljön nélkülözésbe. Hasonló gondolatot fedezhetünk fel a 2Kor 8,13-ban, ahol Pál arra inti a korinthusi hívőket, hogy adakozásukkal ne sodorják magukat anyagi bizonytalanságba: ki-ki anyagi tehetségéhez mérten ajánlja fel adományát.

4. *A szándék.* Seneca azt írja, hogy jótéteményt jótéteménnyé a szándék, a jóindulat teszi. A jótétemény inkább lelki, mint anyagi természetű dolog. Az, amit adunk (arany, ezüst vagy bármi más) csupán a jótétemény anyaga, és nem maga a jótétemény. Nem az számít, hogy mit adunk, hanem, hogy milyen lelkülettel adjuk. A jótétemény az áldozathoz hasonlít, mégpedig abban a tekintetben, hogy az istenség tisztelete nem magában az áldozat anyagában van, hanem az áldozatot bemutatók kegyességében. Pálnál szintén fontos az a gondolat, hogy az adomány nem kereskedelmi értéke vagy mennyisége szerint kedves, hanem aszerint, hogy milyen szívvvel adja az, aki adja (2Kor 8,12). Figyelemre méltó az is, hogy mind Seneca, mind pedig Pál a jótéteményt/adakozást az áldozat analógiájára képzelel el. Pál két ízben is a λειτουργία szót használja az adakozással kapcsolatban, mely istentiszteleti, áldozati szolgálatot (is) jelent.

5. *Készenlét.* Seneca szerint a legkedvesebb jótétemények a már előkészített, vagyis a természetes, mintegy hirtelen ott termő jótétemények. Itt a készenlét leginkább azt jelenti, hogy a jótéteménnyel nem késlekedik az ember, mivel kétszer ad az, aki gyorsan ad (*bis dat, qui cito dat*). De a már előkészített jótétemény arra is vonatkozik, hogy az embernek készségesnek kell lennie a jótéteményre. Pál, főleg a 2Kor 9-ben, többször is hangsúlyozza az adományok előkészítését (pl. 2Kor 9,5). Ez számára nem csupán logisztikai kérdés (bár nyilván az is), hanem kivédése annak, hogy a felajánlások kényszerűségből, egyfajta röstelkedésből történjenek.

6. *A jótétemény titkossága.* Seneca azt írja, hogy bizonyos jótéteményeket, pl. kitüntetést ugyan nyíltan kell adni, mert ezáltal az, aki kapta dicsőségre tehet szert, másokat viszont, mint pl. amikor éhező, nyomorúságban lévő embereken segítünk, titokban. Ez összecseng azzal, amit Máté evangéliumában Jézus ajánl: úgy kell adni, hogy a bal kéz ne tudja, mit tesz a jobb. Az adománynak rejtve kell maradnia (Mt 6,1–4). Cicero azt is fontosnak tartja, hogy a jótétemény ne a látványosságra tekintsen. A cirkuszi és gladiatori játékok bőkezű támogatását *prodigium*nak (szörnyű, iszonyú csodajel) nevezi. Az ilyen jótékonytságot ugyan megcsodálja a nép, ám ez a fajta bőkezűség csupán

pillanatnyi és könnyű örömet ad. Kritikával illeti Jézus is a látványos, illetve a látványosságra törekvő jótékonyságot: akik adakozáskor kürtöltenek maguk előtt, azok már elvették jutalmukat (Mt 6,2).

7. *Fontossági sorrend az adakozásban.* Cicero szerint mindenk előtt rokonainknak tartozunk a jótéteményekkel. Pliniusnál is lényeges alapelv az, hogy a valódi bőkezűségben figyelembe kell venni a sorrendet: a bőkezűség először is a hazának, aztán a rokonoknak, végül pedig barátoknak áll a rendelkezésére. Az elv, miszerint mindenk előtt azoknak tartozunk jótéteménnyel, akik közel állnak hozzánk, ugyancsak megtalálható az Újszövetségben. A jó cselekvésében nem szabad megrestülni, de a jótétemények elsődleges haszonélvezői azok, akik testvéreink a hitben (Gal 6,9–10).

8. *Egyenlőség a jótéteményben.* Seneca az adás és elfogadás dinamikáját nem alá- és fölérendeltségben képzei el, inkább egy döntetlen versenyhez hasonlítja: az adó önzetlenségből, nagylelkűségből vizsgálzik, az elfogadó hálából. Pál sem alá- és fölérendeltségben képzei el az adakozást, hanem az egyenlőségnek megfelelően, azaz a közösségek/emberek pillanatnyi helyzetétől függ, hogy éppen kinek a fölöslege pótolja a másik hiányát (2Kor 8,13b–14). Ugyanakkor Pál is hangsúlyozza, hogy az adományt gyűjtő korinthusiak bőkezűségükről tesznek bizonyosságot, ez a bőkezűség pedig (Isten iránti) hálára indítja a jeruzsálemi gyülekezetet (2Kor 9,11–12).

9. *Nehézségek felvállalása.* Némileg ellentétben azzal az alapelvvel, hogy a jótéteményt adó nem kerülhet nélkülözésbe, Seneca azt is hangsúlyozza, hogy a jótétemény gyönyörűségéhez hozzátartozik az, hogy miközben megkönnyítjük mások küzdelmét, készek vagyunk küzdelmet, miközben kimentünk a veszedelmek közül másokat, veszedelmet, illetve miközben mások szükségét és szorultságát enyhítjük, nehézségeket vállalni. Az anyagi szükség vállalását dicséri Pál is a makedóniai gyülekezetekkel kapcsolatban, miközben példaként állítja őket a korinthusiak elé (2Kor 8,2–3).

Az adakozással/jótékonysággal kapcsolatos kritikák arról is árulkodnak, hogy igen nagy szakadék tátongott a filozófusok/értelmiségiek *liberalitas*-felfogása és a mindennapi gyakorlat között. Ám

minket elsősorban nem az elvek és mindennapi életgyakorlat közötti mindig is meglévő diszkrepancia érdekel, hanem sokkal inkább az, hogy a görög-római ember miként tekintett a gyakorlatban az adakozásra/jótekonyságra. A gyakorlatban a görög-római világban a jótekonyság az elit kiváltsága volt, és státuszfitogtatást jelentett. Nem is igen fordítottak energiát arra, hogy álcázni próbálják a jótekonyság „üzleti” jellegét. Az előkelőktől elvárták a bőkezűséget, melyért cserébe kitüntetések adományoztak: koszorút, hivatalt, elismerő feliratokat. Az ilyen bőkezűség segíthette az adakozót politikai aspirációi elérésében is. Továbbá a bőkezűség alá- és fölérendeltségi viszonyban volt elképzelve: aki jótéteményt fogadott el, az társadalmi súlyban, alatta állt az adónak. Aligha lehet véletlen, hogy a *liberalitas*-t olykor együtt említik a megbocsátással és az irgalommal (*clementia*, *miseri-cordia*). Az ókoriak felfogásában mindkettőt a felsőbbrendű adja az alsóbbrendűnek. Végül a jótekonyság/ajándékozás a hatalom gyakorlásának egyik rejtett módja is volt. Az előkelők bőkezűnek mutatkoztak a közjó javára (középületeket emeltek, látványosságokat „szponzoráltak”), a köznép pedig cserébe elismerte a hatalmukat. Valójában ez egy politikai játszma volt az elitek és a szélesebb néprétegek között, melyben az elit „áldozott” a hatalomért, a köznép pedig elismerte ezt a hatalmat, és arra is hajlandó volt, hogy különféle kitüntetésekben részesítse a bőkezűnek mutatkozó előkelőket. Ezzel szemben az újszövetségi adakozás nem a gazdag gyülekezeti tagok kiváltsága volt csupán, hanem mindenki számára adott lehetőség és elvárás. Az újszövetségi jótekonyság továbbá nem az azonos társadalmi osztályon belüli éppen szükségben levőt célozta meg, még kevésbé tekintett „infrastrukturális” célokra, hanem a valós szükséglet szenvedő hittestvért tartotta szem előtt, függetlenül a státuszától és – a korinthusi kollekta esetében – függetlenül kulturális-nemzeti hovatartozásától.

Ami meg kimondottan az elveket és ideálokat illeti, két lényeges különbséget fedezhetünk fel. Az egyik az, hogy a görög-római jótekonny tettek nagyszerűnek kellett lennie, és egy bizonyos mércét is meg kellett ütnie. Seneca – miként láthattuk – az az újszövetségi ér-

telemben vett alamizsnát nem tartja jótéteménynek. Egyrészt azért, mert ez túl apró dolog ahhoz, hogy jótéteménynek lehessen nevezni, másrészt pedig azért, mert az elfogadónak méltónak kell lennie a jótéteményhez. Olyasvalaki, aki a társadalom periferiáján él, nem lehet méltó a bőkezűsége. Ez nem jelenti azt, hogy a filozófiát gyakorló ember nem ad a koldusnak, de az ilyen adományt úgy nyújtja át, mint valami semmiséget. Ilyenkor nem az emberre magára néz, hanem az emberieségre (*humanitas*). Ezzel az arisztokratikus gondolkodással – mondanunk sem kell – az Újszövetségben nem találkozunk. Bár Pál adakozással kapcsolatos intelmeiből, illetve rendelkezéseiből kiderül, hogy a kollektának meg kell ütnie egy bizonyos mércét ahhoz, hogy az apostol ne szégyenkezzen a korinthusiak miatt, nyilvánvaló, hogy Pál nem az egyes adakozók zsebéhez méri az adomány értékét. Az, amit a gyűjtésről mond, hogy ti. az *διακονία*, *εὐλογία*, vagy *λειτουργία*, vonatkozik az egyes adományokra is, függetlenül azok nagyságától. A másik különbség (legalábbis ami a jótékonyosság filozófiai felfogását illeti) az az, hogy a görög-római jótékonyosság igyekezett kiküszöbölni a száналmat. Míg a keresztény adakozásnak/jótékonyásgnak (alamizsnálkodásnak) fontos eleme a száanalom (*ἔλεος*, lat. *misericordia*, Lk 10,37, Jak 2,13), (főleg) a sztoikusok úgy tartották, hogy a száanalom kerülendő, mivel megzavarja a bölcs nyugalmát. Az az állapot, amelyben a szerencsétlen ember él, egyszerűen egy külső körülmény, mely a bölcsset nem zaklathatja fel. Az átlagember persze nemcsak hogy fontosnak (erénynek) gondolta a száналmat, hanem gyakorolta is. De ennek a háttérében nem a vallás által meghatározott ideálok álltak, hanem az a gondolat, hogy a sors változó, illetve az a félelem, hogy bárki bármikor kerülhet – a sors szeszélye folytán – akár máról holnapra nyomorúságos helyzetbe.

Végül ejtsünk néhány szót arról, hogy vajon Pál miért látszik kerülni a jótékonyossággal/bőkezűséggel kapcsolatos antik terminológiát? A *χαρις*-t – mely, miként láttuk a hellenizmus korától kezdve jelenthetett jótékonytságot/bőkezűséget – ugyan használja, de tegyük mindjárt hozzá, hogy Pál, akár egy gondolatmeneten belül, egyaránt érti alatta Isten kegyelmét, illetve a gyülekezet adományát.

Bizonyos, hogy már maga a szókészlet megválogatása is üzenetértékű. Megkockáztatjuk, hogy Pál messziről el akarta kerülni, hogy az adakozó gyülekezetek hatalmi kérdést kreáljanak az adakozásból, és úgy tekintsenek magukra mint befolyásos „szponzorokra”, akik a klasszikus alá-fölérendeltségi dinamikában az előkelőek szerepében tetszeleghetnek. Pál még a látszatát is el szeretné kerülni annak, hogy a kollekta valamiféle hatalmi játszma a görögországi közösségek és a jeruzsálemi gyülekezet között. Ha az adománygyűjtés sikeres lesz, az nem más, mint Isten kimondhatatlan ajándéka.

7. Összegzés. Kiértékelés

Ebben a bevezető részben az antik görög-római adakozás-ethoszt vizsgáltuk meg a hellenizmus korától a korai császárság koráig. Megvizsgálva az adakozással/jótekonysággal kapcsolatos antik, illetve újszövetségi terminológiát, láthattuk, hogy az adakozásra, az anyagi jellegű jótekonyságra az Újszövetségnek egészen más a szókészlete, mint amivel a jótekonyság kérdésével foglalkozó görög-római irodalmi szövegekben találkozunk. Úgy tűnik, mintha az Újszövetség, és főleg Pál egyenesen ódzkodna a görög-római világban használatos és bevett fogalmaktól, és mintha következetesen kerülné az adakozással kapcsolatban az εὐεργεσία, illetve a δωρεά és a δῶπον szavakat, azaz a vonatkozó antik irodalom bevett fogalmait. Ennek oka az lehet, hogy Pál el akarta kerülni azt, hogy gyülekezetei úgy tekintsenek az adakozásra, ahogyan a görög-római gyakorlatban tekintettek rá, azaz nem szerette volna azt, hogy a gyülekezetek a klasszikus alá-fölérendeltségi dinamikában helyezték el az adakozás ügyét. Úgyisintén el szeretne volna kerülni, hogy a gyülekezetei úgy gondoljanak az adakozásra, mint valamiféle „üzletre” vagy hatalmi játszma. Láttuk, hogy mind a hatalomgyakorlás, mind pedig az alá- és fölérendeltség dinamikája igen jellemző volt a görög-római jótekonyság gyakorlatára. Ugyanakkor az adakozással kapcsolatos filozófiai ideálok, illetve az újszövetség-

gi adakozással kapcsolatos teológiai alapvetés között több analógiát is felfedezhetünk. Ezek az analógiák a következők:

- Az emberi jótékonyság alapja az isteni bőkezűség.
- A jótékonyság nem a viszonzásra kacsint.
- A jótékonyság gyakorlójának figyelembe kell vennie anyagi lehetőségeit.
- A jótéteményt a szándék teszi jótéteménnyé.
- A jótétemény akkor kedves, ha mintegy elő van készítve.
- A jótéteménynek titokban kell történnie.
- Az adakozásban/jótétemény adásakor oda kell figyelni a fontossági sorrendre.
- Az adakozásban az adó és elfogadó egyenlőek.
- Az adakozónak/jótétemény adónak vállalnia kell az esetleges, személyét érintő nehézségeket.

Az ideálokat, alapelveket illetően két lényeges különbségre derült fény. Az egyik különbség az antik, illetve újszövetségi adakozás/jótékonyság/alamizsnálkodás között az, hogy míg a klasszikus felfogás arisztokratikus, és pl. nem tekinti jótéteménynek a társadalom periferiáján élőknek a megsegítését, az Újszövetségtől távol áll ez az arisztokratikus, elitista gondolkodás. A másik lényeges különbség pedig az, hogy míg az antik bölcsélet (különösen a sztoicizmus) kerüldőnek tartotta a szánalmat, és egyenesen megalázónak, ha az a jótéteménnyel párosult, a keresztény adakozásnak/jótékonyságnak (alamizsnálkodásnak) fontos eleme a szánalom (ἔλεος, lat. *miser cordia*).

Annak ellenére, hogy az elveket illetően számos analóg gondolatot fedezhettünk fel a görög-római *liberalitas*/εὐεργεσία-felfogás és az újszövetségi adakozás teológiai megalapozása között, számszerűleg többet is, mint amennyi látható ellentétet, ez esetben a különbségek a döntő jelentőségűek. Ha úgy tetszik: nem a mennyiségi analógiák, hanem a minőségi ellentétek a mérvadóak. Különösen is lényegbevágó az, hogy a klasszikus (görög-római), illetve újszövetségi adakozásnak/bőkezűségnek egészen más az iránya: más célcsoportot tart szem előtt. Ugyancsak lényeges, hogy a görög-római, illetve az újszövetségi

adakozás-ethosznak egészen más a forrása is. Az újszövetségi adakozás vallásos cselekedet (amely gazdag bibliai hagyományra tekinthet vissza), része a kegyességnek (εὐσέβεια), a görög-római *liberalitas*/εὐεργεσία forrása pedig (legalábbis a filozófiai gondolkodásban) az emberi természet: aki nem gyakorolja, az az emberi természetet tagadja meg. Aligha lehetne hát meggyőzően érvelni amellett, hogy a keresztény adakozás a görög-római jótékonyság-ethoszból eredeztethető.

II.

Adakozás/jótékonyosság a zsidóságban

Természetesen a zsidóság is ismerte az adakozás/jótékonyosság „arisztokratikus” formáit, azt a fajta adakozást, mely nem az egyes emberre, hanem „közösségi projektekre” tekintett. Az Ószövetségben olvashatunk gyűjtésről az első, illetve második templom javára (1Krón 29,6–9; Ezsdr 8,24kk), szó esik a kultusz működtetését célzó adományokról (Neh 12,44–47), ahogyan nagyvonalú felajánlásokról is (Neh 5,14). Későbbi korokban a zsinagógák építését és fenntartását is bőkezű adományokból tartották fenn. A patrónusok és szponzorok neveit feliratokon örökítették meg, akár zsidók voltak azok, akár pogányok (vö. Lk 7,5).³⁶ Ebben a fejezetben azonban a zsidó jótékonyosság azon aspektusaira fókuszálunk, melyek sajátosak voltak, azaz nem találhatók meg az analógiái a pogány görög-római világban. Egészen pontosan a zsidó adakozás/jótékonyosság azon formáit vizsgáljuk meg röviden, melyek kifejezetten a társadalom periferiáján élőkét vagy az oda szorulókat tekintették a jótékonyosság „tárgyának”.

A rabbinikus korban (a 2. századtól), de feltehetően korábban is, a diaszpóra zsidóságban, sőt még korábban, a hellenizmus korától kezdődően, a szegények iránti gondoskodásnak (adakozásnak) két formája volt: az aratási ajándék (melynek szilárdabb ószövetségi alapjai vannak), és az alamizsnálkodás (mely a hellenisztikus zsidó irodalomban vált meghatározó témává). Az előbbi inkább a falusi szegények számára jelentett segítséget, az utóbbi pedig inkább a városi szegény rétegre tekintett. Az alamizsnálkodás a korai rabbinikus zsidóságban két intézményt is kitermelt: a szegénykonyhát (*tambui*) és a szegényalapot (*kuppah*).

36 Egy aphrodisziaszi (Kis-Ázsia) zsinagógában talált felirat 54 istenfélő pogány nevét jegyezte fel, azaz olyan embereket, akik rokonszenveztek a zsidó vallási eszmékkel. Ezek között néhány városi pogány előjáró neve is szerepel.

1. A szegények segítése a Szentírásban

Az Ószövetségben szegények megsegítésének kétféle módja látszik körvonalazódni.

1) Az egyik az úgynevezett aratási adomány (*péáh*). Több bibliai leírás is foglalkozik a szegényeknek szánt adomány/ajándék kérdésével (3Móz 19,9–10; 3Móz 23,2; 5Móz 14,28–29; 5Móz 24,19–21; 5Móz 26,12–13). A szegényeknek felajánlott adományt – a földön hagyott vagy otffelejtett, fán és földön hagyott terményt, tizedet *péáh*-nak (mező széle, sarka) nevezték. A Leviticus-ban ezek a rendelkezések a Szentség törvényének részei, megtartásuk a szentségre néz („szentek legyetek, mert én, az ÚR, a ti Istenetek, szent vagyok”, 3Móz 19,2), míg a Deuteronomiumban a megtartásuk isteni áldást jelent („megáldja Istened, az Úr kezéd minden munkáját”, 5Móz 24,19). A rabbik a 2–3. században kibővítették ezeket a bibliai rendelkezéseket. Egyfelől úgy, hogy a mennyiséget is próbálták meghatározni, és azt mondták, hogy a mezőn otthagyt terménynek a termés legalább egyhatednek kell lennie. Másfelől meg úgy, hogy kiszélesítették a termények körét: a *péáh* nem csupán a gabonára vagy az olajbogyóra vonatkozott, hanem zöldségekre és gyümölcsökre is. A rabbik adott esetben le is szűkítették a bibliai rendelkezéseket. Míg a Bibliában a harmadik év tizedének felajánlásában szociális és gazdasági szempontok döntöttek (léviták, idegenek, árvák, özvegyek), a rabbik csak a gazdasági szempontot hagyták meg (azaz a tized a gazdaságilag hátrányos helyzetűeket illette). A diaszpóra-zsidóság körében, és később, a Bar Kochba lázadás utáni zsidó szétszórtságban, a városi polgári öntudat – valószínűleg görög-római hatásra³⁷ is közrejátszott a szegények irányában történő karitatív akciókban. Egy-egy város alamizsna-alapját kizárólag az illető város szegényeire kellett fordítani, függetlenül attól, hogy a szegények zsidók vagy pogányok voltak-e. Előnyt élvezett

37 A görög-római ember mindenekelőtt a maga városának a polgára volt, azaz először is athéni vagy korinthusi, és mindenekelőtt a saját polgártársai iránt tartozott felelősséggel.

tehát az illető város pogány rászorulója egy másik város zsidó rászorulójával szemben. Ugyanakkor a rabbik felfogásában az ideális adakozó nem földi elismerésekért karolja fel a szegények ügyét, hanem a mennyei jutalomra tekint. Adiabene királyáról (Kr. u. 1. sz.), aki áttért a judaizmusra, úgy beszél a rabbinikus hagyomány, mint aki számtalan jótéteményt tett. Egy éhínség idején saját vagyonából segítette az éhezőket. Mindezt pedig nem azért tette, hogy szobrot, aranykoszorút, elismerő feliratot kapjon (ellentétben elődeivel, akik földi kincsekért jótékonykodtak, illetve a görög-római arisztokráciával), hanem a túlvilági jutalomért, mely az igaz embernek jár. (T. Peah 4:18). A rabbik különbséget tettek a *cedáqáh* és az egyszerű jótétemény, altruizmus között. Jótett/altruizmus volt egy gazdag barát önzetlen támogatása, adakozás a zsinagóga javára, árvák és özvegyek részére, ám *cedáqáh* (alamizsna) csak az jótétemény lehetett, mely kifejezetten a szegényekre fókuszált.

2) A szegények megsegítésének a másik módja a jótékonyosság/alamizsna (*cedáqáh*). Az 5Móz 15,7–11 bőkezűséget parancsol Izrael fiainak: *megparancsolom neked, hogy légy bőkezű az országodban levő elesett és szegény testvéredhez*. A 2Móz 23,11 úgy rendelkezik, hogy minden hetedik évben bevetetlenül kell hagyni a földet, melynek termése abban az évben a szegényeké. A próféták különösen is érzékenyek voltak szociális kérdésekben (Ézs 3,14–15, Ám 8,4–6). Eszter könyve a Purim ünnepét az ajándékozás ünnepévé is teszi, melyen a szegényeknek is adományokat kellett küldeni. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az igazságosság (*cedáqáh*) az Ószövetségben csak igazságosságot jelent, és nincs még benne a másodlagos jelentése, azaz: a jótékonyosság. Ez a jelentés csak Második Templom judaizmusában fejlődik ki, a korai római időkben (vö. Mt 6,1: δικαιοσύνη – igazságosság *jótékonyosság*, *alamizsna* jelentésben).

2. A szegények megsegítése a hellenisztikus zsidó irodalomban

Ebben az időszakban a jótékonyág/alamizsnálkodás az igaz ember magatartásának egyik legfontosabb megnyilvánulása vált. A jótékonyásra külön vallási parancsként tekintenek. Ezt látjuk a Kr. e. 3. századi Tóbit és Sirák fia könyvében, illetve Jób testamentumában. Tóbit könyvében ezt olvassuk:

*„Vagyonodból cselekedj irgalmasságot mindazokkal, akik az igazságot cselekszik, és szemed nem irigykedjen, amikor irgalmasságot cselekszel. Ne fordítsd el arcodat egy szegénytől sem, és tőled sem fordítja el arcát az Isten. Amennyi vagyonod van, olyan mérték szerint cselekedj belőle irgalmasságot. Ha kevés vagyonod van, ne félj kevés-
sel irgalmasságot cselekedni. Mert jó kincseket gyűjtesz magadnak a szenvedés napjára...”* (Tób 4,5–9).

Az igaz úton járni, hű lenni az Úrhoz azt jelenti, hogy az ember adakozik a szegények javára a vagyonából.

Sirák fia könyvében pedig ezt olvassuk:

„Légy türelmes a nyomorulttal szemben, és ne vonakodj alamizsnát adni neki. A parancsolat kedvéért segítsd a szegényt, és szükségéhez képest ne fordulj el tőle, amíg üres a keze. Inkább vesszen el az ezüstöd a testvéred miatt, de ne a kő alatt rozsdásodjék és úgy menjen tönkre. A Magasságos parancsa szerint fektesd be a pénzed, és az aranynál is többet fog érni neked. Irgalmasságot zárd be a kincseskamrádba, és az minden rosszból meg fog szabadítani téged.” (JSirák 29,8–12).

A szegények javára való adakozás itt is azt jelenti, hogy az ember a törvény (a Tóra) szerint jár el. Alamizsnát adni annyit tesz, mint Isten szerint gyűjteni. Aki földi javak helyett jócselekedeteket gyűjt, az irgalomra számíthat (vö. Mt 6,19–21).

Ugyancsak fontos az adakozás Jób testamentumában. A testamentumban Jób azt mondja magáról: arra törekedett, hogy jót tegyen a nincstelenekkel. Amikor barátai azt kérdezik, hogy mivel tudnák megajándékozni, Jób azt feleli, hogy ki-kik közülük adjon neki egy bárányt a nincstelenek ruházatára. A barátok kérdése Jóbnak a szegényeket juttatja eszébe. A barátok kérdésére egy pompás lakomán kerül sor, Jób házában (vö. A gazdag és Lázár példázatával).

Az alamizsnának bünt kiengesztelő hatása van: *„a víz eloltja a lángoló tüzet, és az alamizsna kiengeszteli a bűnöket”* (JSirá 3,30). *„Mert az irgalmasság kivon a halálból, és minden bűntől megtisztít”* (Tób 12,9). Hatása olyan, mint az áldozatnak: *„jó ajándék az irgalmasság a Magasságos előtt”* (Tób 4,11). Az adakozó továbbá mennyei jutalomra számíthat: *„az irgalmasság kivesz a halálból, és nem engedi, hogy a sötétségre menj”* (Tób 4,10). Végül az adakozó hosszú életre, hírnévre is számíthat: *„akik irgalmasságot cselekszenek, azok jóllaknak étellel”* (Tób 12,9). Jób Jób testamentumában úgy siratják mint *a „vakok világosságát, árváknak atyját, özvegyasszonyok felruházóját”* (JóbTest 53). Az adakozó ember tehát szép hírnevet és megbecsülést is szerez magának. Az Ószövetségben, és főleg a hellenisztikus zsidó irodalomban azt látjuk, hogy az adakozás része az igaz, a Tóra szerinti életnek. Valójában az ember igazságossága az adakozásban, a szociális érzékenységben konkretizálódik a leginkább.

3. Az alamizsna és az emberi méltóság kérdése a rabbinikus irodalomban

A jótékonyosság azonban komoly veszélyeket hordozott magában. Látuk, hogy az ajándékozás a hellenizmus világában hatalmi játék volt. Alá- és fölérendeltségi viszonyban volt elképzelve: aki kapott, az kisebbrendűnek érezte magát. Az ajándék, mivel aszimmetrikus volt, azaz ellenszolgáltatás nélküli, sértette az elfogadó felet; ezért gyakran megálázónak tartották és visszautasították (vö. Pál félelmével azt illetően, hogy vajon kedvesen fogadják-e Jeruzsálemben az összegyűj-

tött adományt, Róm 15,31). A rabbik ezért azt tanácsolták, hogy az ajándékozók kölcsön formájában adják az ajándékot a rászorulóknak, mivel így a rászoruló valamelyest megőrizhetik a méltóságukat, illetve arcvesztés nélkül tudják elfogadni az ajándékot/alamizsnát. Hasonló játszma volt ez ahhoz, amit a hellenisztikus városok gyakorlatában láttunk, hogy ti. az ajándékot adó eljátszotta, hogy valójában viszont-ajándékot ad, az elfogadó pedig, hogy szívességet tett az ajándékozónak, amit aztán később meg is tett. Ám, míg a görög gyakorlatban inkább a meztelen önérdek álcázása állt a háttérben, a rabbik gondolkodásában a fő szempont a szociálisan sérültek érzékenysége/méltósága volt. Ez azért is volt igen fontos, mert a rabbik ideálja szerint Izrael nem egy hierarchiára épülő társadalom volt, hanem az egyenlők Izraele. Az ilyen kölcsönnek álcázott ajándék pedig nem veszélyeztette ezt az ideált. Az ideális zsidó világban egyenlők segítettek egyenlőkön. Láthattuk azt is, hogy a görög-római világban az ajándék kötelezettséget rótt annak elfogadójára. A viszonzás elve alapján, valamit adni kellett cserébe. Ha a megajándékozott nem tudott viszont-szívességet tenni, az szorongással töltötte el, mivel kisebbségnek, és kevésbé függetlennek érezte magát (lásd Seneca gondolatait a viszonzás miatt aggódó, jótéteményt elfogadó emberről). Egy olyan ajándék, ami nem várt viszonzást, illetve egy olyan ajándék, amit nem viszonzoz(hat)tak, megszüntette a kapcsolat kölcsönösségét, a felek közötti egyenlőséget: patrónus-kliens viszonyt eredményezett, és szociális diszkomfort-érzéssel járt. A rabbik felismerték, hogy a viszonzást nem váró ajándék megsérti az ember méltóságát és szociális önérzetét, és ilyenként kerülendő lehet. Ezért azon igyekeztek, hogy megoldást találjanak arra, hogy akkor mégis hogyan gyakorolja az izraelita a *cedáqáh*-t, mely elengedhetetlen vallási előírás. A rabbik egyébként értékelték, ha valaki visszautasította az ajándékot (*péáh*-t), noha rászorult volna, mivel ez azt bizonyította, hogy az alamizsnát visszautasító a gondviselő Istenben bíz, valamint reménykedik abban, hogy képes eltartani magát és családját, a saját forrásaira támaszkodva. Ugyanakkor azt is érzékelték, hogy az ajándék elutasítása inzultus a jótékony felajánló iránt, aki ily módon gátolva van abban,

hogy gyakorolja a vallás által előírt igazságosságot. Rabbi Meir (2. sz.) azt ajánlotta, hogy jótekonyságot cselekvő kölcsönként ajánlja fel a segítséget, és amennyiben a kölcsönt elfogadó nem tudja visszafizetni, nyilvánítsa ajándékká. Más rabbik szerint először ajándékot kell felajánlani, és amennyiben azt a szorult helyzetben levő visszautasítja, kölcsönként kell felajánlani. Rabbiniкус felfogásban kétfajta kölcsön létezett. Az egyik fajtája a *kéz kezét mos* alapon történő felebaráti segítségnyújtás, pl. egy állat kölcsönzése. Ez a fajta kölcsön nyilván nem eredményezett semmiféle alá- és fölérendeltségi viszonyt. Ebben az esetben státuszban egyenlők kölcsönöztek egymásnak. A második fajta kölcsön a szerződéssel biztosított kölcsön. Ezzel általában pénz kölcsönzésekor éltek. Amennyiben nem uzsoráról volt szó, azaz a kölcsönző nem kapott többet vissza annál, mint amennyit kölcsönzött, ez a fajta kölcsön is egyenlő felek között történt. Az ilyen kölcsön feltételezte, hogy a kölcsönt kérő olyan helyzetben van, illetve lesz, melyben képes a kölcsönkért összeget visszafizetni. Az ajándékot visszautasítónak ilyen típusú kölcsönt ajánlottak. Nevezhetnénk ezt „alamizna-játszámának” is, mely a következőképpen zajlott: az adományozó felajánlotta, hogy ajándékot ad a szükségben levőnek. Az visszautasította az ajándékot, megőrizve így a méltóságát. Ezt követően került sor arra, hogy a *cedáqáh*-t cselekvő felajánlotta ezt a második típusú kölcsönt. Ez a kölcsönnek, sőt a leggyakrabban szerződéssel megerősített kölcsönnek álcázott alamizna azt a célt szolgálta, hogy megőrizze az anyagi szorultságban lévők méltóságát (vö. 2Kor 8,13–14-el, ahol Pál az adakozásban az egyenlőség elvét hangsúlyozza, illetve a kölcsönösséget egymás segítésében). Igen figyelemre méltó, hogy a rabbik felismerték: az alamizna sérti az emberi méltóságot. Ezért azon dolgoztak, hogy egyrészt érvényben tartsák a jótekonyságra vonatkozó bibliai parancsokat, kiegyenlítve ezzel némileg a társadalmi egyenlőtlenséget, ugyanakkor arra is törekedtek, hogy tiszteletben tartsák a szegények önérzetét és méltóságát. Ez a fajta érzékenység egyedülálló volt az antik világban, melyben legtöbbször megvetéssel és gúnnyal tekintettek az emberi nyomorúságra.

4. A zsidó adakozás/jótékonyság főbb jellemzői

- A zsidó jótékonyság, szemben a görög-római euergetizmussal vallásos jellegű volt, és vallási előírások szabályozták (vö Mt 6,1kk).
- A jótékonyság (*cedáqáh*) kifejezetten a szegény honfitársra nézett. Noha dicséretes volt mindenféle altruizmus (zsinagógák támogatása, özvegyek felkarolása), az igazságosság fogalma le volt foglalta a szegények iránti gondoskodás számára.
- A zsidó adakozó/alamizsnálkodó nem evilági kitüntetésekre, hanem túlvilági jutalomra „pályázott”. Ennek a bibliai alapja a Péld 19,17: *„Aki könnyörül a nincstelenen, az Úrnak ad kölcsön, mert ő megtéríti jótéteményét”*.
- A *cedáqáh* a rabbinikus zsidóságban két karitatív intézmény is kitermelt: a szegénykonyhát (*tamhui*) és a szegényalapot (*kuppah*).
- A rabbik felismerték, hogy az alamizsna sérti az ember méltóságát, ezért igyekeztek olyan szabályokat alkotni, melyek egyrészt szorgalmazták az alamizsna gyakorlását, másrészt pedig tekintettel voltak a szegények önértéteire (vö. Róm 15,31).
- A rabbik egy olyan ideális Izraelt tartottak szem előtt, melyben az emberi kapcsolatok nem hierarchikusak, hanem egyenlők lépnek interakcióba egymással (vö. 2Kor 8,13–14).

Irodalom

- ARISZTOTELÉSZ: *Politika*, Budapest, Gondolat, 1994.
- Az atyák tanításai, Budapest, Magvető, 2019, 11.
- BASIL: *On the Holy Spirit* 8. 19. 1–9. In: J. P. Migne (ed.): *Patrologia Graeca* (PG), 32. 100D–101A.
- BASIL: *On Julitta the Martyr* 7, PG 31. 253C–D.
- BERNARDI, J. (ed.): *Gregoire de Naziance: Discours 42–43*, SC 384, Paris, Editions du Cerf, 1992, 116–307.
- BROWN, Peter: *Poverty and Leadership in the Later Roman Empire*, Hanover, University Press of New England, 2002, 4–5.
- BROWN, Peter: *Through the Eye of a Needle: Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West*, Princeton, Princeton University Press, 2012, 61–71.
- CICERO: *De Officiis. With An English Translation*, Cambridge, Harvard University Press, 1913.
- CICERO: *De Senectute De Amicitia De Divinatione. With An English Translation*, Cambridge, Harvard University Press, 1923.
- CICERO: *Válogatott művei*, Budapest, Európa, 1987.
- CONZELMANN, Hans: χάρις, χαρίζομαι. In: Kittel, Gerhard (ed.): *Theological Dictionary of the New Testament*, Grand Rapids, Eerdmans Publ., 1964, 373–376.
- DEISSMANN, Adolf: *Light from the Ancient East*, New York–London, Harper and Brothers, 1911, 104–105.
- FINN, Richard: *Almsgiving in the Later Roman Empire*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 224–257.
- GARDNER, E. Gregg: *Care for the Poor and the Origins of Charity in Early Rabbinic Judaism*. In: J. Leonard Greenspoon, (ed.): *Wealth and Poverty in Jewish tradition*, West Lafayette, Puddue University Press, 2015, 13–33.
- GARDNER, E. Gregg: *Charity Wounds: Gifts to the Poor in Early Rabbinic Judaism*. In: Satlow L. Michael (szerk.): *The Gift in Antiquity*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2013, 173–188.

- GYGAX, Marc Domingo: *Gift-Giving and Power Relationships in Greek Social Praxis and Public Discourse*. In: Satlow L. Michael (szerk.): *The Gift in Antiquity*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2013, 45–61.
- HEIL–CAVARNOS–LENDLE–MANN (eds.), GNO (Gregorii Nysseni Opera) 10/1, Leiden, Brill, 1990, 109–134.
- HORATIUS: *Összes művei*, Budapest, Európa, 1989.
- IFJABB PLINIUS: *Levelek*, Budapest, Magyar Könyvklub, 2000.
- IFJABB PLINIUS: *Panegyricus*, Szeged, Lectum, 2006, 45.52.
- MANNING, C. E.: *Liberalitas – The Decline and Rehabilitation of a Virtue*. In: *Greece and Rome*, 32/1 (1985), 73–83.
- MCRAY, John: *Archeology and the New Testament*, Grand Rapids, Baker, 1991, 331–333.
- PARKIN, Anneliese: “*You do him no service*”: *an exploration of pagan almsgiving*. In: Margaret Atkins – Robin Osborne (szerk.): *Pov-erty in the Roman World*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, 60–83.
- PLAUTUS: *Plauti Comoediae*, Berlin, Weidmann, 1895.
- SENECA THE ELDER: *Declamations, Volume I: Controversiae, Books 1-6*, Loeb Classical Library 463, Cambridge, Harvard University Press, 1974.
- SENECA: *Moral Essays*, vol. 3., London – New York, Heinemann, 1935.
- SENECA: *Prózai művei*, 1–2. kötet, Budapest, Szénzár, 2004.
- TACITUS: *Összes művei*, Budapest, Európa, 1980.
- THEOPHRASZTOSZ: *Jellemrajzok*, Budapest, Európa, 1982, 24.

III. Miért adakozzunk? (1Kor 16,1–4)

Ami a szentek javára való gyűjtést illeti, miként arról Galácia gyülekezeteiben rendelkeztem, ti is úgy járjatok el. A szombatot követő napon ki-ki közületek tegyen félre abból, amit sikerült keresnie, hogy ne akkor történjen a gyűjtés, amikor hozzátok megyek. Amikor pedig megérkezem, azokat, akiket ti alkalmasnak találtok, ajánlólevéllel elküldöm, hogy elvigyék adományokat Jeruzsálembe. Ha pedig méltó lesz, hogy én is elmenjek, velem együtt fognak jönni.

Az első Korinthusi levél utolsó fejezetének első négy versében Pál utasításokat ad arra nézve, hogy a közösség milyen módon gyűjtse össze a szenteknek, azaz a jeruzsálemi gyülekezetnek szánt adományt. Nem magyarázza, hogy erre az adománynak miért van szükség, és azt sem, hogy mi ennek a gyűjtésnek a haszna/jelentősége. Ebből arra következtethetünk, hogy a korinthusiak ezen a ponton tisztában voltak a gyűjtés teológiai motivációival, és kellő buzgóságot is tanúsítottak az ügyben. A második korinthusi levélben azonban Pál hosszan buzdítja a közösséget a gyűjtés befejezésére, ami arra utal, hogy – feltehetően a személyes konfliktusok miatt is – a gyűjtés elakadt. Itt még semmi ilyesmiről nincs szó: a közösség érti, hogy miért történik a gyűjtés, és örömmel részt is vesz benne. Ha van kérdésük a gyűjtéssel kapcsolatban, az csupán a gyűjtés megszervezésével kapcsolatos. A gyűjtés maga valószínűsíthetően kiterjedt az összes páli gyülekezetre. A páli levelekben található szórványos utalásokból megtudjuk, hogy a gyűjtésben részt vettek a makedóniai, illetve akhájai közösségek mellett a galáciai gyülekezetek is. Mi több, az ApCsel 20,4 közlése alapján joggal gondolhatunk arra is, hogy Kis-Ázsia gyülekezetei sem maradtak ki a gyűjtésből. Az ApCsel 20,4 arról tudósít, hogy Jeruzsálembe tartó útján görögországi testvérek mellett, ázsiaiak is elkísérték.

1. Exegetikai gondolatok

1. vers

Pál az első Korinthusi levélben gyakran válaszol olyan kérdésekre, melyeket a gyülekezet tett fel neki a közte és a közösség közt folyó levél-váltások során. Ezeket a kérdéseket Pál a *περὶ δέ* szófordulattal jelzi („*ami pedig ezt vagy amazt a kérdést illeti*”, lásd pl. a bálványáldozati hús vagy a lelki ajándékok kérdését, 1Kor 8,1, 1Kor 12,1). Az adakozás is egy olyan ügy, amelyre kifejezetten rákérdeztek a korinthusiak. Nem valószínű, hogy ők maguk kérték, hogy csatlakozhassanak a gyűjtéshez (ezt megemlítené Pál a második Korinthusi levélben), és Pál erre a kérésre reagál a 16. fejezet első verseiben; inkább arra gondolhatunk, hogy az apostol korábban felszólította őket a gyűjtésre, ők pedig arra kérdeztek rá, hogy ez milyen módon történjen a legoptimálisabban. Ez utóbbi két okból is valószínű. 1) Úgy tűnik, hogy Pál maga a legszívesebben „teológiailag terhelt” kifejezéseket használta a gyűjtésre (*χάρις, διακονία, εὐλογία, λειτουργία* stb.), és nem a *λογεία* szót. Ez utóbbi valószínűleg a korinthusiak szóhasználata, és Pál tőlük veszi át.³⁸ Mivel Pál kimondottan arra ad utasítást, hogy miként gyűjtsék össze az adományokat, a korinthusiak kérdése a gyűjtés lebonyolítására vonatkozhatott. 2) Pál semmit nem mond a címzettek (a jeruzsálemi gyülekezet) szegénységéről (vö. 2Kor 9,12), üldöztetéséről (vö. 1Thessz 2,14), vagy a korinthusiak anyagi kötelezettségéről a jeruzsálemi anyagyülekezet iránt (vö. Róm 15,27), ami arra utal, hogy korábban beszélt vagy írt nekik a jeruzsálemiek helyzetéről, a közösség kérdése pedig inkább csak a „logisztikára” vonatkozik.

Pál itt nem említi meg a makedónokat, ami arra utal, hogy ők csak később csatlakoztak a projekthez, és azért, mert kifejezetten kérték ezt az apostoltól.

38 A *λογεία* szót a papiruszokon, osztrakákon pénzügyi hozzájárulásokra használták. Egy az első korinthusi levéllel nagyjából egyidős Thébából származó osztrakán a *λογεία* egy Izisz-szentélynek felajánlott pénzüsszeget jelent.

2. vers

Pál azzal, hogy utasításokat ad a gyűjtés lebonyolítására, egyúttal elveket is megfogalmaz. Az első ilyen elv, melyet beazonosíthatunk, a *rendszeresség* elve. Azt írja az apostol, hogy a korinthusiak *minden vasárnap* tegyenek félre egy összeget. Figyelemre méltó, hogy a hét első napját nem a pogány (ἡμέρα Ἡλίου), hanem a zsidó nevéen (μία σαββάτου) említi. Ez arról árulkodik, hogy az „Úr napja” (κυριακή ἡμέρα) elnevezés Pál idejében még nem volt használatban, de arra már volt igény, hogy tudatosan kerüljék a napok pogány elnevezéseit, mivel ez együtt járt a pogány istenek neveinek említésével (ἡμέρα Σελήνης – hétfő, ἡμέρα Ἀρεως – kedd). A kifejezés ugyanakkor arról is árulkodik, hogy a keresztények rendszeresen összegyűltek a szombatot követő napon (vasárnap) megemlékezni az Úr áldozatáról. Pál azt ajánlja, hogy minden hét első napján ki-ki rendszeresen tegyen félre a keresetéből, mivel így könnyebb lesz egy nagyobb összeget felajánlani. A második beazonosítható elv az egyetemesség elve, azaz mindenkitől elvárható valamilyen felajánlás (ἕκαστος ὑμῶν). A παρ’ ἑαυτοῦ azt is jelentheti, hogy „otthon” vagy „egyéniileg”. Pál feltehetően nem arra gondol, hogy állítsanak fel perselyt a gyülekezési helyen, hanem arra, hogy ki-ki egyéniileg gyűjtsön össze valamilyen kisebb-nagyobb összeget. Nem csupán a korinthusi jómódúakat szólítja meg, hanem mindenkit. Az adakozás Pál felfogásában (ellentétben a görög-római felfogással) nem a gazdagok/előkelők kiváltsága, hanem mindenki felé elvárás, hogy részt vegyen az adakozásban. A harmadik elv az arányosság elve. Az apostol nem tizedet vár el, nem olyasféle templomadót, melyet a diaszpóra-zsidóság is fizetett a jeruzsálemi templom javára, ami egyforma összeg volt gazdag és szegény számára. Az apostol olyan összegekre gondol, amiket az egyes gyülekezeti tagoknak hetente sikerül félretenniük, megspórolniuk, anélkül, hogy az összeg elkülönítésével veszélybe sodornák egzisztenciájukat. Ne felejtjük el, hogy az ókorban kevés embernek volt rendszeres jövedelme, miként azt sem, hogy a korinthusi gyülekezetben szép számmal lehettek kiskeresetű kétkezi munkások, illetve kereset-

tel nem rendelkező rabszolgák. A negyedik elv a szabadság elve. Pál nem akarja, hogy a gyűjtés az ő jelenlétében történjen (vö. 2Kor 9,5). Arra gondolhatott, hogy személyes jelenléte mintegy kötelezné a korinthusiakat az adakozásra, és így kényszeredetten, és nem szabadon adakoznának. Márpedig Pál számára különösen is fontos az önkéntesség és az adakozásban megnyilvánuló szabadság. Nem lehet véletlen, hogy az első Korinthusi levélben is, és később, a másodikban is gyakorta *χάρις*-nak nevezi a gyülekezetek adományát. A szóválasztás azt sugallja, hogy az adomány szabad elhatározásból történő felajánlás, és mintegy válasz Isten kegyelmére.

3–4. versek

Pál azt szeretné, hogy miután Korinthusba érkezik, már csak az adomány célba juttatásáról kelljen intézkedni. Ezzel kapcsolatban azt mondja, hogy a gyülekezet „saját kebeléből” válasszon megbízható embereket, akik az adományt Jeruzsálembe viszik. Ezeket a gyülekezet által kijelölt embereket ő maga azzal „legitimálja”, hogy ajánlólevelet ír nekik Jeruzsálembe. A levél megírásának idején Pál még bizonytalan volt abban, hogy a küldöttekkel együtt ő maga is elutazik-e Jeruzsálembe. Az *ἐὰν ἦ ἄξιον* (szó szerint: „*ha méltó lesz*”) két dologra vonatkozhat. Utalhat Pál arra, hogy csak akkor megy a küldöttekkel együtt Jeruzsálembe, ha az összegyűlt összeg elég nagy lesz ahhoz, hogy ne kelljen szégyenkezni miatta a „szentek előtt”. Ez esetben feltételeznünk kell, hogy Pál úgy gondolná, hogy kevésbé kínos, ha egy jelentéktlenebb összeget csak és kizárólag a korinthusiak adnának át. Talán szerencsésebb az *ἄξιον* melléknevet „tanácsos”-nak fordítani. Ez esetben arra gondolna Pál, hogy neki nem tanácsos Jeruzsálembe utaznia (vö. ApCsel 21,10kk, Róm 15,30). Az apostol tisztában volt azzal, hogy ő a zsidóság körében (a zsidó-keresztények körében is) megosztó személyiség. Abban sem volt biztos, hogy az összegyűjtött adományt kitörő és osztatlan örömmel fogadják Jeruzsálemben. Ezt az aggodalmát tükrözi a Róm 15,31.

Külön problémát jelentett az adomány biztonságos eljuttatása Jeruzsálembe. Erre egyetlen ember (pl. Pál vagy Titusz) nem lett volna képes, abban az esetben sem, ha nem kellett volna odafigyelni az esetleges gyanúsítgatások elkerülésére is. Több küldöttre azért is szükség volt, mert a kollektát, a rablók, útonállók miatt, feltűnésmentesen (pl. ruhába varrva) több embernél kellett elhelyezni. Feltehetően az egyes gyülekezetek adományát az általuk kiválasztott küldöttek vitték Jeruzsálembe, abban az esetben is, ha minden bizonnyal, biztonsági okokból, együtt utaztak Jeruzsálembe (vö. ApCsel 20,4).

2. Kérügmátikus gondolatok

Nem tudom, feltűnt-e, hogy dörzsöltebb, kitanult koldusok morcos, rosszkedvű embereket nemigen szoktak leszólítani. Tudják, hogy a rosszkedvű embertől nemcsak hogy nem kapnak pénzt, de azok még rájuk is förmednek, ki is oktatják őket, hogy kéregetés helyett meg kellene fogni a munka végét. Valahogy kiszagolják, ha az ember éppen jó hangulatban van, ahogy mondani szokás: madarat lehetne fogni vele, és inkább az ilyenektől szoktak kéregetni. Tudják, hogy a jókedvű embertől nagyobb eséllyel kapnak egy kis aprópénzt. Ha én koldus lennék, soha nem kéregetnék olyan embertől, aki éppen eszik, mindig csak akkor kérnék, miután már jóllakott. A megelégedett ember, a világ folyásával kibékült ember könnyebben ad. Szóval, a dörzsöltebb, kitanult koldusok tudják a titkot. A titok az, hogy az elégedetlen, stresszes, savanyú és rosszkedvű ember nem adakozik. Vagy csak ritkán és akkor is fogcsikorgatva. Adakozni a megelégedett, hálás, jókedvű, derűs ember tud. Talán meglepően hangzik, de az adakozásnak, az adakozási kedvnek az égvilágon semmi köze nincs az ember vagy egy közösség anyagi helyzetéhez, a fizetés vagy a nyugdíj összegéhez. Semmi köze a gazdagsághoz vagy a szegénységhez. Vagy mégis?

A 2. Korinthusi levélben Pál megemlíti és jó példaként állítja a korinthusiak elé a makedóniai gyülekezeteket. A sorok között olvas-

va kiderül az is, hogy az apostol nem akarta volna bevonni őket a jeruzsálemi közösség megsegítésre szervezett adakozásba, mégpedig azért nem, mert ezek a közösségek nagy szegénységben, ahogy Pál mondja: a nyomorúság sok próbája között éltek; zaklatták és üldözték őket hitük miatt. De ezek a közösségek arra kérték Pált, szinte már könyörögtek neki, hogy ők is részt vállalhassanak az adakozásban. És akkor itt most álljunk meg egy kicsit! Nem az lett volna a természetes, ha ezek a gyülekezetek valahogy így gondolkodnak: *kicsik vagyunk, szegények vagyunk, üldöznek is minket, megvan nekünk is a magunk baja, valójában épp ugyanolyan hajóban evezünk, mint a jeruzsálemiek, ha őket segítik, segítsenek nekünk is, ránk is ránk fér... ha vannak olyanok, akiknek kapni kellene, és nem adni, azok mi vagyunk...* Igen, ez lett volna a természetes. Vajon miért nem így gondolkodtak a makedóniai gyülekezetek? Vagy mondjuk azt, hogy minél szegényebb valaki annál jólelkűbb? Minél nagyobb nyomorúságban él, annál együttérzőbb? Minél több problémával küzd, annál érzékenyebb mások problémái iránt? Mondhatjuk, de éppúgy mondhatnánk azt is, hogy minél szegényebb valaki, annál inkább leköti a saját megélhetési gondja, annál inkább csak a maga bajával tud foglalkozni.

Nem a szegénységük, hátrányos helyzetük tette adakozóvá a makedóniai közösségeket. Azt mondja az apostol, hogy ezek az emberek *önmagukat adták az Úrnak*. Azt is mondja, hogy az Isten kegyelme az, hogy ezek a gyülekezetek adakozni akarnak. Hogy zokon vennék, ha kimaradnának a gyűjtésből. Isten kegyelme, hogy ennyire megnyílt a szívük, holott senki azt el nem várta tőlük, hogy adakozzanak. Sőt, mindenki megértette volna, ha a helyzetükre való tekintettel, kimaradnak a gyűjtésből. Gondoltuk volna, hogy az adakozás az Isten kegyelme? Az érdek nélküli, tisztaszívű és jókedvű adakozás csak úgy és csak akkor történhet, ha megérint az Isten kegyelme, és én átadom magam az Istennek. Mert akkor hálás, megelégedett és alapvetően derűs ember vagyok. Akkor minden körülmények között azt tudom mondani, amit a 23. zsoltár szerzője, és úgy is érzem és úgy is gondolom: *asztalt terítesz nekem, megkened fejem olajjal, csordultig van a poharam. Jóságod és szereteted kísér életem minden napján*. Egy

szó, mint száz: az adakozásnak a vékony pénztárcához ugyan semmi köze nincs, de a gazdagsághoz már nagyon is van. Csak a gazdag ember, vagyis a megelégedett, hálás, örvendező ember képes adakozni. A szegény ember, vagyis az elégedetlenkedő, hálátlan, folyton zsémbelő, lázadó ember képtelen adakozni. A pénztárcáját, főleg, ha érdeke úgy kívánja, olykor esetleg megnyitja, de jókedvűen és tiszta szívvel nem tud adni. Ajándékozni csakis az tud, aki megajándékoztnak érzi magát.

Ha mi kisemmizett embereknek érezzük magunkat, és úgy gondolják, hogy semmi okunk nincs a megelégedésre, a hálára, arra azt tudom mondani, hogy akkor ez nem a mi vasárnapunk. Nem a mi prédikációnk. Ha viszont megajándékozott, hálás, megelégedett embereknek tartjuk magunkat, akkor tovább is érdemes figyelni az igére. Mert ez a négy rövid igevers az első Korinthusi levél utolsó fejezetéből elmond nekünk néhány nagyon fontos dolgot az adakozásról. Felhívja a figyelmünket néhány olyan szempontra, melyekre nekünk, hálás és megelégedett embereknek jó odafigyelnünk.

Először is ez a Pál által szervezett gyűjtés célirányos volt. A jeruzsálemi gyülekezetnek gyűjtöttek. Ha van egy szép és nemes cél, a hálás és megelégedett emberek szívesebben nyúlnak a zsebükbe. Igen, adakozni jó. Jó, mert átélhetjük az Istennek azt a kegyelmét, hogy tudunk és akarunk segíteni. És ez megerősít bennünket. Megértjük, hogy mindenre van erőnk a Krisztusban, aki megerősít minket. Amíg nem adakozunk, egyszerűen nem tudatosul bennünk, hogy mennyire gazdagok vagyunk, hogy mekkora az ereje a közösségünknek. De még jobb úgy adakozni, hogy szép és nemes célokat fogalmazunk meg. Mert ekkor leszünk mi valóban Isten munkatársai. Megtanulunk az Isten szemével látni, az Isten fülével hallani. Érezni kezdjük, hogy hol, mikor, mire van szükség. Aztán ha az adomány célba jut, hálát adnak értünk, megköszönnek minket Istennek, imádkoznak értünk, szóval megtörténik az, amiről Pál beszél a 2. Korinthusi levélben: kiárad az Isten jósága. És ezt a jóságot érezzük mi is, akik adunk, és érzik azok is, akik kapnak. És akkor együtt adunk hálát Istennek kimondhatatlan ajándékaiért.

Azt is mondja az apostol, hogy *„a hét első napján mindegyikőtök tegye félre és gyűjtse össze azt, ami tőle telik”*. Ebben a tanácsban minden egyes szó lényeges. *A hét első napján, vasárnap* – vagyis rendszeresen. Mert Isten se hébe-hóba figyel oda a mi lelki és testi szükségleteinkre. *„Tegye félre, gyűjtse össze”* – vagyis módszeresen, terv szerint adakozzon. Ez nemcsak azt jelenti, hogy szokássommá lesz az adakozás, hanem azt is, hogy rendszeresen töprengek azon, hogy hol kell, kiken kell segíteni. És ha az ember töpreng, előbb vagy utóbb jó ötletei és remek gondolatai támadnak. Gondoljuk csak el, mennyit kellett Pálnak, a korinthusiaknak, a galáciabelieknek és másoknak ötletelniük azon, hogy miként jusson el a pénz Jeruzsálembe. Bankok akkoriban is voltak, de azokat inkább a nagyon gazdagok, a kereskedők használták. Egy küldöttség vitte az adományt Jeruzsálembe, csak hogy meg kellett valahogyan oldani, hogy ez a pénzt szállító néhány ember ne szúrjon szemet a rablóknak. Nem tudjuk, hogy ezt hogyan oldották meg, de végül találtak rá egy leleményes megoldást. A lényeg az, hogy ha gondolataink között ott van, és rendszeresen, módszeresen van ott az adakozásra való készség, ez leleményessé, kreatívvá teszi az embert. És milyen jól jár a világ, ha a leleményesség, vagy mondjam így: a furfang a jóban, és nem, ahogy szokott, a rosszban nyilvánul meg. *„Ami tőle telik”* – vagyis arányosan. Valójában itt arról van szó, hogy amennyire gyarapodik az ember. Amennyire előrehalad, aszerint adakozzon. Nem kell senkinek szorosabbra húznia a nadrágszíjat, azért, hogy mások meg lazíthassanak rajta. Ezt Pál így mondja: *„azért, hogy másoknak könnyebbségük legyen, nektek ne legyen nyomorúságotok”*. Aki szerényebb anyagi körülmények között él, ne adakozzon úgy, mintha dúsgazdag lenne, és aki dúsgazdag, ne úgy adakozzon, mint akinek alig telik a mindennapira. De az, hogy aszerint adakozzon az ember, amennyire előrehalad, amennyire gyarapodik, mást is jelent. A 2Móz 16 részében egy különös történetet olvasunk. Azt mondja Mózes a népnek, hogy a mannából ki-ki annyit szedjen, amennyit meg tud enni. Annyit, amennyi elég a családnak. A nép reggelenként szedte, ki többet, ki kevesebbet, de amikor megmérték, nem volt fölöslege annak, aki többet szedett, sem hiánya

annak, aki kevesebbet gyűjtött. Ha félre tettek belőle másnapra, megkukacosodott és megbüdösödött. Hányszor tapasztaltuk már mi is, hogy ami több az elégségesnél, a szükségesnél, az bizony megbüdösödik. Férges lesz, vagyis: több lesz benne az idegeskedés, bosszúság, aggodás, mint az öröm és megelégedettség. Többet szedsz, többet gyűjtesz, félreteszed és valahogy mégsem elég. Még többet szedsz, még többet gyűjtesz, félreteszed, de akkor sem lesz elég. Nem így van? Nem ezt a mókuskereket pörgetjük, kisebb-nagyobb ketrecben mi mind? Hát nem lenne jó megtanulni, hogy mi az, amire már nincs szükségünk? Ma sincs és holnap sem lesz? És akkor gondoljunk bele egy pillanatra: mennyi szépet és jót lehetne tenni ezekből a fölöslegekből, mindabból, ami így vagy úgy amúgy is ránk büdösödik?

Végül azt is mondja Pál, hogy a gyűjtés ne akkor történjen, amikor ő megérkezik Korinthusba. Vajon miért mondja ezt? Talán azért, hogy az adakozás senkinek se legyen kényszer. Senki ne azért adakozzon, mert úgy illik. Senki ne érezze úgy, hogy szégyenből kell adakoznia. Ne történhessen meg az, hogy ha *te ennyit, akkor én annyit*. Mert nem az összeg számít, hanem a szándék. Egy fillér a nincstelen rabszolgától éppen annyit ér, mint tíz arany a jómódú kereskedőtől. Hogyan is mondja Pál? Az adomány *aszerint kedves az Istennek, amitek van, nem aszerint, amitek nincs*. Isten a jókedvű adakozóban gyönyörködik. Ó, de sokszor hallottuk már, hogy „*a jókedvű adakozót szereti az Isten*”. A könyökünkön jön ki. Nem is vesszük komolyan. A legtöbb ember nem is tudja, hogy ez egy bibliai ige. Sikerült alaposan elkoptatnunk. Pedig micsoda igazság van benne. Ha jobban belegondolunk, nem is létezik másmilyen adakozó, csak jókedvű adakozó. Rosszkedvből nem lehet adakozni. Szégyenből sem. És kényszerűségből sem. Ha szégyenből, kényszerűségből ad az ember, úgy érzi magát, mintha meglopták volna. A rosszkedvű „adakozó” haragszik magára, amiért hagyta magát – úgymond – megkopasztani.

És a jókedvű adakozó? A jókedvű adakozót nem a gólya hozza. Először megéri az embert Isten kegyelme. Aztán átadja magát az Úrnak. Örül, hálás és megelégedett. Gazdagnak és megajándékozottnak érzi magát. Nem a sajátjából ad. Amikor ad, abból ad, amiről tudja, hogy ő maga is Istentől kapta.

Irodalom

- CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*, Budapest, Luther Kiadó, 2008, 760–767.
- DEISSMANN, Adolf: *Light from the Ancient East*, New York–London, Harper and Brothers, 1911, 104–105.
- GARLAND, David E.: *1 Corinthians*, Grand Rapids, Baker Academic, 2003, 750–756.
- HORSLEY, A. Richard: *1 Corinthians*, Nashville, Abingdon Press, 1998, 220.
- MANNING, C. E.: *Liberalitas – The Decline and Rehabilitation of a Virtue*. In: *Greece and Rome*, 32/1, 73–83.
- PERKINS, Pheme: *First Corinthians*, Grand Rapids, Baker Academic, 2012, 198–199.
- TÖKÉS István: *A korinthusbeliekhez írt első levél magyarázata*, Nagyvárad, KREK, 1995, 450–453.

IV.

Az adakozás kegyelme (2Kor 8,1–6)

Beszámolunk nektek, testvérek, Istennek kegyelméről, melyet Makedónia gyülekezeteinek adott. Hogy a nyomorúság sok próbája között az ő bőséges örömük és mélységes szegénységük, jószívűségük gazdagságává gyarapodott. Mert erejük szerint, sőt – tanúsítom – erejükön felül, saját elhatározásukból adakoztak, és többször is könyörögve kérték azt a kedvezést, hogy részt vehessenek a szentek iránti szolgálatban. És mindezt nem úgy, amint vártuk volna, hanem először önmagukat adták az Úrnak, aztán nekünk is, az Isten akaratából. Így hát arra kértük Tituszt, hogy amint elkezdte, úgy fejezze is be nálatok ezt az adománygyűjtést.

A 2. Korinthusi levél 8. fejezetében Pál egy olyan témába fog, mely nem kapcsolódik az előző fejezet(ek)hez. Két olyan motívumot mégis felfedezhetünk, melyek összeköthetik a 8. részt az előző perikóppal: Titusz személye (2Kor 7,13–15), illetve a makedóniai gyülekezetek emlegetése (2Kor 7,5). Nem kizárt, hogy a 8–9. részek egy kifejezetten az adakozással kapcsolatos, eredetileg külön alkalommal elküldött levelet tartalmaznak, melyet később bedolgoztak a 2. Korinthusi levélként ismert iratba. Nincs azonban semmi meglepő abban, hogy Pálnak Titusz Korinthusba való utazásáról hirtelen eszébe jutott a kollekta ügye. Ez kellőképpen megmagyarázná a hirtelen váltást az adakozás kérdésére, melynek első látásra valóban nincs köze az előző fejezetek nagy témájához, nevesen Pál és a korinthusi közösség kapcsolatához. Figyelmesebb olvasatban azonban kiderül, hogy Pál, legalábbis részben, az adakozás kérdését is apostol és gyülekezet kapcsolatának kontextusában látja (2Kor 8,24, vö. 2Kor 9,3–4). Pál a 8–9. fejezetekben teológiailag alapozza meg az adakozás kérdését, egyaránt buzdít az Írásokból vett idézetekkel és gyülekezetek példaadó magatartásával, miközben azt sem tartja apostolhoz méltatlan feladatnak, hogy az adakozás logisztikájával kapcsolatos kérdésekre

is kitérjen. Az adakozással kapcsolatos értekezés (8–9. részek) gondolatmenete a következőképpen vázolható:

8,1–15 *Az adakozás szándékából legyen megvalósítás*

8,1–5 Pál a makedón gyülekezetek példájával buzdítja a korinthusiakat

8,6–8 Felhívás a bőkezű adakozásra

8,9 Pál Krisztus nagyvonalúságát állítja követendő példaként a gyülekezet elé

8,10–15 Apostoli tanácsok és alapelvek (egyenlőség) az adakozást illetően

8,16–9,5 *Titusz és más munkatársak bevonása az adakozás lebonyolításába*

8,16–24 Titusz és két másik hívő ajánlása

9,1–5 A munkatársak bevonásának indoklása (a szégyen és a felkészületlenség elkerülése)

9,6–15 *Az adakozás alapelvei*

9,6–10 Szentírási idézetek és magyarázatuk

9,11–15 Az adakozás áldásai

1. Exegetikai gondolatok

1. vers

Pál azzal kezdi az adakozásra való felhívást, hogy a korinthusiak elé példaként állítja a makedónai gyülekezeteket (Thesszalonika, Philippi, Bérea). Ez nyilvánvalóan része az apostol retorikájának, illetve stratégiájának, de felveti azt a kérdést, hogy az aktuális szituációban, azaz a gyülekezet és Pál kapcsolatának éppen csak rendeződni látszó helyzetében, jó stratégiának tartható-e más gyülekezetek bőkezűségét állítani példaként a korinthusi gyülekezet elé? Esetleg az lett volna Pál célja, hogy mintegy versenyhelyzetet teremtsen makedóniai és a délen

(Akhája) található gyülekezetek között? Miként a továbbiakból kiderül, Pál ezt az „apostoli trükköt” nem az adományok összegére való tekintettel vetette be: ha egyáltalán versenyre akarta hívni ezzel a korinthusiakat, ebben a versenyben a korinthusiaknak az örömteli, készséges és tisztaszívű adakozásban kell utolérniük a makedóniai közösségeket. A vers és az egész adakozással foglalkozó értekezés kulcsszava a kegyelem (χάρις). Itt, mint Pál szóhasználatában általában Isten kegyelmét jelenti, de kifejezetten a makedóniai gyülekezetek adományával kapcsolatban: Isten kegyelme mutatkozott meg abban, hogy ezek a gyülekezetek, szűkös anyagi körülményeik ellenére is, bőkezűen adakoztak. A szó jelentésmezeje igen széles volt az első században (és korábban is, a hellenizmus korától kezdődően). Jelenthetett bájt, kedvességet, köszönetet, hálát, nagylelkűséget, kedvezést, ajándékot, jótéteményt. Pál és az újszövetségi szerzők szótárában sarkalatos fogalomná vált: Isten munkáját a világban, főleg a hívők irányában ez a fogalom fejezi ki a leginkább. A 8–9. fejezetekben Pál egyaránt használja a leveleiben (és általában az Újszövetségben) megszokott „kegyelem” értelmében, ugyanakkor ez az egyik olyan fogalom, mellyel – egyéb fogalmak mellett – az adakozást jelöli. Isten kegyelme nyilvánult meg – írja Pál – a makedóniai gyülekezetek adakozásában, azaz ennek az emberi bőkezűségnek és nagyvonalúságnak az alapja Isten bőkezűsége. Az ember úgy képes χάρις-t mutatni mások irányába, ha előbb átélte azt, hogy χάρις-ban részesült.

2. vers

A makedóniai gyülekezetek adakozását a helyzetük teszi példaeértékűvé. Az adakozás természetesen minden körülmények között dicséretes, mivel Isten kegyelme nyilvánul meg benne, ám a makedóniai gyülekezetek adakozását különösen is figyelemre méltóvá teszi két tény. Az egyik az, hogy súlyos próbatételek között adakoztak. A nyomorúság próbái (δοκιμή θλίψεως) az üldöztetésekre utal (vö. ApCsel 16,20), melyeket ezeknek a közösségeknek át kellett élniük.

Ugyanazokat az üldöztetéseket élték át, mint a jeruzsálemi gyülekezet (1Thessz 2,14): mindkét közösséget saját honfitársaik üldözték. Bizonyos, hogy a makedóniaikat ez a közös sors is szolidárisá tette a jeruzsálemiek iránt. Pál az 1. fejezetben arról írt, hogy amilyen bőséges (περισσεύει) a Krisztus szenvedéseiben való részesedés, éppoly bőséges (περισσεύει) a vigasztalás is Krisztus által. Pál szüntelen a halál révén áll, ám éppen ebben az állapotban, ebben a *conditio christiana*-ban válik láthatóvá Krisztus élete az ő halandó testében (4,11). A makedóniai gyülekezetek is súlyos üldöztetéseket élnek át, de éppen ebben az állapotban élnek át a túlcserélő, mértéken felüli (περισσειά) örömet is. Ám makedónai közösségek nem csupán üldöztetésnek voltak kitéve, hanem ugyanakkor rendkívül szegények is voltak. Pál egyenesen úgy fogalmaz, hogy mélyszegénységben éltek (κατὰ βάθους πτωχεία). Nem feltétlenül kell arra gondolnunk, hogy ezt a szegénységet az üldöztetés és a társadalmi kirekesztés okozta, bár nem kizárt, hogy e kettő összefüggött valamelyest. Ebben a helyzetben Pál nem várta el tőlük, hogy részt vegyenek nagyszabású gyűjtés-projektjében. A görög-római világban – miként láthattuk a bevezetőben – az adakozás/a jótétemény egyébként is a gazdagok kiváltsága volt. Továbbá a jótéteménynek meg kellett ütnie egy bizonyos mércét, látványosnak kellett lennie, illetve annak, aki jótéteményben részesült, méltóvá kellett arra lennie. A mélyszegénységben élő makedóniai gyülekezetek adományai pedig aligha ütötték meg a Seneca által emlegetett „nagyszerűség” mércéjét. A görög-római világ a jeruzsálemi gyülekezetet sem tartotta volna jótéteményre méltónak. Ami a zsidó adakozás-ethoszt illeti, ugyancsak láthattuk, hogy az adakozás az adakozó pénztárcájához volt szabva: az embernek vagyona és lehetőségei arányában kellett gyakorolnia az alamizsnálkodás bibliai követelményét. Ez utóbbi elvet a későbbiekben Pál maga is hangsúlyozza (8,12). A makedóniai gyülekezetek tagjai azonban egyrészt elesett emberekként adakoztak, másrészt pedig többet is, mint amennyit a pénztárcájuk megengedett volna. Mélyszegénységük a tisztaszívűség vagy bőkezűség (ἀπλότης) gazdagságává lett. A makedóniai keresztények – mondhatnánk – gazdag szegények

voltak. A *tiszta- vagy nyíltszívűség (őszinteség)/bőkezűség gazdagsága* szó szerkezet így is értelmezhető: gazdagság, mely az ő bőkezűségük (πλοῦτος τῆς ἀπλότητος). Más szóval: ezek a gyülekezetek a mélyszegénységben mutatták meg, hogy valójában mit jelent gazdagnak lenni. A gazdagság, pénztárcától függetlenül, nagyvonalúságot, szolidaritást, közösségvállalást, és az adás képességét jelenti.

3–5. versek

Pál mindenekelőtt azt mondja a makedóniaiak adakozásáról, hogy nem csupán erejükhöz képest, hanem erejükön felül adakoztak. Többet adtak, mint amennyi elvárható lett volna az ő anyagi helyzetükben. Ugyanúgy felülemelkedtek anyagi helyzetükön, mint az özvegyasszony, aki egész vagyonát (a két fillért) bedobta a perselybe (Mk 12,41kk). Továbbá a makedóniai gyülekezetek önként (αὐθαίρετοι) adakoztak. Ezzel Pál nem azt akarja mondani, hogy minden más gyülekezet (galaták, korinthusiak, vö. 1Kor 16,1–4). kényszerből adott vagy fog adni. A szóválasztás arra céloz, hogy az apostol, anyagi helyzetükre, illetve üldözött mivoltukra tekintettel, feltehetően nem szólította fel őket adakozásra. A gyülekezetek kérték Pált, még hozzá sürgetve, már-már könyörögve, hogy vegye be őket az adakozási projektbe. Általában a potenciális adakozónak kell könyörögni, a potenciális adakozót kell meggyőzni, agitálni az adakozás szükségességéről, ám Makedóniában az a különös helyzet állt elő, hogy az adakozás meghirdetőjének könyörögnék az adakozás lehetőségéért. Pál ugyan nem mondja ki, de mindenképpen azt sugallja, hogy egy keresztény közösségben, ahol átértékelték Isten kegyelmét, ez nem is annyira az ideális, mint inkább a normális hozzáállás. Az a normális és a magától értetődő, ha a keresztények kedvezésnek érzik az adakozás lehetőségét. Nem az számít, hogy összességében mennyit voltak képesek adni – az erejükön felül adott összegek semmiképpen sem lehettek jelentősek! – hanem a lelkiület, azaz az önkéntesség, és a később emlegetett jókedv a mérvadó. Pál ezt értékeli, és ezért is kerüli,

hogy pénzről, meghatározott összegekről beszéljen. Nemcsak hogy a pénzről nem esik szó sem itt, sem a későbbiekben, hanem Pál kerülni látszik az adakozással kapcsolatban azokat a fogalmakat is, melyeket akkoriban használtak a jótékonyagra. Az apostol „teológiai” fogalmakkal él. Olyanokkal, mint kegyelem, közösség, szolgálat, áldás/dicsőítés stb. Ezek közül kettővel találkozunk is a 4. versben. A χάρις itt már adakozást jelent, de értelmező fordításban, némileg pleonasztikusan akár így is fordítható lenne: az adakozás kegyelme, az adakozás privilégiuma. Bár a szó, miként említettük, a hellenisztikus, és a kora császárkori görögben jelenthet ajándékot, a páli szóhasználatban az a lényeges, hogy az adakozás alapja az isteni kegyelem. A másik szó, ami megjelenik az adakozással kapcsolatban a 4. versben a szolgálat (διακονία). Ez pedig az Újszövetségben, főleg az ApCsel-ben, már-már amolyan *terminus technicus* a gyülekezet szegényeinek nyújtott anyagi támogatásra (ApCsel 11,29; Róm 15,31). Az antiókhiai testvérek (szó szerint) szolgálatot, azaz pénzt/adományt küldenek (διακονίαν πέμψαι) az éhínséggel küzdő júdeai keresztényeknek. A makedóniai gyülekezetek azt kérik, hogy társak lehessenek ebben a διακονία-ban. Az üldöztetésben hasonlóak lettek (μυμηταί, 1Thessz 2,14) a júdeai gyülekezetekhez, anyagi helyzetük is hasonló; mi sem természetesebb hát, hogy késztetést éreznek a júdeai testvérekkel való közösségvállalásra (κοινωνία). Ezt pedig úgy látják megvalósíthatónak, ha ők is részt vesznek a gyűjtésben, annak ellenére, hogy anyagi helyzetükre való tekintettel Pál maga nem szorgalmazza náluk a kollektát. Hasonló lelkülettel találkozunk a Jób testamentuma című apokrif irat 11. részében, ahol Jóbot arra kérik házának vendégei, hogy részt vehessenek abban a szeretetszolgálatban, amit Jób végez. Azt mondják, hogy szűkös anyagi körülmények közé kerültek, ezért azt kérik Jóbtól, hogy adjon nekik kölcsönt, hogy elmelessenek idegen városokba, kereskedhessenek, és ők is gyakorolhassák a szeretetszolgálatot. Amikor Jób ezt meghallja, ujjong amiatt, hogy pénzt kölcsönözhet a nincstelenek ügyének a rendezésére. A könyv szerint ezek a kölcsön-

kérő emberek nyereségükből valóban segítették a szegények ügyét.³⁹ Pál megjegyzéséből (5. v.) miszerint a makedóniai gyülekezetek többet tettek annál, mint amit az apostol remélt, arra következtethetnénk, hogy annak ellenére, hogy nem szólította fel őket az adakozásban való részvételre, titkon mégis remélte, hogy részt fognak – még hozzá önként – venni abban. Lehet, hogy így van, ám az eredmény minden reményét felülmúlta. Nem csupán arra gondol Pál, hogy a gyülekezetek önként jelezték az adakozásban való részvételi szándékukat, és erejükön felül adakoztak, hanem főként arra, hogy a lelkületük bizonyítja a Krisztus iránti hűségüket, illetve apostolukhoz való ragaszkodásukat. A gyűjtés melletti elköteleződésük azt jelenti, hogy először az Úrnak adták magukat, aztán az apostolnak. Pál ezt azért is fontosnak tartja hangsúlyozni, mert azt szeretné, ha a korinthusiak elgondolkoznának azon, hogy mennyire adják át magukat Krisztusnak, illetve mennyire ragaszkodnak az apostolukhoz. A mondatban benne van az a felismerés, hogy az egész gyűjtés sikere azon is múlik, hogy egy-egy közösség mennyire adja át magát az apostolnak, azaz mennyire becsüli őt, mennyire ragaszkodik hozzá. Ha Korinthusban sértő kritikák érik Pál személyét, akkor aligha várható el, hogy szívvel-lélekkel részt vegyenek az adakozásban. Az ellentétek nem tesznek jót a korábban meghirdetett – és úgy tűnik: később elakadt – gyűjtésnek. Pál a makedóniaiak példájával nem csupán azt szeretné elérni, hogy Korinthusban hasonló lelkülettel adakozzanak, hanem azt is, hogy hasonló odaadással legyenek Krisztus iránt, és ez az odaadás mutakozzon meg az apostol iránti magatartásukban/viszonyulásukban is. Az eléjük tárt példából azonban a korinthusiaknak kell levonniuk a megfelelő következtetéseket. Pál csupán finoman sugallja a teendőket/elvárásait (jókedvű, önkéntes adakozás; ragaszkodás az Úrhoz; ragaszkodás hozzá, az apostolhoz).

39 Jób Testamentuma, 11.

6. vers

A versből egyértelműen kiderül, hogy Korinthusban elakadt a kollekta ügye. Elkezdődött ugyan, de nem fejeződött be. Az elakadás minden bizonnyal annak tudható be, hogy Pál és a gyülekezet kapcsolata megromlott, az sem nem kizárt, hogy részben az adakozás ügye miatt. Könnyen lehet, hogy többen éppen az adakozás meghirdetését használták fel arra, hogy „megfúrják” az apostolt. Nem kizárt az sem, hogy némelyek csalással (vagy annak szándékával) vádolták meg Pált. Az a tény, hogy az apostol nem fogadott el anyagi támogatást a korinthusiaktól, táptalaja lehetett egy olyan rosszindulatú pletykának miszerint az összegyűjtött kollektából szándékozna „lecsípni” magának. Még az is megtörténhetett, hogy sokan őszintén nem értették, hogy miért kell nekik a távoli Hellászból megsegíteni a soha nem látott júdeai zsidó keresztényeket. Pál mindenesetre a közte és a gyülekezet közti kapcsolat rendeződése után, illetve felbátorodva a Makedóniában tapasztalt pozitív hozzáálláson, arra biztatja Tituszt, hogy fejezze be a korábban szervezni kezdett adakozást Korinthusban. Egyúttal reménykedik abban, hogy a korinthusiak most már jókedvvel fognak részt venni az adakozásban. Az adakozást itt is *χαρίτις*-nak nevezi az apostol. A gyűjtés – minden jel szerint – Korinthusban is Pál reményei szerint alakult. A Róm 15,26-ban arról olvasunk, hogy Makedónia mellett Akhájában is megtörtént a kollekta. Az viszont, hogy el is jutott Jeruzsálembe, igencsak kérdéses. Ugyancsak a Római levélben értesülünk Pál aggodalmáról, midőn arra kéri a római közösséget, hogy imádkozzanak azért, hogy Júdeában kedvesen fogadják az adományt. Ez azt jelenti, hogy Pál tartott attól, hogy az adományt – a hitetlenek machinációi következtében – esetleg nem testvéri gesztusként fogadják Jeruzsálemben. Mindenesetre Lukács az ApCsel-ben feltűnően hallgat az adomány célba érkezéséről. Talán a Jeruzsálembe elvitt adományra céloz az a mondat, amit Pál mond Felix helytartó előtt: *„eljöttem népemhez (Jeruzsálembe), hogy adományokat adjak”* (ἐλεημοσύνη, ApCsel 24,17). Ennél is talányosabb Lukács megjegyzése miszerint Felix kenőpénzt remélt Páltól (Ap-

Csel 24,26). Pálnak aligha állt olyan összeg a rendelkezésére, amit a helytartó megvesztegetésként elfogadhatónak tartott volna. Cserhádi szerint Felix tudomást szerezhetett a kollektáról, amit Pál vagy nem tudott letartóztatásáig átadni, vagy nem fogadták el Jeruzsálemben az adományt. Elképzelhető hát, hogy Lukács azért hallgat erről a nagyszabású gyűjtésről, mert annak célba juttatása nem járt sikerrel. Ám mindez csupán feltételezés. Az adományok célba érkezéséről semmi bizonyosat nem tudunk. Pál maga azért tartotta fontosnak a kollektát, mert ez kifejezte volna a zsidó és pogány keresztények összetartozását. Talán ezért (is) nevezi a gyűjtést λειτουργία-nak, istentiszteleti szolgálatnak. Ugyanakkor Pálnak meggyőződése az is, hogy a pogányok tartoznak azzal, hogy a lelki javakért cserébe anyagiakkal szolgáljanak a zsidó testvérek irányába. Pál szempontjai tehát az adakozást illetően elsődlegesen teológiai szempontok lennének, ami nem jelenti azt, hogy az adománygyűjtést ne indokolhatta volna a júdeai közösségek nehéz helyzete, azaz a teológiai mellett karitatív cél is (vö. 2Kor 9,12a).

2. *Kérügmátikus gondolatok*

A második Korinthusi levélben Pál apostol hosszan foglalkozik az adakozás kérdésével. Ez a Bibliánkban két részt, öt igeszakaszt, és egy híján negyven igeverset jelent. A fordítástól függ, hogy ez hány mondat és hány szó: a mi magyar újfordítású Bibliánkban 680 szó, mondhatni egy kisebb prédikáció az adakozásról, de különös módon egyetlen egyszer sem esik szó a pénzről. Van szó gazdagságról és szegénységről, fölöslegről és hiányról, miközben egyetlen szót sem olvasunk az anyagiakról. Nincsenek számok és nincsenek összegek. Nincs szó arról, hogy mennyi a minimum, amit adni illik/adni kell. Hogy lehet ez? Úgy, hogy a Szentírásban az adakozás nem pénzkérdés. Nem arról szól, hogy mennyi az annyi.

Az evangéliumokban olvasunk egy különös történetet arról, hogy Jézus a templomban leül a persellyel szemben és figyel, hogy ki

hogyan dob a perselybe. Nem azt figyeli, hogy ki *mennyit*, hanem azt, hogy ki *hogyan*. Jönnek a gazdagok, és többen közülük sokat dobna a perselybe. Aztán jön egy szegény özvegyasszony és beledob egy kétfillérest, vagyis a legkisebb értékű pénzermét. Ekkor Jézus magához hívja a tanítványait és azt mondja: ez az özvegyasszony mindenki másnál többet dobott a perselybe. Mert mindenki más a fölöslegéből, a nélkülözhetéből adott, az asszony viszont a szegénységéből, a nélkülözhetetlenből adott, vagyis egész vagyonát dobta a perselybe.

Akkor hát mégis pénzkérdés lenne az adakozás? Mégiscsak az számítana, hogy ki ad többet és ki ad kevesebbet? Jézus nem mondja azt, hogy a gazdagok keveset adtak, még csak azt sem mondja, hogy keveset adtak anyagi helyzetükhöz képest. Azt olvassuk a történetben, hogy sok gazdag sokat adott, az özvegyasszony pedig alig adott valamit. Ezek a tények. Jézus szemközt a persellyel mindezt látja. És nagyon is fontos neki, hogy ki ad többet és ki ad kevesebbet. De Jézus azt akarja, hogy megértsük: a többnek és a kevesebbnek van ugyan köze a számokhoz, ám *nemcsak* a számokhoz van köze. Mi több: *elsősorban* nem a számokhoz van köze. Az adakozásban a lényeges kérdés nem az, hogy *mennyit*, hanem az, hogy *hogyan* és *miért*. Jézus *látja*, hogy ki mennyit dob a perselybe, de azt *nézi*, azt értékeli, hogy ki hogyan adja azt, amit ad. Hogyan ad ez az özvegyasszony? És miért dobja be a perselybe utolsó kétfilléresét? Furcsán hangozhat, de ennek az asszonynak szüksége volt arra, hogy gazdagnak érezze magát. Mindannyiunknak szükségünk van arra, hogy gazdagnak érezzük magunkat. Akkor is egyébként, ha szegények és nyomorultak vagyunk. Főleg akkor, ha szegények és nyomorultak vagyunk. De hogyan érezze az ember gazdagnak magát, ha semmit nem tud adni, ha semmije nincs, amit fel tudna ajánlani, ha semmi nincs, amiért hálás tudna lenni? Hát ezért dobta bele az özvegyasszony az utolsó kétfilléresét a perselybe. Szegényen és nyomorultan is át akarta élni a nagyvonalúság, az ajándékozás örömét. Azt, mit a Biblia így mond: „*jobb adni, mint kapni*”. És persze azért is dobta be utolsó kétfilléresét a perselybe, mert hálás volt. Valójában igen kevés kell ahhoz, hogy az ember hálás tudjon lenni. Van, akinek elég két fillér is hozzá, és

van, akinek nem elég hozzá a világ összes pénze sem. *Én szegény és nyomorult vagyok* – mondja a zsoltárszerző – *de gondol rám az Úr*. Vagyis azt mondja, hogy gondjaim vannak a megélhetéssel, gondjaim vannak az egészséggemmel is, de én mégis hálás vagyok.

Ha megértettük a szegény özvegyasszony motivációit – hogy miért is dobta be a perselybe az utolsó két fillérjét – talán nem lepődünk meg olyan nagyon azon, amit itt az igében a makedóniai gyülekezetekről olvasunk. Azt olvassuk róluk, hogy ők maguk kérték, sőt könyörögtek Pálnak, hogy ők is adakozhassanak a jeruzsálemi elszegényedett gyülekezet javára. Szinte hihetetlen, nem? A makedóniai gyülekezetek legalább annyira elesettek és szegények voltak, mint a jeruzsálemi. Ráadásul üldözték és nyomorgatták is őket a hitük miatt. Adakozásra szólítani fel őket olyan lett volna, mintha azt várnánk, hogy koldus koldusnak adjon alamizsnát. Pál pontosan tudta ezt, ezért aztán nem is hirdetett adakozást a makedón gyülekezetekben. Nem akarta megterhelni őket. Ezen a ponton akár meg is sértődhetek volna ezek a közösségek. A szegények és elesettek büszkeségével mondhatták volna azt, hogy Pál lenézi őket. Még ha ágrólszakadt is az ember, nem szereti, ha ágrólszakadtnak nézik. De ezek a közösségek értették Pál szándékát. Sőt nemcsak értették, hanem értékelték is. Értékelték, hogy Pál számol az anyagi erejükkel, vagy inkább erőtlenségükkel. Nem sértődtek meg, nem érezték megbántva magukat, tudták is, hogy meddig ér a paplan, és mégis azt kérték, hogy ők is adakozhassanak egy olyan közösség javára, amelyik pont olyan szegény és elesett, mint ők maguk. Miért? Azért, mert naponta átérték, hogy szegénységükben, nyomorúságukban gondol velük az Úr. És ők ezért hálásak voltak. A hálát pedig valahogyan ki akarja fejezni az ember. Ha más nincs, akkor két fillérrel. Ha sokat nem tud adni, akkor kevéssel. És ha keveset tud adni, akkor azt a keveset pótolni akarja azzal, hogy örömmel, önként, felszólítás nélkül adja.

Pál ezt a lelkiületet, ezt az adakozó kedvet állítja példaként a korinthusi gyülekezet elé. Szegény, de szegénységükben is nagyvonalú közösségeket állít példaként a gazdag(abb) korinthusi gyülekezet elé. Mi volt ezzel a célja? Tudhatta, hogy a korinthusiak önérzetes

és büszke emberek. Azzal akart volna hatni rájuk, hogy versengésre hívja ki őket? *Nézzétek csak, hogy a szegénységben élő makedónok mennyit adtak! Nektek, gazdagabbaknak ennél azért többet illik adni!* Gondolhatnánk arra, hogy Pál így akarta kivarázsolni a korinthusiak zsebéből a pénzt. Arra is gondolhatnánk, hogy azért nem kerül szóba sehol a pénz, mert Pál ügyesen játszmázik. Ha mi azt gondoljuk, hogy micsoda ügyes húzás volt a szegénységben élő makedónok adakozásával példálózni (és hogy tanulhatnánk marketingfogást Pál apostoltól), azzal magunkról árulunk el egyet s mást, és nem a Pál szándékait fejtettük meg. Az tény, hogy az apostol példaként állítja a korinthusiak elé a makedónok adakozó jókedvét, de nem azért, hogy a korinthusiak többet adakozzanak. Azt szeretné, ha a korinthusiak is átélnék azt, amit átéltek a makedón közösségek.

Mit értettek meg az adakozásban a makedón közösségek? Az evangélium egyik nagy titkát értették meg, mégpedig azt, hogy a gazdagság egy érzés és lelkiállapot inkább, mint pénztárca függvénye. Nincs olyan, hogy gazdag vagyok és szűkmarkú. Nincs olyan, hogy gazdag vagyok és önző. A gazdagság nagyvonalúságot, adakozókedvet jelent. Onnan tudom, hogy gazdag vagyok, hogy megelégedett és hálás vagyok. Onnan tudom, hogy gazdag vagyok, hogy nem lehetek olyan szorult helyzetben, nem lehet olyan kevesem, hogy ne tudjak adni. És itt most nem csak anyagiakról van szó. Nemcsak pénzzel, anyagi javakkal lehet fukarkodni, hanem szavakkal (szófukar) és érzésekkel is. Lehet fukarkodni a vigasztalással, a bátorítással, a dicsérrettel, az elismeréssel, a kedvességgel. Mintha szegényebb, kevesebb lehetnék azzal, ha valakit megdicsérek vagy elismerek. A makedón gyülekezetek átélték azt, hogy mélységes szegénységük (mélyszegénységük) a jószívűség és tisztaszívűség gazdagságává lett. Hogyan lehetséges ez? Időjárás jelentésekben szokott elhangzani az furcsa mondat, hogy a hőmérők mondjuk tíz fokot mutatnak, de csak öt foknak fogjuk érezni. Szóval a meteorológia különbséget tesz a hőmérséklet és a hőérzet között. De tovább is mehetünk: ha az ember mondjuk vérszegény, 25 fokos melegben és fázni fog. Hiába van meleg, ha ő belül nem érzi ezt a meleget. Vagy fordítva: ha az ember lázas, normális

hőmérsékleten, sőt hidegben is úgy érzi, hogy melege van. Nos, hasonló a helyzet a gazdagsággal is. Hiába mondják azt a számok, hogy jól szituált vagyok, ha nem érzem magam annak. Hiába mondják a számok, hogy száz évre elégséges vagyonom van, ha folyton szorongok és állandóan aggódom. És fordítva: lehetek többé-kevésbé állandó anyagi nehézségben, de közben érezhetem gazdagnak magam. A makedón közösségek mély szegénységben éltek, zaklatták is őket a hitük és a meggyőződésük miatt, mégis hálások tudtak lenni. Amilyen mély volt szegénységük, éppolyan mélységes volt az örömük. Ezért akartak adakozni. Ezért kérték, hogy adakozhassanak. És ebben az önként vállalt, senki által el nem várt adakozásban még inkább átértékelték azt, amit az ige így mond: a szegénységük gazdagságává változott. Ebben az adakozásban még inkább átértékelték azt, hogy nem lehet olyan kevesed, amiből ne tudnál ajándékozni, örömet okozni másoknak, és ezáltal magadnak is. És még valami. Igen különös, hogy Pál az adakozást Isten kegyelmének nevezi. Azt mondja, hogy az adakozás, amit a makedónok ajánlottak fel, méghozzá önként, szabadon: az Isten kegyelme. Isten az, aki adta a kegyelmét a gyülekezeteknek. Ők ajánlották fel az adakozást, és az mégis az Isten kegyelme. Ez azt jelenti, hogy ebben az adakozásban ezek a közösségek azt is megértették, hogy ők voltak azok, akik adtak, és mégis ők voltak azok, akik többet kaptak. Megkapták a jószívűség, a tisztaszívűség, az egyszerűség ajándékát.

Hát ezért állította Pál a makedón gyülekezeteket példaként a korinthusiak elé. És ezért állnak most példaként előttünk is. Láttuk, hogy az adakozás nem pénzkérdés. Nem arról szól, hogy mennyi az annyi. Jézus ugyan látja, hogy *mennyit* adsz, de azt nézi, hogy *hogyan* adod és *miért* adod. Nem a pénztárcád érdekli, hanem a szíved. Az adakozás arról szól, hogy átéld: az Úré vagy, tehát gazdag vagy. Arról szól, hogy átérezd: ha Istened van, mindened van. Arról szól, hogy megértsd: semmi sincs, amit ne kaptál volna.

Akárhányszor, akármennyit, akármit adnánk, mindig azt éljük át, hogy jobb adni, mint kapni.

Irodalom

- ADORJÁNI Zoltán: *Jób testamentuma*, Budapest, L'Harmattan, 2011, 51–52.
- CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele*, Budapest, Luther Kiadó, 2009, 273–285.
- FURNISH, Victor, Paul: *II Corinthians*, New-York, Doubleday & Co., 1984, 400.
- GARLAND, David E.: *2 Corinthians*, Nashville, Broadman & Holman Publishers, 2001, 363–371.
- GEORGI, Dieter: *Remembering the Poor: The History of Paul's Collection for Jerusalem*, Nashville, Abingdon, 1992, 72.
- GUTHRIE, George H.: *2 Corinthians*, Grand Rapids, Baker Academic, 2015, 457–471.
- SENECA: *Prózai művei*, 2. kötet, Budapest, Szénnár, 2004.
- TÖKÉS István: *A Korinthusbeliekhez írt második levél magyarázata*, Kolozsvár, EREK, 1996, 252–259.

V.
Mitől jó az adakozás?
(2Kor 8,7–15)

Azért ahogyan mindenben bővölködtök, hitben, beszédben, ismeretben, teljes buzgóságban, és a töletek felénk áradó szeretetben, – legyetek bőkezűek ebben az adakozásban is. Nem parancsként mondom, hanem azért, hogy mások buzgóságával összevetve, a ti szeretetetek valódiságát is próbára tegyem. Mert ismeritek a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelmét, hogy gazdag létére szegénnyé lett értetek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok. Tanácsot is adok ez ügyben; ez hasznos nektek, akik tavaly óta nem csak a cselekvést, hanem az akarást is elkezdtétek. Most pedig vigyétek végbe a cselekvést is, hogy amilyen készséges volt az akarás, olyan legyen annak teljesítése is, – ahhoz képest, amitek van. Mert ha megvan a készség, az ahhoz képest kedves, amije van az embernek, és nem ahhoz képest, amije nincs. Mindez pedig nem azért van, hogy mások megkönnyebbülhessenek a ti nyomorúságotok árán, hanem azért, hogy méltányosság legyen. Most a ti fölöslegetek tölti be az ő hiányukat, hogy máskor majd az ő fölöslegük töltsen be a ti hiányotokat, – hogy így érvényre jusson a méltányosság. Ahogyan meg van írva: aki sokat szedett, annak nem lett többje, és aki keveset szedett, annak nem lett kevesebbje.

Miután az apostol példaként állította a makedóniai gyülekezetek bőkezűségét a korinthusiak elé, illetve jelezte, hogy Tituszt meg fogja bízni a gyűjtés lebonyolításával, elkezd buzdítni a korinthusi gyülekezetet a bőkezű adakozásra. Ezt követően a Krisztus példájára hivatkozik: az adakozásban (χάρις) megnyilvánuló kedvességnak, jósnak a Krisztus kedvessége/jósága/kegyelme (χάρις) az alapja, aki gazdag létére szegénnyé lett értük, a korinthusiakért (is). A krisztusi példát követően az apostol tanácsot ad a gyülekezetnek, melyben a hangsúly az adakozás mögöttes szándékaira esik. Végül egy ószövetségi idézetre alapozva, Pál arról is beszél, hogy az adakozás nem teremtet állandó függő helyzetet, még kevésbé állandósult alá-és föléren-

deltségi viszonyt adakozó és az adományt elfogadó között. A bőség és a hiány pillanatnyi helyzetek. Most éppen a korinthusiak vannak abban a helyzetben, hogy adni tudjanak, ám Pál el tud képzelni olyan helyzetet, amikor ez megfordul. Az adakozás – mondhatni – Krisztus egyházában kiegyenlíti valamelyest az anyagi egyenlőtlensége

1. Exegetikai gondolatok

7. vers

Pál azzal kezdi az adakozásra való buzdítást, hogy megdicséri a gyülekezetet. Nem csak a makedóniaiak bővölködnek (περισσεῖα), hanem a korinthusiak is bővölködnek (ἐν παντὶ περισσεύετε). Először is bővölködnek hitben, igében és ismeretben. A hit nem általánosan az Istenben (vagy a Krisztusban) való hitre vonatkozik, hanem inkább a csodatévő, hegyeket mozgató hitre (vö. 1Kor 13,2). Az ige/beszéd (λόγος) feltehetően a prófétálásra és/vagy a nyelveken szólásra utalhat, az ismeret pedig a minden titkot megértő tudásra (vö. 1Kor 13,2). Továbbá a gyülekezet bővölködik buzgóságban/igyekezetben/odaadásban (σπουδή) is, mely megmutatkozott például abban, ahogyan a közösség kezelte a Pált megsértő gyülekezeti tag esetét (2 Kor 7,12). Végül az apostol a túláradó szeretetért is megdicséri a gyülekezetet. Nem egyértelmű azonban a szeretet iránya, az tudniillik, hogy ki(k) től ki(k) felé árad. Az egyik szövegvariáns szerint Pálnak a gyülekezet iránti szeretetéről van szó (ἐξ ἡμῶν ἐν ὑμῖν ἀγάπη – szó szerint: „a tőlünk bennetek lévő szeretetben bővölködtök”), a másik szerint a gyülekezet Pál iránti szeretetét dicséri az apostol (ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπη – szó szerint: „a tőletek bennünk lévő szeretetben bővölködtök”). A zavart az okozhatta, hogy az *étát* és az *űpszilont* ugyanúgy, azaz „i”-nek ejthették (hasonlóan a mai újgörög kiejtéshez). Nehéz letenni a voksunkat egyik vagy másik variáns mellett, ugyanis mindkettőt régi és megbízható szövegtanúk támogatják. Amellett, hogy itt Pálnak a gyülekezet iránti szeretetéről lehet szó, az a meg-

fontolandó érv szól, hogy az apostol irónia nélkül aligha dicsérné a korinthusiak iránta való szeretetét, hiszen éppen arról panaszkodik a levélben, hogy kiszorult a gyülekezet szívéből (2Kor 6,12, vö. 2Kor 7,2). Hogyan bővítködhetnének hát az iránta való szeretetben a korinthusiak? Tőkés István szerint az apostol korinthusiak iránti szeretete, amivel bővítködnék azt jelentené, hogy a gyülekezet belátta: az apostol nem ellenségük, és boldogan ismerték fel, hogy szereti őket és ragaszkodik hozzájuk. Másfelől viszont Pál kifejezetten a gyülekezet kegyelmi ajándékait dicséri (hit, beszéd, ismeret, buzgóság), – eléggé zavaró lenne, ha a gyülekezet ajándékai között olyasmit is dicsérne, ami valójában a saját maga ajándéka. Erős érv szól hát amellet is, hogy Pál a korinthusiak iránta való szeretetéről beszél, vagyis arról, hogy a Titusz látogatása során vágyódást és ragaszkodást tanúsítottak az apostol iránt. Pál a következő versben azt mondja, hogy az adakozással a korinthusiak szeretetének a valódiságát szándékozik kipróbálni. Ez további érv amellet, hogy itt inkább a korinthusiak Pál iránti szeretetéről lehet szó. A dicséretet követően Pál a bőkezű adakozásra hívja fel a gyülekezet figyelmét. A mondatot úgy szerkeszti meg, hogy a mellékmondat célhatározói mellékmondatnak hat: *„ahogyan mindenben bővítködtök (...), avégett, hogy (ἵνα... περισσεύητε) az adakozásban is bővítködjetek/az adakozás tekintetében is bőség legyen jellemző rátok”*. A logikus az lenne, ha a mellékmondat az „úgy” határozószóval kezdődne: *„ahogyan mindenben bővítködtök (...), úgy az adakozásban is bővítködjetek!”* A különös mondat szerkesztéssel Pál talán el szeretné kerülni a gorombán ható felszólítást, másrészt pedig arra is célozhat, hogy a korinthusiak ajándékai (csodatevő hit, nyelveken szólás, ismeret) ugyan mindenképpen dicséretesek, de leginkább akkor értékesek, ha mások építésére (is) szolgálnak. Más szóval: mindaz, amit a korinthusiak bőven kaptak, azt azért kapták, hogy azokkal másokat építhessenek (vö. 1Kor 14,4–5). Az ajándékokban Isten kegyelme nyilvánul meg. Ha ezt a korinthusiak megértették, meg kell érteniük azt is, hogy az adakozásban is Isten kegyelme nyilvánul meg. A hitben, beszédben, ismeretben való bővítködésből egyenesen következnie kell az adakozásban való bőkezűségnek. Mi

több: a korinthusiak hitben, beszédben, ismeretben való bővülködésének az a célja, hogy felismerjék: kiknek lehetnek segítségére/kiknek kell segítségére sietniük egy adott helyzetben.

8. vers

Ebben a versben Pál mintha megmagyarázná az előbbi különös mondszerkesztést, hogy ti. kerüli a felszólító módot. Az adakozást nem megparancsolja vagy elrendeli, hanem ajánlja. Visszaütal a makedóniaiak szép példájára (*mások buzgósága*), akik a súlyos próbatételek között „jelesre vizsgáztak” szeretetből. Pál azt szeretné, ha a korinthusiakkal is dicsekedhetne (vö. 2Kor 9,3). Az adakozással a korinthusiak éppúgy „vizsgáznak”, mint a makedónok. Persze, ez nem egy olyan versenyhelyzet, melyben annak kellene kiderülnie, hogy ki szeret jobban. Annak kell kiderülnie, hogy a korinthusiak szeretete valódi, cselekedetekben megmutatkozó szeretet-e? A makedónok már „vizsgáztak”, most a korinthusiakon a sor.

9. vers

Eldönthetetlen, hogy a versben olvasható „krisztológiai credo” Pál alkotása-e vagy csupán idézi az apostol olyan krisztológiai hitvallásként, mint amelyet a korinthusiak is ismertek („*mert ismeritek*”). Tömörsége, letisztultsága az utóbbira utalna, és ilyenként a Fil 2,6–11 krisztushimnuszára emlékeztet. Bárhogya is legyen, mindaz, amit Pál Krisztusról mond ebben a credo-szerű kijelentésben az előző versben emlegetett valódi szeretetet példázza. Nem valószínű, hogy elsődlegesen a „történeti” Jézus anyagi helyzetére, életmódjára utalna a „szegénnyé lett” mondattal. Márcsak azért sem, mert Jézus földi élete során aligha volt szegényebb az átlag galileai vagy júdeai embernél. Továbbá, ha Jézus szegénységét konkrét szegénységként értjük, akkor a benne hívők meggazdagodását is anyagi értelemben kellene ven-

nünk. Márpedig Krisztus anyagi értelemben vett szegénysége nem hozott anyagi értelemben vett gazdagságot a benne hívők számára. Ezt a makedón gyülekezetek helyzete is bizonyítja. A gazdagság és szegénység mindenképpen metaforikusan értendők. A gazdagság Jézus preegzistens helyzetére, a szegénység pedig inkarnációjára utal. Krisztus példája valójában arra tanítja a korinthusiakat, hogy a gazdagság és szegénység mint anyagi állapot, nem függ össze az adakozás készségével. Lehet adakozni úgy, hogy az ember kifejezetten szegény (mint a makedónok vagy az inkarnálódott Krisztus), és lehet gazdagságból is (mint Krisztus, aki gazdagként vállalta önmaga megüresítését). Az, akik szegényként nem képes nagylelkűnek lenni, aligha válik azzá, amennyiben hirtelen meggazdagodik. Krisztus nagylelkűsége/kegyelme mindkét állapotában, gazdagon és szegényen is megnyilvánult, hiszen gazdagként lemondott erről a gazdagságról, a megváltást pedig éppen szegény állapotában eszközölte ki. Krisztus példája tehát arra tanít, hogy az adakozás nem pénztárca függvénye. Továbbá az adakozásban az ember – miként Krisztus, miként a makedónok – önmagát adja a másoknak. A szegénység vagy a gazdagság mint állapot (önmagában) nem teszi adakozóvá az embert, az adakozás sokkal inkább Isten kegyelmének és gondviselésének (vö. 2Kor 8,15) a megtapasztalásával függ össze.

10. vers

A vers tanúsága szerint Korinthusban már korábban, „tavaly óta” elkezdtek a gyűjtést. Ebből az időmeghatározásból viszont nem derül ki, hogy pontosan mennyi idő telt el az adománygyűjtés megkezdése és Pál levele között. Ahogyan az sem, hogy az adománygyűjtés elkezdésében megelőzték-e a makedónokat. Még az is lehet, hogy első „felbuzdulásuk” megelőzte a makedónokét, ám míg azok már összegyűjtötték az adományt, Korinthusban még mindig vesztegel a kollektá ügye. Igen szokatlan Pál mondatszerkesztése, ugyanis úgy fogalmaz, hogy a korinthusiak tavaly óta (vagyis hosszabb-rövidebb

ideje), nemcsak a cselekvésben, hanem a szándékban (az akarásban) is elől járnak. Márpedig köztudott (és az ókorban is az volt), hogy a szándék (akarat) megelőzi a cselekvést. Az is nyilvánvaló, hogy olykor szakadék van a szándék és megvalósítás között, ám nem az szokott történni, hogy a cselekvést nem követi szándék, hanem éppen a fordítottja, hogy a szándékot nem követi cselekvés. Pál mintha azt akarná hangsúlyozni, hogy a cselekvést kövesse a szándék is. Mintha Pál kevesebbre becsülné a cselekvést a szándéknál. Olyan ez, mintha azt mondanánk: ó, ez csak pusztán cselekedet, és nem a szándék! Ha ez nem egyszerű fogalmazási hiba Pál részéről, hanem tudatos megfogalmazás, megkerülhetetlen a kérdés: mi volt az apostol célja a fordított sorrenddel? Talán arra gondolhatott, hogy a korinthusiak egy közelmúltbéli pillanatban elkezdtek ugyan az adományok összegyűjtését, ám az ügy elakadt, és így szükségessé vált a szándék megújítása és megerősítése. A gyülekezetnek meg kell értenie, hogy miért fontos az adakozás, mi több: egyet kell értenie az elvi alapokkal (Krisztus egyházában a tagok gondoskodnak egymásról!), különben egy többé-kevésbé kierőszakolt, kénytelen-kelletlen végrehajtott akció lenne belőle, mely nem szülne hálaadást. Márpedig az adakozásnak áldásosnak kell lennie. Az egyik áldása pedig éppen az, hogy az ember (az adakozó is) hálás Isten kimondhatatlan ajándékáért (2Kor 9,15). A szándék elsődleges fontosságáról az antik filozófia is beszél. Seneca azt írja, hogy a jótéteményt jótéteménnyé a szándék, a jóindulat teszi. Mi több: a jótétemény inkább lelki, mint anyagi természetű dolog. Az, amit adunk (arany, ezüst vagy bármi más) csupán a jótétemény anyaga, és nem maga a jótétemény. A jótéteményt jótéteménnyé válójában az adónak a szándéka (*voluntas*) teszi. Nem az számít, hogy mit adunk vagy mennyit adunk, hanem hogy milyen lelkülettel adjuk.⁴⁰

40 Sen. Ben. 2.7.1.

11–12. versek

Láttuk, hogy Pál szükségesnek látta az adakozás szándékának (lelkületének, belső motivációjának) megújítását, illetve megerősítését. Most pedig szorgalmazza a gyűjtés mielőbbi befejezését. Amilyen készséges a (megújult) szándék, olyan legyen – írja – a véghezvitele is. A 11. versben olvasható egyébként a perikópa egyetlen felszólító módban (*imperativus*) használt igéje. Ez jelzi, hogy az apostol igen fontosnak tartja a gyors cselekvést (*bis dat, qui cito dat* – kétszer ad, aki gyorsan ad!), mivel pontosan tudja, hogy a halogatással csökken a motiváció. A pénztárcához mért, arányos adakozás (jótétemény) ajánlását (12. v.) megtaláljuk mind az antik pogány filozófiában, mind pedig a zsidó irodalomban. Cicero arra figyelmezteti olvasóit, hogy a jótékonyság gyakorlása közben figyeljenek arra, hogy bőkezűségük ne haladja meg anyagi kereteiket. Akik többet adnak, mint amennyit anyagi helyzetük megenged, nem az igazságossághoz igazodnak, ami fontos alapelve a jótékonyság gyakorlásában. Aki aránytalanul bőkezű, méltánytalanul cselekszik hozzátartozóival szemben. Seneca is fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az adakozásnál lényeges szempont az, hogy a jótéteményt adó ne kerüljön nélkülözésbe.⁴¹ Ugyancsak az arányos adakozásról olvashatunk Tóbiás könyvében: „Amennyi vagyonod van, olyan mérték szerint cselekedj belőle irgalmasságot. Ha kevés vagyonod van, ne félj kevéssel irgalmasságot cselekedni” (Tób 4,8). Pál tisztában volt azzal, hogy a legtöbb korinthusi hívő (még ha jobban szituáltak is a makedónoknál) anyagilag egyáltalán „nincs eleresztve”, ezért is ajánlotta, hogy a hét első napján ki-ki tegyen félre egy olyan összeget, melyet anélkül tud felajánlani, hogy anyagilag szorult helyzetbe kerülne (1Kor 16,2). Itt is hangsúlyozza, hogy erejükhöz képest adakozzanak. Akitől kevés várható (pl. egy rabszolgától, aki esetleg a saját felszabadulására gyűjt) keveset, akitől több (pl. a nincsteleneket megalázni hajlamos előkelők, vö. 1Kor

⁴¹ Cic. Off. 1.14–15; Ben. Sen. 2.15.3.

11,22), az többet. Isten nem nézi az ember pénztárcáját, de tekintettel van a pénztárcájára. Isten arra tekint, hogy ki-ki milyen szívvvel ajánlotta fel az adományát: a legcsekélyebb felajánlás is többet ér, mint a legnagyobbvonalúbb elhatározás, ami végül nem válik valóra.

13–15. versek

Miközben Pál visszatér az arányosság elvére, vagyis nyomatékosítja, hogy nem vár el senkitől anyagi lehetőségeit meghaladó adományt („*nektek ne legyen nyomorúságotok*”), elkezd hangsúlyozni egy másik elvet is, mégpedig az egyenlőség, a méltányosság vagy az igazságosság elvét (ἰσότης). Láthattuk, hogy a görög-római világban, legalábbis a filozófiai gondolkodásban, ugyancsak fontos volt az igazságosság a jótétemények vonatkozásában. Cicero szerint a bőkezűség gyakorlásában az igazságossághoz kell igazodni. Ez szerint három dologt jelent. Először arra kell ügyelni, hogy jótékonyságunkkal ne okozunk kárt, sem azoknak, akikkel jót akarunk tenni, sem másoknak. Másodszor arra kell figyelni, hogy jótékonyságunk ne haladja meg anyagi lehetőségeinket. Végül a bőkezűséget mindenkivel érdeme szerint kell gyakorolnunk.⁴² Pálnál az egyenlőség/méltányosság/igazságosság azt jelenti, hogy Krisztus egyházában nem tolerálható olyan állapot, melyben valaki nyomorog, míg a másik bővölködik; akkor sem, ha ez a bővölködés – mint Korinthus esetében – messze nem jelent luxust. Miként a pusztai vándorlás során, a régi szövetség alatt egyenlőség volt Izraelben („*aki sokat szedett, annak nem lett többje, és aki keveset, annak nem lett kevesebbje*”, vö. 2Móz 16,18), úgy az új szövetség népe között is egyenlőségnek kell lennie. A pusztai vándorlás idején ezt az egyenlőséget Isten érvényesítette, mintegy a nép feje fölött, most azonban, a Krisztusban hívők számára ez önkéntes: a hívő embereknek kell belátniuk, hogy Isten kegyelme bőkezűségre

42 Cic. Off. 1.14–15.

indítja őket egymás iránt. Annak hangsúlyozásával, hogy a korinthusiak is kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor a jeruzsálemiek fölöslege pótolja a hiányukat, Pál azt szeretné elkerülni, hogy a korinthusiak az adakozást a görög-római világban megszokott alá- és fölérendeltségi kontextusban értelmezzék.⁴³ Vagyis nem szeretné, ha a korinthusiak úgy gondolnának magukra, hogy éppen az adakozással kerülnek státusz szempontjából a jeruzsálemiek fölé. Ez óhatatlanul maga után vonná azt, hogy leereszkedően, dölőfösen, lekezelően adakozzanak, amit pedig az antik pogány filozófia is helytelenített. Seneca sem alá- és fölérendeltségben képzei el a jótétemények gyakorlását. Azt írja, hogy az ajándékozás-elfogadás dinamikájában az adó önzetlenségből, nagylelkűségből vizsgáljuk, az elfogadó hálából. Így pedig valójában egyenlőség van az adó és elfogadó között.⁴⁴ Korinthusban a Krisztus-hívők szeretetük valóságáról tanúskodhatnak az adakozásban, az pedig majd a 9. fejezetben derül ki, hogy a jeruzsálemiek viszonzásul a korinthusiak bőkezűségéért, imádkoznak értük, és hálásak Istennek az adománygyűjtésben megmutakozó jóságáért (2Kor 9,14).

2. *Kérügmátikus gondolatok*

Egyházi iskolák étkezdéjének a falára ki szoktak tenni bibliai idézeteket, olyasfélét, hogy „mindenért hálát adjatok” vagy „azt egyétek, azt igyátok, amit adnak”. Jártam olyan egyházi étkezdében, aminek a falára nem bibliai idézet, hanem – mondjuk úgy – egy majdnem bibliai idézet volt kirakva: „*jót tenni jó!*”. Ezt a szöveget a diákok tréfásan így forgatták ki: „jót enni jó!” Egy étkezdében ez érthetőbb is, találóbb is. Mert hát miért pont egy étkezdében, éhesen vagy jóllakva, kellene nekem arra gondolnom, hogy jót tenni jó? Ott leginkább arra tudok gondolni, hogy *jót enni jó*. Persze, nem csak a forró leves, az ínycsiklandozó sült mellett szorul magyarázatra, hogy miért is jó

⁴³ Lásd bővebben fennebb: 17. old.

⁴⁴ Lásd bővebben fennebb: 33. old.

jót tenni, sok más helyzetben is magyarázatra szorul. Miért jó, ha segíték egy földrengés vagy árvíz károsultjainak? Kinek jó? Elsőre arra gondolhatnánk, hogy nyilván jó annak, aki az adományt kapja, mert segít a szorult helyzetén. Esetleg jó lehet nekünk magunknak is, mert közben gazdagnak, nagyvonalúnak, bőkezűnek érezhetjük magunkat. Mai igénk azonban azt mondja, hogy a jótett elsősorban Istennek jó. Neki kedves. Ő gyönyörködik benne. Jót tenni azért jó, mert olyankor öröm van a mennyben. Olyankor Isten nem azt mondja, mint az özönvíz előtt, *hogy megbántam, hogy embert teremtettem*, hanem azt mondja: *örülök, hogy embert teremtettem a földön*. De miért jó az Istennek, ha mi jót teszünk?

Gondoljunk arra, hogy egy többgyermekes családban milyen öröm a szülőnek az, ha azt látja, hogy a gyermekek szépen meg tudnak osztozni a játékokon, az édességen, és később a vagynon is. És mekkora szívfájdalom, ha azt látja a szülő, hogy gyerekei civakodnak, marakodnak, semmin nem tudnak testvériesen megosztózni. Az oroszoknál állítólag egyenesen gyanús is a testvéries osztzkodás. Ha valaki felveti, hogy testvériesen oszt el valamit, azt mondják: *nem, nem! Ne testvériesen osztzkodjunk, legyen úgy, hogy egy nekem, egy neked!* Eléggé gyakori jelenet a családban az, hogy az egyik gyerek éppen jóízűen majszolja a csokiját, a másik korábban már megette, és most esik ki a szeme, úgy nézi a testvére kezében a csokoládét. Ha szemmel enni lehetne, már régen felfalta volna a csokit a testvére kezéből. Ez az pont, ahol a szülő közbelép: *nem látod, hogy mennyire kívánja a testvéred a csokit. Törjél már, légy szíves, egy darabkát belőle a testvérednek!* Mit mond ilyenkor a gyermekünk? *Ez az én csokim! Ő már megette az övét! Ebből neki nem jár!* Ekkor szokott az történni, hogy a szülő csendes erőszakhoz folyamodik, és ráparancsol a gyerekére, hogy márpedig tessék adni a testvérnek abból a csokiból. Csak-hogy ez senkinek nem jó. Nem jó annak, aki adja, mert nem szívesen adja. Kényszerből adja. Fogcsikorgatva adja. Nem jó annak, aki kapja, mert nem szívesen adták. Megeszi ugyan a csokit, de úgy érzi, hogy nem is annyira édes. Valahogy megkeseredik a szájában. És nem jó a szülőnek sem, mert pontosan érzékeli, hogy a gyermekei semmit nem

értettek meg, semmit nem láttak be, a legkevésbé azt, hogy jót tenni jó. Egy ilyen helyzetben mindenki ingerült és mindenki morcos. Senki nem örül. Az sem, aki adott, az sem, aki kapott és az sem, aki megparancsolta, forszírozta a „jócselekedetet”.

Márpedig az adakozás arról szól, hogy jót tenni jó. Jó annak, aki adja, jó annak, aki kapja, és Isten is gyönyörködik benne. Éppen ezért nem történhet kényszerből vagy szégyenből vagy parancsra. Azt általában nem kell magyarázni, hogy *jót enni jó*. Ha az ember egészséges és jól működik, akkor szeret enni. Akkor kell magyarázni az embernek, hogy márpedig tuszkolja le valahogyan azt a falatot a torkán, ha beteg. Étvágytalan gyermekeknek szokás elmagyarázni, hogy szükségük van az ételre. Haldoklókba kell belediktálni a falatot. Egészséges embernek az étel öröme olyan magától értetődő, mint a levegővétel. Nos hát, éppen ilyen természetes és magától értetődő kellene, hogy legyen az, hogy *jót tenni jó*. Ha ezt magyarázni kell, erőltetni, forszírozni kell, diktálni és folyton hirdetni kell, az bizony azt jelzi, hogy beteg a hitünk.

Azt mondja Pál a korinthusiaknak: *„ismeritek az Úr Jézus kegyelmét, hogy gazdag létére szegénnyé lett értetek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok”*. Ez nem csupán annyit jelent, hogy a korinthusiak és mi tudunk arról és hallottunk arról, hogy Jézus Betlehemben született egy zsúfolt házban (vagy istállóban). Hogy sokszor nem volt ahová lehajtania a fejét. Hogy keresztre feszítették, és ha nem lett volna néhány titkos és ugyanakkor bátor és jól szituált tisztelője, temetetlenül hagyták volna a testét. Mi mindezt tudhatjuk Jézus szegénységéről, és még ennél többet is. Ahogy tudunk arról és hallottunk arról is, hogy harmadnapon feltámadt, és ez a hír messzire eljutott, sokan örömmel fogadták, s azoknak, akik örömmel fogadták megváltozott az életük. De Pál nem csak azt mondja, hogy ti hallottatok már a Jézus szegénységéről, ti már hallottatok arról, hogy milyen áldásokat kapnak azok, akik befogadják az evangéliumot. Valójában azt mondja, hogy ti ezt már *átéltétek*. Ti ezt már *megtapasztaltátok*. Elkezdtetek bővílni hitben, igében, ismeretben. Ti már átéltétek, hogy minden nehézség nélkül megszólaltatok egy másik nyelven. Át-

éltétek azt, hogy meggyógyultatok betegségeitekből. Átéltétek azt, hogy megszabadultatok babonás félelmeitektől. Átéltétek azt, hogy Isten nem az ember vagyonát, rangját, nemét vagy nemzetiségét nézi: Krisztusban „*nincs többé zsidó és görög, rabszolga és szabad, férfi vagy nő*”. Átéltük közösen azt – mondja Pál – hogy árad a szeretet az én szívemből felétek, a ti szívetekből felém, és semmiféle nézeteltérés, morgolódás, félreértés, bosszúság nem tud hosszan az útjába állni. A kérdés az, hogy én mindezekből éltem-e át valamit? Átélttem-e azt, hogy szegény voltam, vagy beteg voltam, hátránnyal indultam, önbizalomhiányos voltam, összetört szívű voltam, szorongó voltam, de az Isten kegyelme a rosszat, a hátrányt, a hiányt a javamra fordította? Vagyis átéltem-e azt, jól jöttem ki a betegségből, a hátrányos helyzetből vagy a szorongásból; valahogy gazdagabban, érettebben, megajándékozottabban, bölcsebben is? Ha van olyan tapasztalatom, hogy az értem szegénnyé lett Jézus meggazdagított, akkor nekem nem kell magyarázni, hogy jót tenni jó. Akkor nem kell engem győzködni, agitálni. Akkor csak némi tanácsra vagy eligazításra van szükségem. És ezt teszi Pál a korinthusi gyülekezetben.

Azt mondja, hogy az adakozás akkor jó, ha röstelkedés nélkül történik. Isten azt nézi, hogy mennyi telik az erődből. Ha jó szívvel, hálával adsz, nem tudsz olyan keveset adni, hogy azt Isten lekicsinyellje. Szóval nem kell szégyellenünk, ha csak keveset tudunk adni. Mondjuk másokhoz képest. Még csak amiatt sem kell röstelkednünk, ha éppen keveset adunk anyagi körülményeinkhez képest. Jobb kevesebbet adni, de jószántunkból és szabadon, mint többet, de rosszkedvűen, fogcsikorgatva, netán képmutatásból vagy nagyzolásból.

Azt is mondja az apostol, hogy az adakozás akkor jó, ha úgy érezhetem, hogy én magam semmivel sem lettem szegényebb. Ha nem hoztam magam olyan helyzetbe, amiben kifosztottnak kell éreznem magam. A korinthusi gyülekezetben többen is lehettek olyanok, akik rabszolgasorban éltek. Ők sovány és alkalmi keresetüket tették félre azért, hogy hátha majd egyszer összegyűl annyi, hogy megvásárolhassák a szabadságukat. Ha mondjuk egy rabszolga nagyobb összegű adományt ajánlott fel, azzal akár azt is kockáztathatta, hogy soha nem

lesz képes megvásárolni a szabadságát, vagy ha igen, sokkal később. Képzeljük magunkat egy ilyen ember helyébe. Adtam egy nagyobb összeget egy jó ügyre, de közben meg az én álmom, az én célom egyre távolabb került. Nem jó, ha az adakozással olyan helyzetbe sodorja magát az ember, hogy megbánja azt, hogy adott. Sőt korholja magát, amiért adott. Ezért mondja Pál: *„azért, hogy másoknak könnyebbségük legyen, nektek ne legyen nyomorúságotok”*. Nem jó olyan áldozatot hozni, aminek a súlya alatt összeroppanunk. Olyan áldozatot sem érdemes hozni, amitől megkeseredünk. Az adakozásnál arany szabály az, hogy az első, akinek örömet szerez éppen az, aki adja.

Végül azt mondja Pál, hogy az adakozás akkor jó, ha kiegyenlítődst hoz a hitben testvérek életében. Azt olvassuk Mózes 2. könyvében, hogy a mannából kinek-kinek annyit volt szabad szedni, amennyit megevett. Ki többet szedett, ki kevesebbet, aszerint, hogy hányan voltak a családban, de amikor mérlegre tették, kiderült, hogy nem volt többje annak, aki többet szedett, és kevesebbje sem annak, aki kevesebbet szedett. Persze akadtak ügyeskedők vagy aggódósabbak, akik annyit szedtek, hogy másnapra is jusson, de másnapra megbüdösödött. Így aztán kénytelen-kelletlen meg kellett tanulniuk Izrael fiainak, hogy annyit szedjenek a mannából, amennyit meg tudnak enni, amennyi elég maguknak és a családjuknak. Ugye milyen egyszerű Isten matematikája? Ha egy háromtagú család három embernek elégséges mannát szedett semmivel sem volt kevesebbje, mint egy öttagú családnak, amelyik öt embernek elegendő mannát szedett. És az öttagú családnak sem volt többje. Nem több a szemre több, ha többen vannak rá, és nem kevesebb a szemre kevesebb, ha kevesebben vannak rá. Milyen sok keserűségtől, frusztrációtól, irigységtől, haragtól kímélnénk meg magunkat, ha fel tudnánk mérni, hogy mennyi az elég. Ha azt tudnánk kérni Istentől, mint a példabeszédekbeli tanító: adj annyit, amennyi szükséges, táplálj engem hozzám illő eledellel. Amikor Pál azt írja, hogy az adakozás célja az, hogy egyenlőség legyen, nem arra gondol, hogy osszuk el egyenlően a nyomort. Legyenek a korinthusiak éppen olyan elesettek anyagilag, mint a jeruzsálemiek. Pláne nem gondol arra, hogy cserélődjenek fel a szerepek: ha

eddig a korinthusiak voltak a módosabbak, és a jeruzsálemiek éltek nyomorúságban, most egy kicsit bővülködjön Jeruzsálem és szűküljön Korinthus. Az egyenlőséget úgy érti Pál, hogy a hívő emberek odafigyelnek egymás pillanatnyi szükségére. Nincs olyan, hogy valaki mindig mindennek bővében van. Néha én szorulok segítségre, máskor meg én vagyok az, aki adni tudok. Ha tisztában vagyok ezzel az egyenlőséggel, és éppen én vagyok az, aki adni tudok, eszembe se jut felfuvalkodni, mert pontosan tudom, hogy csak azt teszem, amit mások máskor velem tettek vagy fognak még tenni. És ha én vagyok az, aki éppen kapok, nem érzem megalázva magam, mert tudom, hogy voltam már olyan helyzetben, hogy adhattam és leszek is még olyan helyzetben, hogy adhatok. Most én pótolom mások hiányát, máskor meg ők pótolják az enyémet.

Onnan indultunk el, hogy jót tenni jó. A jótett elsősorban Istennek jó. Neki kedves. Isten, a mennyei Atya gyönyörködik abban, ha mi, az ő nagy-családja odafigyelünk egymásra, hitben testvér a testvérré, ember a felebarátjára, és minden győzködés és agitálás nélkül észrevesszük egymás szükségét. Ugye nekünk már nem kell magyarázni, hogy nemcsak *jót enni jó*, hanem *jót tenni is jó*. Jó annak, aki adja, jó annak, aki kapja, és kedves az Istennek is. Ugye ez nekünk egészen természetes és magától értetődő? Ha így van, azért lehet így, mert ismerjük „*az Úr Jézus kegyelmét, hogy gazdag létére szegénnyé lett értünk, hogy mi az ő szegénysége által meggazdagodjunk.*”

Irodalom

CICERO: *De Senectute, De Amicitia, De Divinatione. With An English Translation*, Cambridge, Harvard University Press, 1923.

CICERO: *Válogatott művei*, Budapest, Európa, 1987.

CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele*, Budapest, Luther Kiadó, 2009, 285–294.

FURNISH, Victor Paul: *II Corinthians: Translated with Introduction, Notes and Commentary*, New Haven–London, Yale University Press., 2008, 415–420.

GARLAND, David E.: *2 Corinthians*, Nashville, Broadman & Holman Publishers, 2001, 372–390.

GUTHRIE, George H.: *2 Corinthians*, Grand Rapids, Baker Academic, 2015, 471–485.

TÖKÉS István: *A Korinthusbeliekhez írt második levél magyarázata*, Kolozsvár, EREK, 1996, 260–273.

VI.
Adakozni veszélyes!
(2Kor 8,16–24)

Hála legyen Istennek, aki ugyanezt a buzgóságot adta értetek a Titusz szívébe. Mert ugyan kérsnek tett eleget, de nagy odaadást tanúsítva, önként ment el hozzátok. Elküldtük vele együtt azt a testvért is, akinek dicsérete az evangélium szolgálatában bejárta az összes gyülekezetet. Mi több, a gyülekezetek ki is választották őt, hogy útitársunk legyen az adománygyűjtésnek ebben a szolgálatában, melyet magának az Úrnak a dicsőségére és a mi jószándékunk megmutatására végzünk. Azon fáradozunk ugyanis, hogy meg ne rágalmazzanak minket eme bőkezű adomány miatt, melynek szolgálatát végezzük. Mert gondunk van a tisztességre, nemcsak Isten, hanem emberek előtt is. Velük együtt küldtünk el azt a testvérünket is, akit sokszor, sok dologban próbára tettünk, és aki buzgónak bizonyult, most pedig még buzgóbb, mert igen nagy bizalommal van irántatok. Ha Titusról kérdeznétek, – sorstársam ő, és értetek fáradozó munkatárs, ha pedig a testvérekről kérdeznétek, – ők a gyülekezetek küldöttei, és Krisztus dicsősége. Tanúsítsatok irántuk szeretetet, és igazoljátok a mi veletek való dicsekvésünket a gyülekezetek színe előtt.

Az előző igeszakaszban Pál az adakozás elvi alapjairól beszélt, most pedig rátér a szervezési kérdésekre. Titusz mellett több munkatársat is bevont a gyűjtés lebonyolítására. A munkatársak bevonása azonban nem csupán logisztikai kérdés, fontos szempont az egész projekt átláthatósága. Anyagi jellegű ügyről (is) lévén szó, elengedhetetlen, hogy ne csak Isten előtt tudja igazolni az ember magát (aki amúgy is a szívekbe lát), hanem, ha szükséges, emberek előtt is (aki viszont nem lát a szív mélyére).

1. Exegetikai gondolatok

16–17. versek

A vers a *χαρις* szóval kezdődik, mely ezúttal nem *kegyelem* vagy *adakozás*, hanem *hála* jelentésben szerepel. Pál hálás Istennek Titusz buzgóságaért. Titusz már korábban is járt Korinthusban, mégpedig azért, hogy „elsimítsa” a gyülekezet és az apostol közötti konfliktust. Pál arra kérte, hogy utazzon vissza a városba, ezúttal az adakozás ügyében, mely feladatra Titusz szívesen vállalkozott. Némi feszültséget érzékelhetünk aközött, hogy Titusz eleget tesz Pál kérésének (szó szerint elfogadja a felkérést, τὴν παράκλησιν ἐδέξατο) és aközött, hogy önként vállalja a városba való visszautazást. Pál sürgetve kérte Tituszt a visszautazásra, Titusz pedig önként vállalta ezt. Talán azt szeretné ezzel Pál hangsúlyozni, hogy Titusz nem egy amolyan „lőti-futi”, aki parancsra ide-oda utazik, hanem munkatárs, aki szívesen, örömmel és készséggel teszi azt, amit tesz. Szempontjai, céljai azonosak a Páléval. Erre utal szövegünkben az „*ugyanaz a buzgóság*”, és ezért hálás Pál az Istennek. Mintha az apostol arra is célozna Titusszal kapcsolatban, hogy ő ugyan kérte, buzdította őt, de ez valójában fölösleges és szükségtelen volt, mivelhogy munkatársa minden nógatás és buzdítás, kapacitálás nélkül is örömmel vállalkozott az útra. Azt olvassuk a szövegben, hogy Titusz elment (ἔξηλθεν, aorisztoz: éppen elutazott Korinthusba). Ez jelentheti azt, hogy abban a pillanatban, amikor Pál leírja ezeket a sorokat, Titusz már útban van Korinthus felé (már elutazott), ahogyan azt is, hogy a sorok írásakor még Pál mellett van, de később, amikor a gyülekezet a levelet olvassa, ez az útnak indulás már megtörtént. Ez utóbbi esetben ún. levélírói aorisztozsal van dolgunk. A levélíró szempontjából Titusz még az utazás előtt áll, az olvasók szempontjából viszont, akik később kapják majd meg a levelet, az elindulás (és talán a megérkezés is) már megtörtént.

18–19. versek

Pál Titusszal együtt elküldött egy olyan testvért is, aki misszionáriusként ismert volt a keresztény közösségekben. Nem világos, hogy a „*minden gyülekezet*” csak Makedóniára vonatkozik-e vagy ezt a testvért – legalábbis hírből – ismerték a „páli munkaterületen”, és így Korinthusban is. Ezt a testvért jó híre okán megbízták a közösségek azzal, hogy (másokkal együtt) elkísérje Pált Jeruzsálembe. Egy olyan emberről van szó, akit a gyülekezetek (Makedóniában és másutt) elismernek, dicsérnek és nagyra értékelnek (ἔπαινος – szó szerint: dicsérete *van*⁴⁵ valamennyi gyülekezetben). Ez a testvér nem egy megosztó vagy ellentmondásos személyiség. Minden bizonnyal azért is esett rá a választás, mert személyét, integritását, kompetenciáit Korinthusban sem kérdőjelezték meg soha, és így „garantálhatja” az adakozás átláthatóságát. Pálnak magának viszont nemrég még (és újra meg újra) meg kellett védenie autoritását a gyülekezet előtt. Nem mellesleg ennek a testvérnek a felkérése/megbízata mutatja Pál emberi nagyságát és rendkívüli alázatát: felméri, hogy ő maga ellentmondásos személlyé lett Korinthusban, és amennyiben csak ő maga (és közeli munkatársa) „adná a nevét” az adakozáshoz, az akár a projekt sikerét is veszélyeztetné. Pál nem csinál személyes(kedő) kérdést az adakozásból. Számára mindenekelőtt a kollektá sikere a fontos. Ha a sikert (és az adakozás átláthatóságát, minden gyanú felett állását) ebben a pillanatban sokkal inkább egy jóhírű testvér bevonása jelenti, és kevésbé az ő saját „személyes tőkéje”, Pál nem sértődik meg, önérzetesen nem hátrál ki a projektből, hanem hálás Istennek a szolgatársakért. Az apostolnak a saját személyénél sokkalta fontosabb az Úr dicsősége, illetve az, hogy az adakozásban megmutatkozhasson a pogányokból lett hívők jó szándéka/szívéllyessége (προθυμία).

⁴⁵ A szövegből hiányzik az ige. A RÚF 2014 a *bejárta* igével pótolja a hiányt.

Igen különös, hogy Pál nem nevezi meg ezt a jóhírű testvért. Az apostol inkább személyes ellenfeleit/támadóit nem szokta néven nevezni (lás pl. 2Kor 2,5kk; 2Kor 7,12), munkatársait (Titusz, Timótheus, Fébé) általában néven nevezi. Mi lehet az oka annak, hogy ennek az ismert testvérnek (és a 22. versben említett másiknak) elhallgatta a nevét? Mindkettőt ő maga is megdicséri, mindkettőjükéről elismerően ír, és mégis anélkül, hogy néven nevezné őket. Ez a körülmény sok fejtevést okozott és okoz a magyarázóknak. Ennélfogva elméletekből sincs hiány. Az egyik elmélet szerint Pál eredetileg megnevezte őket, ám későbbi másolók törölték a nevüket, mivel tévtanítókká váltak. Rómában bevett gyakorlat volt a *damnatio memoriae*, azaz az emlékezet elítélése. Főbenjáró bűnök, pl. hazaárulás miatt elítélteket, túl azon, hogy halálbüntetéssel sújtották, mintegy ráadásként azzal is büntették, hogy nem volt szabad eltemetni őket, szobraikat ledöntötték, nevüket a közfeliratokból és közokmányokból, vagy akár pénzérmékről, festményekről kitörölték. Így ítélték el, többek között, a „rossz császárokat”, Nerót, Domitianust, Commodust. Ez az elmélet ugyan tetszetős és szellemes (ráadásul van is példa rá az ókori világban), ám eléggé erőltetett.⁴⁶ Egy másik elmélet szerint, mivel ezeket a testvéreket nem Pál nevezte ki, hanem a gyülekezetek, az apostol igyekezett volna csökkenteni a „súlyukat”. Ennek ellentmond az, hogy Pál dicsérő szavakat mond róluk, ahogyan az is, hogy a testvérekkel kapcsolatban saját magát is küldőnek nevezi meg (*elküldtük*, 18.22. versek). Olyan elmélet is van miszerint ezek a testvérek korinthusiak voltak, akik többfelé, így Makedóniában is szolgáltak, ezért fölösleges lett volna megnevezni őket. Ennek az elméletnek a gyenge pontja az, hogy az apostol viszont többször is megnevezi Tituszt, akit szintén jól ismertek Korinthusban. Egy negyedik elmélet szerint azért hallgatta el Pál a két testvér nevét, mert jeruzsálemi kötődésük volt (Júdás, Szilász), és Pál nem akarta őket előtérbe tolni. Ám ez a két testvér a levéllel együtt érkezhetett, így megérkezésükkor mindenképpen kiderült

46 A Jel 3,5 arra látszik utalni, hogy a mennyei Krisztus is kitörhet neveket az élet könyvéből.

„júdeai kötődésük”. Aligha érte hát el Pál a célját, ha a cél az volt, hogy nem tolja őket előtérbe. Egészen bizonyos, hogy Pálnak nyomós oka lehetett arra, hogy elhallgassa a testvérek nevét. Bizonyos, hogy ezzel „üzenni” akart a korinthusiaknak. Az üzenetet talán az lehetett, hogy a két testvér minden erénye ellenére is másodlagos szerepet játszik az adakozás-projektben; az adakozás lebonyolításával elsődlegesen megbízott személy Titusz.

20–21. versek

Pál tudatában volt annak, hogy a pénz igen érzékeny téma. Ezért aztán óvintézkedéseket tett annak érdekében, hogy az adakozás-projekt minden gyanú felett állhasson. A két jóhírű testvér megbízása ennek érdekében (is) történt. Egy nem sokkal korábban történt, és nagy port kavart ügy ezt az óvatosságot és körültekintést még inkább szükségessé tette. Josephus Flavius meséli el, hogy egy gyűjtéssel kapcsolatos szélhámosság milyen tragédiát okozott a római zsidók körében. A beszámoló így szól:

Volt egy zsidó férfiú, aki elmenekült hazájából, mert vádat emeltek ellene a törvény megszegése miatt, és attól tartott, hogy súlyos büntetést kap, annál inkább, mert különben is gonosz ember volt. Ez akkoriban Rómában lakott, a mózesi törvény magyarázójának adta ki magát és összeállt három más magafajta emberrel. Ezek négyen aztán rávettek egy Fulvia nevű előkelő asszonyt – aki a zsidó hitre tért és éppen tőlük kapott oktatást a törvényben –, hogy bíbort és aranyat küldjön Jeruzsálembe a templom számára; ezeket át is vették, de a maguk javára értékesítették, hiszen már eredetileg is erre a célra zsarolták ki. Fulvia férje, Saturninus, felesége unszolására bejelentette az esetet Tiberiusnak, akivel jó barátságban volt, mire a császár megparancsolta, hogy minden zsidót ki kell űzni Rómából; a consulok ezenfelül összeszedtek közülük négyezer embert, besorozták őket katonának, és elküldték Sardinia szigetére.

A legtöbben azonban törvényükre hivatkoztak, és megtagadták, hogy katonai szolgálatot teljesítsenek, ezért azután súlyos büntetésben részesültek. Így történt, hogy négy ember aljassága miatt a zsidókat kiűzték a városból.⁴⁷

Pál azzal, hogy köztiszteltben álló keresztényeket küld el Titusszal együtt az adakozás lebonyolítására, illetve azzal, hogy ezek a testvérek el is kísérik az apostolt Jeruzsálembe, minden esetleges gyanút és bizalmatlanságot el szeretne oszlatni az adományok összegyűjtésével, rendeltetésével, célbajutásával kapcsolatban. Pál egészen bizonyosan tisztában volt azzal, hogy a rágalmakat lehetetlen kivédeni, mégis fontosnak látja azt, hogy minden (jószándékú) ember előtt nyilvánvaló legyen az egész projekt tisztességes volta. Ezt a páli felismerést támasztja alá az igeválasztás is. A στελλομαι ugyanis nem csak azt jelentheti, hogy *óvakodni*, hanem azt is, hogy *fáradozni*. Pál nem annyira *óvakodik* a rágalmazástól, hanem inkább azon *fáradozik*, hogy amennyire az egyáltalán lehetséges, elejét vegye a rágalmazásnak. Ezt a célt szolgálja a két névtelen testvér bevonása. Jó hírnév nélkül, az integritás megőrzése nélkül ugyanis lehetetlen garantálni valaminek a tisztaságát és átláthatóságát. A tanúságtétel ereje a tanú jóhírétől függ. Pál a Péld 3,4-et idézi a Septuaginta szerint, ahol ezt olvassuk: καὶ προνοοῦ καλὰ ἐνώπιον κυρίου καὶ ἀνθρώπων, azaz: „*törődj a tisztességgel (mindazzal, ami szép és jó), Isten és emberek előtt*”. Isten előtt ugyan nyitott könyv az ember, ám az embertársak nem ismerhetik a rejtett szándékokat. Anyagi ügyekben különösen is ki vagyunk téve a gyanúsítgatásnak, melyet a rossz tapasztalatok, hírek és híresztelések még inkább felerősítenek. Noha Pál el tudja fogadni azt, hogy rossz hírbe hozzák, és ezt vállalja is (vö. pl. 2Kor 6,8), azért azt mégse veszi szívesen és örömmel, ha rossz hírbe hozzák. Ezért gondoskodik arról, hogy lehetőleg elkerülje annak a gyanúját, hogy az adakozásból, miként a Josephus által emlegetett zsidó férfi, a saját zsebét szándékozik megtömní.

⁴⁷ Joseph. AJ. 18.3 (Révay József fordítása).

22. vers

Beszéltünk a megbízott testvérekről, névtelenségük lehetséges okairól, láthattuk továbbá, hogy mindkettőjük esetében Pál maga is küldőként nevezi meg magát, ám a második testvért valójában csak itt, a 22. versben említi meg az apostol. Míg az első esetben egyszerűen ἀδελφός-nak (testvérnek) nevezi a küldöttet, itt ἀδελφὸς ἡμῶν-ként (a mi testvérünk/az én testvérem) ajánlja a küldött testvért. Ez azt jelenti, hogy Pál közeli kapcsolatban állhatott vele. A róla mondott dicsérő szavak is sokkal személyesebbek (kipróbáltam/kipróbáltuk buzgóságát) annál, mint amit az elsőként említett testvérről kapcsolatban olvasunk (jó híre van a gyülekezetekben). Ez a testvér bízik abban, hogy a korinthusiak is szépen helyt fognak állni az adakozás ügyében. Amennyiben ez a testvér makedón volt, bizalma a korinthusiak iránt elejét veszi annak, hogy a korinthusiak valamiféle rivalizálásként fogják fel az adakozást köztük és a makedónok között. Azzal, hogy Pál kifejezetten hangsúlyozta az elküldött testvér korinthusiak iránti bizalmát, feltehetően azt szerette volna elérni, hogy Korinthusban ne fogadják gyanakodva ezt a testvért. Az egynél több testvér bevonására azért volt szükség, hogy a kollekta célba jutásával kapcsolatos esetleges gyanúsításokat ki lehessen védeni, illetve tanúskodni lehessen, ha valamilyen előre nem látható körülmény megakadályozná az adomány átadását (hajótörés, rablótámadás). Mind a római, mind pedig a zsidó jogban alapkövetelmény volt az „egy tanú nem tanú” elve (*unus testis, nullus testis*, vö. Mt 26,59–61).

23. vers

A vers kissé hiányos, ugyanis szó szerint ezt olvassuk: akár Tituszról..., akár a testvéreinkről... A mondatot szükséges kiegészíteni, vagy úgy ahogyan a magyar fordítások teszik (akár Tituszról, akár a testvéreinkről *van szó*), vagy ilyenformán: ha bárkinek kérdése van a személyekkel kapcsolatban... munkatársam, illetve apostolok (kül-

döttek), és Krisztus dicsősége ők. Tituszt Pál sorstársnak (κοινωνός) és munkatársnak nevezi. De nem egészen azt mondja, hogy Titusz az ő munkatársa a korinthusiak között, azaz a gyülekezetben, hanem azt, hogy munkatárs a korinthusiakért (εἰς ὑμᾶς). Titusz társ abban is, hogy Pállal együtt a korinthusiakért dolgozik. Szempontjai, céljai a korinthusi ügyeket illetően is, azonosak a Páléival. A másik két testvért Pál a gyülekezetek apostolainak (küldötteinek, ἀπόστολοι) és Krisztus dicsőségének (δόξα Χριστοῦ) nevezi. Ez utóbbi jelzős szerkezet többféleképpen értendő. Egyrészt úgy, hogy ezek az apostolok életvitelükkel dicsőséget szereznek Krisztusnak, azaz a Krisztus dicsőségére élnek, másrészt úgy, hogy ezek az emberek Krisztus dicsőségét tükrözik vissza, ahogyan Pál is a Krisztus illata (2Kor 2,15), de akár úgy is, hogy Krisztus általuk, az ő szolgálatuk nyomán válik ismertté a világban. Ezek az olvasatok természetesen egymás mellé tehetők, és nem szükségszerű kizárólagosan egyik vagy másik mellett dönteni.

24. vers

Pál felszólítása kettős. Egyrészt arra kéri a korinthusiakat, hogy mutassák meg/ki szeretetüket Titusz és a küldött testvérek iránt. Másrészt pedig arra, hogy mutassák meg, hogy nem hiába dicsekedett velük, azaz mutassanak nagylelkűséget és készséget az adakozásban. Szó szerint ezt kéri Pál: *igazoljátok a mi veletek való dicsekvésünket*. Úgy tűnik, mintha Pál a korinthusiak büszkeségére apellálna, és mintha tartana attól, hogy a kevésbé készséges és bőkezű adakozással a gyülekezet szégyent vall a makedón testvérek előtt, következésképpen Pálnak magának is szégyenkeznie kell. A büszkeségre való apellálás veszélyes, hiszen a büszkeség, illetve a megszegyenüléstől való félelem az adakozás motivációjaként meglehetősen gyanús. Pál azonban inkább azt szeretné hangsúlyozni, hogy a keresztény élet a nyilvánosság előtt zajlik. Más gyülekezetek is figyelik azt, amit teszünk vagy nem teszünk, ez pedig arra ösztökélhet bennünket, hogy engedjük Isten

kegyelmét működni, ez esetben éppen az adakozásban (χάρις – kegyelem, χάρις – adakozás). Annak, ahogyan egy adott gyülekezet az adakozáshoz viszonyul, nem utolsó sorban a „keresztény hálózatok” természete okán,⁴⁸ tanúja minden egyes gyülekezet. A gyűjtés nem egyetlen gyülekezet magánügye: a gyülekezetek színe előtt történik (εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν); ezért aztán mindaz, ami ebben az ügyben egy bizonyos gyülekezetben történik, az az egész egyházat érinti.

2. Kérügmátikus gondolatok

Ha az ember adakozik, szeretne biztos lenni abban, hogy az adománya el is jut oda, ahova szánta. Persze, értjük mi, hogy az adakozás alapvetően arról szól, hogy *jót tenni jó*. Jó annak, aki adja, jó Istennek, mert gyönyörködik benne az Úr, de akkor vagyunk nyugodtak, ha adományunk célba is érkezik. Az adakozónak fontos az, hogy tudja: adománya segített, örömet okozott, problémát oldott meg. Szeretnénk visszajelzést vagy hírt kapni arról, hogy volt értelme annak, hogy anyagi áldozatot hoztunk. Örülünk annak, ha egy nehéz és drága műtét, amire gyűjtöttünk, sikerült. Örülünk annak, ha egy templom, aminek felújításáért a zsebünkbe nyúltunk, valóban megszépült. És örülünk annak, ha egy gyülekezet, akinek anyagiakkal a hóna alá nyúltunk, csakugyan jobb helyzetbe került.

Vajon eljutott-e ez az adomány, amit a görögországi keresztények gyűjtöttek, a jeruzsálemi gyülekezethez? Pál utoljára a római levélben beszél erről a nagy volumenű gyűjtésről. Azt írja a római híveknek,

⁴⁸ Gondoljunk pl. a levelek végén található üdvözlésekre, melyek arra (is) szolgálnak, hogy erősítsék a kapcsolatot az apostol és munkatársai, valamint az egyes gyülekezetek között. Pál levelei nem csupán a közte és a címzettek közötti kötelékeket, hanem a keresztény közösségek közötti kapcsolatokat is erősíteni akarták; szerepük ebben lényeges, és szándékolt is (lásd pl. 1Kor 16,1–4.5–9).

hogy *készül* elvinni az összegyűlt adományokat Jeruzsálembe. Ahol esetleg olvashatnánk arról, hogy célba is jutott az adomány – a Cselekedetek könyvében – olvasunk arról, hogy Pál Jeruzsálembe ment, de egy szó sem esik arról, hogy elvitte volna az adományt. Vannak, akik ebből a hallgatásból arra következtetnek, hogy ez a projekt valahol megfeneklett. Valahol elcsúszott. Kárba vészett az a sok energia, amit Pál, a munkatársai, és a görögországi hívek befektettek ebbe az akcióba. Mindez csak találgatás. Jelez viszont egy fontos dolgot: ha pénzről van szó, az ember egyből gyanakodni kezd. Ha pénzről van szó, azonnal működésbe lép a rosszhiszeműségünk. *Igen, igen, a jókedvű adakozót szereti az Isten, de te, aki a gyűjtést szervezed és szorgalmazod, mennyire szereted ezt az adakozó jókedvet? Neked ebből mi esik le?* Mindezzel Pál tisztában volt. Ahogy tisztában volt azzal is, hogy az adakozás megszervezése, lebonyolítása veszélyes.

A Római levélben ezzel a gyűjtéssel kapcsolatban arról olvasunk, hogy a pogányságból Istenhez tért hívek tartoznak azzal, hogy anyagi javakkal szolgáljanak a jeruzsálemi gyülekezetnek (Róm 15,25–27). Hogyhogy? Miért? Az érv úgy szól, hogy ezek a görög emberek lelki javakat kaptak a jeruzsálemi gyülekezettől, hát akkor az a minimum, hogy hálából a zsebükbe nyúlnak. Nem arról van szó, hogy kifizetik a lelki javakat, hanem arról, hogy *viszontszolgálatképpen* azzal segítenek, amivel tudnak. Valójában a jeruzsálemiek is szolgáltak azzal, hogy elvitték a jó hírt, az evangéliumot a pogánysághoz, és ezek a volt pogányok is szolgálnak azzal, hogy anyagi tehetségükhöz mértén, segítik az éppen nehézségekkel küzdő jeruzsálemi anyagyülekezetet (azért anyagyülekezet, mert onnan indult el a jó hír a világba). Ez annyit jelent, hogy a zsidók tartoznak a görögöknek, és a görögök tartoznak a zsidóknak. Ez az adakozás pedig arra is jó, hogy mind Jeruzsálemben, mind pedig Korinthusban megértsék, hogy nemcsak tartoznak egymásnak, hanem össze is tartoznak: Krisztusban nincs zsidó és görög. Tartozom azzal, hogy segítsék, ha bajban vagy, tartozol azzal, hogy segíts, ha bajban vagyok. Tartozom azzal, hogy imádkozzam érted, ha betegnek vagy tanácsstalannak látlak, tartozol azzal, hogy imádkozol értem, ha betegnek vagy tanácsstalannak látsz. Mi

több: te vigasztalsz, bátorítasz, lelket öntesz belém, én meg – mert azt tudom adni – ha kell és amikor kell, anyagiakkal segítek neked. Nem kifizetjük egymást, hanem szolgálunk. Tartozást rovunk le egymásnak, mert összetartozunk. És ez nagy különbség. De miért is veszélyes az adakozás?

Azt a különös dolgot olvassuk a Római levélben, hogy Pál megkéri a római hívőket, hogy imádkozzanak érte: az összegyűjtött adományt fogadják kedvesen és jó szívvel a jeruzsálemiek (Róm 15,31). Jól hallottuk? Adományt gyűjtünk, és még imádkozzunk is azért, hogy ezt az adományt fogadják el vagy fogadják jó szívvel? Hát akkor most ki tesz szívességet kinek? De hát ki ne tudná, hogy nemcsak adni nehéz, hanem kapni is. Nemcsak segítséget nyújtani nehéz, hanem segítséget elfogadni is. És milyen kutyanehez kérni! Mert ahhoz el kell fogadni, hogy beteg vagyok, bajban vagyok, gyenge vagyok. A segítségnyújtásnak sokszor át kel törnie azt a falat, amit a segítségre szoruló büszkeségből, önérzetből vagy félelemből emel maga köré. *Te nekem ne segíts, te engem ne sajnálj, te rajtam ne szánakozz! Jaj, ki ne derüljön, meg ne tudják!* Igen, az ember érzékeny. Minél inkább bajban van, annál büszkébb és önérzetesebb. És igen, néha könnyörögni kell a másiknak, hogy segíthessünk. Pál tudta ezt. De nem azt mondta, hogy ha ennyire nehéz meggyőzni embereket, hogy adjanak, és aztán annyira nehéz meggyőzni embereket, hogy elfogadják a segítséget, ha ez ennyi macerával jár, ha az emberek ennyire érzékenyek és önérzetesek, ha akaratlanul is a tyúkszemükre léphetünk, akkor hagyjuk is az egészet. Azt mondta Pál: imádkozzatok, hogy az adományt kedvesen fogadják azok, akiknek szántuk. Mert Jeruzsálemben igenis szükség van arra az adományra. És a görögországi híveknek is szükségük van arra, hogy érezzék: most éppen rajtuk keresztül nyilvánul meg az Isten kegyelme. Őket használja Isten arra, hogy segíthessen. Szükség van arra, hogy itt is, ott is megértsék: kölcsönösen tartoznak egymásnak, – mert összetartoznak.

De veszélyes és kényes egy adakozás megszervezése, lebonyolítása azért is, mert kínosan ügyelni kell a tisztaságra és átláthatóságra. Pál ezt így mondja: óvakodnunk kell attól, hogy megrágalmazzanak

minket. Ügyelnünk kell arra, hogy ne csak az Úr előtt maradjunk tiszták, hanem az emberek előtt is. Isten a szívünkbe lát, az emberek viszont nem, és mindenfélét gondolhatnak rólunk és a szándékainkról. Mit lehet ilyenkor tenni? Mit tett Pál apostol? Nem egyedül vitte el az adományt Jeruzsálembe, hanem többedmagával, olyan emberekkel, akiket a gyülekezetek választottak ki – demokratikusan – erre a feladatra. Ketten is elkísérték Pál ezen az egyáltalán nem veszélytelen úton, hogy ha bármi történik – rablók fosztják ki, hajótörést szenvednek – tanúskodhassanak a történelekről. Egy tanú pedig nem tanú. Ki lehet így védeni a rágalmazást, a gyanúsítgatást? Nyilván nem teljesen. Rosszhiszemű, az élő fába is belekötő ember mindig akad. Ezt el kell viselni, mint a rossz időjárást. Az egyházban mindig tisztának és átláthatónak kell lennünk. Minden jó szándékú embernek számot kell tudnunk adni. És nem szabad elkeseredni, hogy ennek ellenére is lesz vádaskodás, rágalmazás, gyanúsítgatás. Nem lehet úgy jól tenni, és nem lehet valamit annyira jól csinálni, hogy innen-onnan ne kapjuk miatta kritikát. Pál ezt is pontosan tudta. De nem azt mondta, hogy ha ennyire gyanakvók az emberek, ha föl se ajánlják, hogy egyedül vigye el az adományt Jeruzsálembe, ha nem bíznak meg benne teljesen, akkor csinálja, ha akarja, valaki más. Pál annak örül, hogy sokan belevonódtak ebbe az adománygyűjtésbe, sokaknak lett szívügye, és még a gyülekezetek közötti kapcsolat is megerősödött. Azt olvassuk, hogy Makedóniából testvérek látogatnak Korinthusba, az egyikről még azt is mondja Pál, hogy igen bízik abban, hogy Korinthusban minden a legnagyobb rendben fog történni.

Végül ejtsünk néhány szót arról a két hívőről, akik elkísérték Pált Jeruzsálembe, de akiknek a nevét nem ismerjük. Vannak, írásmagyarázók, akik arra gondolnak – már megint ez a gyanakvás! – hogy eredetileg Pál név szerint említette őket, de a levelek későbbi másolói kitörölték a nevüket, mert eretnekekké lettek, elcsúsztak a hitben. Csakugyan, miért nem nevezte meg őket Pál név szerint? Miért nincs megemlítve név szerint az az özvegyasszony, aki két fillért, az összes vagyonát beledobta a templom perselyébe? Nem érdemelte

volna meg, hogy fennmaradjon a neve? Miért nincs név szerint megemlítve az az asszony, aki megkente illatos kenettel Jézust, és miért van megemlítve a házigazda Simon, aki viszont nem adott vizet, hogy Jézus megmoshassa a lábát? Nem az asszony érdemelte volna meg jobban, hogy fennmaradjon a neve? És miért maradt fenn a Pilátus neve? Még a Hiszekegyben is emlegetjük! Pedig egy minden hájjal megkent csirkefogó, közönséges tömeggyilkos volt. Vagy miért maradt fenn a Júdás neve? Ha valaki megérdemelte volna, hogy töröljék a nevét a Szentírásból, és egyszerűen csak árulóként emlegessék, hát ő megérdemelte volna!

Hadd mondjam azt, hogy a legtöbbünknek a neve idővel feledésbe merül. A sírköveinkről is lekopik. Már az ükunokáink se fogják ismerni a nevünket. Nem jegyezték fel az özvegyasszony nevét sem, – de feljegyzésre került az, amit tett. Nem ismerjük annak az asszonynak a nevét sem, akik drága kenettel, egy vagyonba kerülő kenettel kente meg Jézust, – de tudunk arról, amit tett. Azt mondja Jézus, hogy az egész világon bárhol hirdetik majd az evangéliumot; amit ez az asszony tett, azt is elmondják majd az ő emlékezetére. Csak úgy, név nélkül. Ahogy elmondják azt is, amit Pilátus vagy Júdás tett, és nevükkel együtt mondják el. Nem a nevünk a lényeges, nem az a lényeges, hogy a nevünket – néhány hangot! – összekapcsolják-e valami rendkívüli dologgal, az a lényeges, amit teszünk. Amit teszünk, az megmarad a világban és hat a világban. Megjutalmazódik vagy megbüntettetik generációkon át. Ma már tudjuk, hogy nemzedékeken át hordozhatunk traumákat, de ugyanígy nemzedékeken át profitálhatunk lelkiileg abból, amit valamelyik felmenőnk tett, akinek régen feledésbe merült már a neve. De túl ezen: amit teszünk, a cselekedeteink – így mondja a Jelenések könyve – követnek minket Isten országába is. Minden számon tartatik, a vagyonba kerülő kenet éppúgy, mint a két fillér. Én nem a nevem vagyok, hanem az, amit teszek vagy nem teszek. Nem tudjuk, hogy mi volt ennek a két testvérnek a neve, de tudjuk, hogy kik voltak: hívő emberek. Megbízható és kipróbált emberek. Buzgó és jóhiszemű emberek. És ez az, ami számít. Ez az, ami maradandó. Ha tehát adakozunk – mindegy, hogy névvel vagy

név nélkül (aki a nyugtát írja, úgyis tudja, hogy ki az a „névtelen”) – legyünk tisztában azzal, hogy a név nem számít.

Akkor hát mi számít? Azt mondja Pál, hogy az adománygyűjtésben, mellyel szolgálunk, az Úr dicsősége számít és a gyülekezet (és benne a hívő ember) hajlandósága, készsége, jókedve. Fontos, hogy az adomány célba jusson, fontos, hogy örömmel fogadják azok, akik kapják, fontos, hogy tisztán és átláthatóan történjen az adománygyűjtés, de az adományozó szempontjából mindennél fontosabb az, hogy a felajánlás jókedvből legyen és az Úr dicsőségét szolgálja! Ha így történik, az adakozás már azelőtt célba ér, mielőtt megérkezne oda, ahova szántuk.

Irodalom

- CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele*, Budapest, Luther Kiadó, 2009, 295–306.
- FURNISH, Victor Paul: *II Corinthians*, New Haven–London, Yale University Press., 2008, 421–438.
- GARLAND, David E.: *2 Corinthians*, Nashville, Broadman & Holman Publishers, 2001, 391–396.
- GUTHRIE, George H.: *2 Corinthians*, Grand Rapids, Baker Academic, 2015, 489–504.
- HEDRICK, Charles W. Jr.: *History and Silence: Purge and Rehabilitation of Memory in Late Antiquity*, Austin, University of Texas Press., 2000, 93.
- JOSEPHUS FLAVIUS: *A zsidók története*, Budapest, Európa, 1980, 208–209.
- TÖKÉS István: *A Korinthusbeliekhez írt második levél magyarázata*, Kolozsvár, EREK, 1996, 274–285.

VII.
Az adakozás logisztikája
(2Kor 9,1-5)

A szentek iránti szolgálatról ugyanis fölösleges írnom nektek. Mert ismerem készségeket, mely miatt dicsekszem is veletek a makedónoknak, hogy Akhája tavaly óta készen áll. Ez a ti buzgóságotok fel is lelkesítette a többségüket. Mégis elküldtem a testvéreket, hogy a mi veletek való dicsekvésük ez ügyben ne legyen alaptalan, hanem ahogyan mondtam: készen álljatok! Nehogy, ha netán makedónok jönnek velem, és készületlenül találtnak titeket, megszégyenüljünk mi – hogy ne mondjam: ti – ebben a vállalkozásban. Szükségesnek tartottuk tehát megkérni a testvéreket, hogy menjenek el előre hozzátok és készítsék elő a ti előre megígért adományokat, hogy az úgy legyen készen, mint hálából való adomány, és nem, mint kicsikart adó.

Több írásmagyarázó is arra gyanakszik (pl. Betz, Klauck, Thrall), hogy a 9. rész eredetileg egy külön levél lehetett. Ezt a levelet Pál nem kifejezetten a korinthusiaknak címezte volna, hanem általában az Akhája (a tartomány) gyülekezeteinek. Ezt a levelet „csonkította” volna meg egy későbbi szerkesztő olyanformán, hogy törölte belőle a köszöntést, illetve a végéről az áldáskívánásokat, hogy így „összevágassa” a 8. és 9. fejezeteket. Ez egy olyan hipotézis, mely mellett éppolyan meggyőzőnek tűnő érveket lehet felhozni, mint ellene.⁴⁹ A külön levél hipotézis nem segíti annak a problémának a megértését, hogy Pál miért beszél még tizenöt versen keresztül lényegében ugyanarról, mint az előző fejezetben. Ez esetben is kérdés, hogy az apostol miért írna egy újabb levelet az akhájai gyülekezeteknek? A 9,1 ugyanis azt sejtetné, hogy korábban már írt nekik egy körlevelet

⁴⁹ A külön levél hipotézis mellett érvként pl. felhozható, hogy a 9. rész nem Korinthust, hanem Akháját emlegeti, ellene pedig azt, hogy a 2Kor 1,1-ben is szerepel Akhája, így semmi meglepő nincs abban, hogy Pál újfent a tartományról beszél.

az adakozás ügyében, most pedig – holott valójában nem lenne szükséges – újra ír, és elismétli jobbra ugyanazokat a gondolatokat. Mind a külön levél hipotézis, mind pedig a 8–9. fejezetek egysége esetében marad a nyugtalanító kérdés: miért ír még az apostol hosszan arról, amiről többet írni ő maga is feleslegesnek tartja? Könnyen lehet, hogy a 9. rész célja az, hogy elmélyítse az előző fejezetekben elhangzottakat. Erre az elmélyítésre azért lehetett szükség, mert a korinthusiak az adakozásról a görög-római világ kontextusában gondolkodtak. Miként a bevezető tanulmányban láthattuk, a görög-római világban az alacsonyabb státuszban levő ember nem adakozott. Az adakozás az előkelők kiváltsága volt, és a háttérben nem a könyörület vagy a nyomorúság enyhítésének a szándéka állt, hanem az adakozó társadalmi-politikai tőkéjének a növelése. A görög-római világ is egyetértett azzal az alapelvvel, hogy „jobb adni, mint kapni”, ám az antik világban az adás azért volt jobb, mert csupán a nagyvonalúsággal lehetett elérni azt, hogy az ember elismerést, dicséretet, társadalmi státuszt vagy hatalmat kapjon. Továbbá a görög-római adakozás nem szociális, hanem „infrastrukturális” jellegű volt, vagy éppen a „programközpontúság” jellemezte. Nem a szociálisan, anyagilag hátrányos helyzetűekre, hanem olyan „beruházásokra” (középületek, utak, látványosságok) fókuszált, melyek hírnevet és megbecsültséget szerezhetek az adakozónak. Ezzel szemben Pál azt hangsúlyozza, hogy a gyülekezetek gyűjtése nyomorúságot enyhít. Ráadásul olyan emberek nyomorúságát, akikkel a korinthusiak személyesen soha nem találkoztak, és nem is fognak találkozni, akik tehát személyesen, szemtől szembe a hálájukat sem mutathatják ki irányukban. Ha hálások is lesznek ezek az ismeretlen testvérek, hálájukat Isten, és nem a korinthusiak írást fejezik ki. A gyűjtés nem a gyülekezeteknek szerez dicsőséget, pláne nem az egyes korinthusi hívőnek, hanem Istennek. Az ajándék, bár a makedón és akháj gyülekezetek gyűjtik össze, valójában Isten ajándéka (9,15). Nos, amennyiben a korinthusiak a görög-római világszemléletét osztották az adakozás kérdésében, mindenképpen szükségük volt arra, hogy Pál elmélyítse a kérdéstről eddig elmondottakat. Az ismétlődő (vagy látszólag ismétlődő)

gondolatok célja az lehetett, hogy a gyülekezet megértse és belássa: a nyomorúságban lévők megsegítése Isten szolgálata, illetve hálaáldozat Istennek. Ennek a szolgáltatnak az áldásai nem hasonlíthatók azokhoz az előnyökhöz, amelyekhez a görög-római világ adakozói jutottak vagy reméltek jutni. De akár arra is gondolhatunk, hogy a 9. rész célja kettős. Egyrészt az adakozás áldásait szeretné felmutatni, másrészt (főleg az első öt versben) a gyűjtés „logisztikájával” kapcsolatosan osztja meg gondolatait a gyülekezettel.

1. Exegetikai gondolatok

1–3. versek

A magyar (és nem csak) fordítások többnyire elsikkasztják γάρ (mert, ugyanis) kötőszót, holott éppen ez mutatja a két rész szerves összekapcsolódását. Mintha azt mondaná Pál, hogy az adakozás szükségességéről, az elméleti alapokról nem szükséges többet mondania, ám a gyűjtés lebonyolításáról, a „logisztikáról” néhány gondolatot szeretne még megosztani a gyülekezettel. Magáról az adakozásról azért szükségtelen többet mondania, mert ez nem egy új terv, amiről először hallana a gyülekezet. A korinthusiakban megvan a készség és az elhatározás az adakozásra. Ezt a készséget Pál ismeri, és dicsekszik is vele azokban a gyülekezetekben, ahol megfordul. A 8,1–6-ban arról beszélt, hogy a makedónok önzetlen adakozókedve bátorította őt magát és Tituszt is arra, hogy Korinthusban újra napirendre tűzze az adakozás kérdését, itt, a 2. versben pedig arról, hogy a korinthusiak készsége ragadta magával a többi gyülekezetet. Úgy tűnik, hogy elsőként a korinthusiak reagáltak pozitívan az adakozásra való felhívásra, és ez a készség „provokálta ki” a makedónok példaértékű adakozását. Akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy a korinthusiak készsége kihívást, ösztönzést jelentett (ἡρέθισεν) valamennyi gyülekezet számára. Pál azt írja, hogy a „többség” (tehát nem mindenki) buzdult fel a korinthusiak adakozó készségén. Ez azt jelenti, hogy Pál a makedó-

nok között sem aratott általános sikert azzal, hogy dicsekedett korinthusiak készségével. Nem mindenkit tudott ezzel adakozásra ösztönözni. Mégpedig azért nem, mert a szükségben lévő idegenek pénzbeli támogatása gyakorlatilag ismeretlen volt a római világban. Hogyan is talált volna osztatlan lelkesedésre Pál egy olyan projekttel, mely egy más néphez tartozó közösség megsegítését tűzte ki célul? Tagadhatatlan, hogy a görög-római világban is találkozhatunk a gondoskodó összefogás szép példáival. De ez inkább súlyos katasztrófák esetében nyilvánult meg, és csupán helyi vagy regionális összefogást jelentett. Egy ilyen esettel találkozhatunk Tacitusnál, aki leírja, hogy a fidenae-i amfiteátrum összeomlása után – mely ötvenezer embert nyomorított meg vagy nyomott agyon – a gazdagok és előkelők „házai feltárultak, kötöző anyagot és orvost bocsátottak rendelkezésre”. Olyan „nemzetközi” összefogásra azonban, mint amelyet Pál szorgalmazott, az ókorban nem volt példa. Nem meglepő hát, hogy nem mindenki lelkesedett a gyűjtésért, az viszont már egyenesen csodaszamba ment (és Pál maga is Isten kegyelmének tulajdonította a makedónok felbuzdulását, vö. 8,1), hogy a többség magáévá tette ezt az ókori világban páratlan kezdeményezést. Amikor Pál úgy fogalmaz, hogy az adakozásról fölösleges többet írnia, azt úgy érti, hogy sem Akhájában, sem Makedóniában nem kell győzködni a hívőket (legalábbis a többségüket semmiképp) az adakozás szükséges voltáról. A gyülekezetek már tisztában vannak az adakozás teológiai alapjaival. Ami szükségessé teszi azt, hogy Pál tovább is foglalkozzon a kérdéssel nem más, mint az apostol aggodalma. Láthatóan aggódik amiatt, hogy a korinthusiakkal való dicsekvése üresnek bizonyulhat. Valójában nem is amiatt aggódik, hogy a gyűjtés nem valósul meg, hanem sokkal inkább amiatt, hogy az utolsó pillanatban, mintegy szervezetlenül, fejtellenül, kapkodva történik. Pál nyilván nem csupán a korinthusiak adakozó készségével dicsekedett, hanem egyéb ajándékaikkal is. Az „*ez ügyben*” (ἐν τῷ μέρει τούτῳ) arra vonatkozik, hogy az apostol nem általában vallana szégyent a korinthusiakkal, hanem kifejezetten az adakozás ügyében. Hit, beszéd, ismeret tekintetében (vö. 8,7) továbbra is dicsérni lehetne őket, de az adakozást

illető esetleges kapkodás és készületlenség minden bizonnyal rontaná az ezekkel való további dicsekedés hitelét. Végül mégiscsak Pál szavának a hitele forogna kockán: mennyire lehetne komolyan venni, ha egy gyülekezet előtt más gyülekezetek hitével vagy kitartásával dicsekszik (vö. 1Thessz 1,7), ha a korinthusiak adakozásával kapcsolatos dicsekvése – ha részben is – alaptalannak bizonyul?

4. vers

Pál elképzelhetőnek tartja, hogy közelgő korinthusi útjára elkíséri néhány makedóniai testvér is. Feltételelesen fogalmaz ugyan (ha eljönnek velem együtt), de ez aligha csupán egy elméleti lehetőség: könnyen elképzelhető, hogy Makedóniában néhányan jelezheték Pálnak, hogy elkísérik Korinthusba. Pál félelme az, hogy meg fog szégyenülni a makedónok előtt. Nem attól tart, hogy a korinthusiak ellenségesen, értetlenül viszonyulnának a gyűjtéshez, hanem attól, hogy szervezetlenül, kapkodva gyűjtenék össze az adományokat. Pál félelme nem arra vonatkozik, hogy a korinthusiak nem fognak adakozni, hanem arra, hogy készületlenül adakoznak (ἀπαρασκευάστοις). Pál éppen a korinthusiak készenlétével dicsekedett, vagyis azzal, hogy szervezetten, átgondoltan folyik a gyűjtés, a megszegényülés pedig az lenne, ha kiderülne, hogy a kollektát az utolsó pillanatban, mintegy nyomás alatt kellene összegyűjteni. Ez nyilván elsősorban a gyülekezet szégyene lenne, ám Pál nem tud nem osztozni ebben a szégyenben. Mi több, elsőként ő maga szégyenkezne (vö. 2Kor 11,29). De többről van szó itt, mint megszegényülésről. Az egész vállalkozás sikere is múlhat a korinthusiak hozzáállásán. Ahogyan ugyanis buzgóságuk másokat részvételre ösztönzött, kapkodásuk, rögtönzésük ellenkező hatást válthat ki. A RÚF 2014 szerint a megszegényülés a bizalomra vonatkozik. Károli egyszerűen „dolog”-gal fordítja az itt szereplő ὑπόστυσις-t. A szó alapjelentése egyébként „kezdemenyezés”, „vállalkozás”. Pál tehát szó szerint azt mondja: *megszegényülünk ebben a vállalkozásban*. Könnyen lehet, hogy Pál attól tart: az egész projekt

meghiúsulhat, ha kiderülne a korinthusiak készületlensége, azaz, ha többen tanúi lennének annak, hogy mennyire gyengén van megszervezve a gyűjtés. Ez azt üzenné, hogy a kollekta senkinek nem szívügye Korinthusban, csupán Pál az, aki tűzön-vízen át erőlteti.

5. vers

Pál a testvéreket (azokat, akiket név szerint nem nevez meg az előző perikópa) túl azon, hogy garantálják a kollekta átláthatóságát, azzal is megbízza (tkp. megkéri – παρακαλέσαι), hogy segítsenek a korábban megígért adományok összegyűjtésében. Az apostol itt egy újabb kifejezést vezet be az adakozás jelölésére. Az adakozást ezúttal εὐλογία-nak (áldás, dicséret, gazdag termés) nevezi. Az εὐλογία nem egyszerűen egy metafora a bőséges adakozásra, ahogyan pl. az esőt is lehet áldásnak nevezni (hull az áldás), hanem egy teológiaiag terhelt szóhasználat, mellyel azt hangsúlyozza Pál, hogy az adakozás valójában hálaadás Istennek. Amikor adakozunk: Istent dicsérjük. Pál attól tart, hogy amennyiben ottléte során kerülne sor az adományok összegyűjtésére, az nem lenne igazi hálaáldozat. Az apostol azt szeretné kivédeni, hogy az adakozás ne „*kényszerű adomány*” (RÚF 2014) vagy „*ragadomány*” (Károli) legyen. A görög kifejezés (πλεονεξία) kapzsiságot, mohóságot, fukarságot jelent. Igei alakja (πλεονεκτέω) pedig *rászedni, megcsalni, becsapni* értelemben használatos. Pál feltehetően valami ilyesmit szeretne mondani: *adományotok hálaáldozat legyen, és ne érezzétek úgy, hogy a zsebetekből vettük ki*. Vagyis Pál még a látszatát is el szeretné kerülni annak, hogy úgy tűnjön mintha a jelenléte csikarná ki az adományt a korinthusiakból. Ennek amolyan zsarolás szaga lenne, és olyan fényt vetne a korinthusi hívókra, hogy valójában fukar, maguknakvaló adakozók.⁵⁰ Ha a felajánlott össze-

50 Theophrasztoz a fukarról azt írja, hogy az ilyen ember, ha egy ismerőse baráti segílyt gyűjt, és erről neki is beszéltek már, mihelyt az illetőt közeledni látja, kitér az útjából, és nagy vargabetűvel hazamegy. Theophr. Char. 22.

gek úgy érkeznének, mint valamilyen kirótt adó, az persze ennek ellenére is segítene a jeruzsálemi közösségen, de az adakozás mögött meghúzódó szándék aligha lehetne dicséretre méltó. Noha Pál tart a megszegyenüléstől, azt semmiképpen sem szeretné, hogy a korinthusiak szégyenből vagy büntudatból adakozzanak.⁵¹ A tehernek, nyűgnek, szomorú kötelességnek tartott adakozás nem lehetne hálaáldozat. Márpedig az adakozásnak a lényegéhez tartozik az Isten iránti hálaadás.

2. Kérügmaticus gondolatok

Szokták mondani: a kevesebb néha több. Ez azt jelenti, hogy jobban járunk, ha a minőségre figyelünk, és nem a mennyiségre. Jobb, ha néhány minőségi ruhánk, cipőnk van, mint több szekrényre való ócska. A több és hitványabb mellesleg többbe is kerül. De érvényes ez a mondás a munkára, a tanulásra/tanításra is: jobb kevesebbet és jól, mint többet és hanyagul. Mi több, láttam olyan szépségshalont, aminek ez volt a mottója: a kevesebb olykor több. Egy diszkrétebb smink jobban kiemeli a nők arcát, mint több kilónyi vakolat. És persze ugyanez érvényes a prédikációra is: jobb a rövidebb és velős, mint a hosszú és semmitmondó. A lényeg az, hogy *ha sokat markol az ember, keveset fog*.

Azt mondja Pál a korinthusiaknak, hogy túl sokat írtam nektek az adakozásról. Valószínűleg egy pillanatra megszakíthatta a levél írását, elolvashatta azt, amit eddig írt az adakozás kérdéséről, és úgy érezte, hogy ez bőven sok. Ennél többet szükségtelen írni. Írt már arról, hogy az adakozás nem pénzkérdés. Nem az a legfontosabb az adakozásban, hogy mennyi az annyi. Megfogalmazta Pál azt is, hogy

51 A büntudatból történő alamizsnálkodásra érdekes esetet említ idősebb Seneca, aki azt írja, hogy a nők, főleg ha tettek ki gyermeket, hajlamosabbak adni gyermek-koldusoknak, mivel arra gondolnak: lehet ez akár az én gyermekem (Controv. 10.4.20).

az adakozás elsősorban Istennek kedves. Isten, a mennyei Atya gyönyörködik abban, ha az övéi, minden győzködés és agitálás nélkül észreveszik egymás szükségét. Szóba került az is, hogy az adományoknak márpedig célba kell érnie, fontos, hogy örömmel fogadják azok, akik kapják, ahogyan az is, hogy tisztán és átláthatóan történjen az adománygyűjtés. Aztán meg a korinthusiak készen is állnak – lassan egy éve – az adakozásra. Értik, hogy szükséges. Nem veszítették el adakozó kedvüket. Fölösleges – mondja Pál – többet írni erről a témáról. Kimerítettük, túltárgyaltuk. És ennek ellenére van még mondanivalója – nem is kevés – az adakozásról. Ne tudná Pál, hogy a kevesebb néha több? Vajon mit nem mondott el még az adakozásról? Mi maradt ki? Ha figyelmesen olvassuk az ígét, kiderül, hogy a 9. résztől Pál már nem annyira az adakozásról magáról beszél – hogy az miért szükséges, miért jó, kinek jó – hanem az adománygyűjtés – ma így mondanánk – logisztikájáról.

Igeszakaszunk utolsó versében háromszor is előfordul egy olyan szócska, mely a mi füleinknek is ismerősen hangzik. Ez a szócska a *pro*, és azt jelenti, hogy *előre*. Ezt fedezhetjük fel a mi *próféta* szavunkban. A próféta az, aki előre, jó előre elmond olyan dolgokat, amiket egyébként nem lehetne előre látni. Pál *előre* elküld Korinthusba néhány makedóniai testvért. Ezek *előre* elkészítik azokat az adományokat, melyeket a korinthusi hívek *előre* megígértek vagy *előre* odaszántak a jeruzsálemi közösségnek. Szóval, Pál azt szeretné, hogy amikor megérkezik Korinthusba, minden készen álljon. Tervez, szervez és *előre* gondolkodik. De szabad ezt a hívő embernek? Szabad ezt Isten gyermekének? A korinthusiak végül is készen állnak az adakozásra, szívesen adnak, és ezt többször jelezték is. Miért kellene előre leszervezni a gyűjtést? Miért nem ér rá ez akkor, amikor Pál a gyülekezetbe érkezik? Minek ennyire leszervezni a dolgokat, amikor pontosan tudjuk, hogy ember tervez, Isten végez? És ezt maga Pál tudhatná a legjobban! A dolgok nem mindig úgy sikerülnek, ahogyan eltervezzük! Ez igaz, de akkor nézzük meg, hogy mi történik akkor, ha egyáltalán nem tervezünk, és nem szervezünk meg, nem gondolunk át dolgokat? „*Ki az közületek* – kérdezi Jézus a tanítványaitól – *aki tornyot akar*

építeni, és nem ül le előbb és nem számítja ki a költségeket, hogy telik-e mindenre a befejezésig? Nehogy, miután alapot vetett, kiderüljön, hogy nem tudja befejezni, hogy aztán gúnyolja mindenki, aki látja, és azt mondja: ez az ember építkezni kezdett, de nem tudta befejezni.” (Lk 14,28–29) Rengeteg kapkodás, fejetlenség, rossz százíz és morgolódás az eredmény, ha nem szervezzük meg, nem tervezzük meg és nem gondoljuk át a dolgainkat. De az is igaz, hogy rengeteg csalódás és frusztráció érhet bennünket, ha tervezésünkbe nem „kalkuláljuk bele” Istent, ha nem számolunk azzal, hogy vannak dolgok, melyek nem állnak a hatalmunkban. Az egyik véglet az, hogy bedobjuk a gyeplőt, és azt mondjuk: ahogy esik úgy puffan. Azt mondjuk: majd csak megoldódik, majd csak kialakul valahogyan. Én ötletelek, a többi oldja meg az Isten. A másik véglet az, hogy mindent kontrollálni akarok. Mindent túlgondolok és túlszervezek. Ha pedig valami nem az én forgatókönyvem szerint alakul – márpedig rendszerint nem úgy alakul – akkor kiborulok és feladom. Mit tesz Pál? Tervez, szervez, előre gondolkodik, de egy pillanatra sem gondolja úgy, hogy logisztikával ki lehet váltani Isten áldását, gondoskodását, segítségét. „*Ha az Úr nem építi a házat* – mondja a zsoltár – *hiába fáradnak az építők*”. De az építőknek akkor is fáradni kell, ha az Úr építi a házat. Csak akkor nem *hiába* fáradnak. Igen, a hívő ember tervez ugyan, szükséges is terveznie, de Istennel együtt tervez.

Pál először is azért szeretné, ha érkezésekor minden készen állna, hogy amikor végül megérkezik a gyülekezetbe, ne kelljen az adakozásról, végső soron anyagiakról beszélni. Képzeljük csak el azt az áldatlan helyzetet, hogy Pál végre-valahára megérkezik a gyülekezetbe, és első dolga az, hogy sürgetni kezdi a felajánlott adományok összegyűjtését. Mennyire ízetlen lett volna ez! Azt üzenté volna, hogy ez az adakozás-projekt – akármennyire szép, akármennyire is Istennek tetsző – fontosabb a közösségnél és fontosabb Pál és a gyülekezet kapcsolatánál is. Persze sok minden pénzkérdés (is) – az egyházban is sok minden pénzkérdés – de ha túl sok szó esik az anyagiakról, több, mint amennyi feltétlenül szükséges, akkor mellé mennek a dolgok. Ha egy barátságban vagy házasságban túl sok szó esik a pénzről, an-

nak a barátságnak vagy házasságnak a napjai meg vannak számlálva. Ha egy kezdődő vagy (mint Pál és a korinthusiak esetében) egy helyreállítandó kapcsolatban túl hamar kerülnek terítékre az anyagiak, szinte biztosak lehetünk abban, hogy az a kapcsolat rovására megy. Nem lehet véletlen, hogy azok a párok, akik házasságkötés előtt házassági szerződést kötnek, hogy akkor válás esetén, hogyan rendezik az anyagiakat, szinte kivétel nélkül tönkremennek. Az első fontos dolog tehát, amiről Pál előre rendelkezik a gyűjtéssel kapcsolatban az, hogy a találkozások, gyülekezeti alkalmak, közös együttlétek, beszélgetések ne hogy az anyagiak körül kezdjenek el forogni. Nyilván nem kell nekünk, hívő embereknek elbújni az ujjunk mögé, és úgy tenni mintha pénz nem is létezne a világon, de azt azért tudnunk kell(ene), hogy hol, mikor és mennyit szükséges beszélni róla. Hogyan sülnhetne ki abból bármi jó, ha egy szerelem csúcsán, amikor életünk legünnepélyesebb pillanatára készülünk, a pénz körül forog az agyunk. Hát hogyan mérgezné ez meg a kapcsolatunkat! És hogyan sülnhetne ki bármi jó abból, hogy Pál, most, hogy végre-valahára helyreállt a gyülekezettel való kapcsolata és ellátogat Korinthusba, mindjárt a második mondatában a gyűjtésről kezd el beszélni?! Hogyan venné ez ki magát? Ugye most már értjük, hogy miért gondoskodik Pál jó előre arról, hogy érkezéskor ne kelljen mindjárt az anyagiakkal foglalkozni?!

Aztán Pál azért is gondoskodik jó előre a gyűjtés logisztikájáról, hogy senkinek ne kelljen úgy éreznie, hogy valamiképpen kényszerítve van: hogy a Pál személyes jelenléte kötelezi arra, hogy a zsebébe nyúljon, ha másért nem, hát szegényből. Persze lehet röstelkedésből, fogcsikorgatva is adni, és az, aki kapja az adományt, egy távoli szükségben lévő, mondjuk a jeruzsálemi gyülekezet nincs honnan tudja, hogy fogcsikorgatva, fösvényen adták azt, amit adtak. A szükségben lévők a fogunkhoz vert garas is segít. De mi a helyzet velünk, akik így adunk? Megkockáztatnám, hogy a fösvényen adott adomány egy ember lelkében, egy közösségben több kárt tesz, mint amennyi áldást hoz. Márpedig Pál azt mondja, hogy az adakozás áldás. Egy olyan szót használ kétszer is, ami azt jelenti, hogy dicsőítés, magasztalás vagy ál-

dás. Kényszerből adakozni olyan lenne, mint mondjuk kényszerből vagy parancsszóra énekelni. Az ember énekel, ha szomorú, énekel, ha vidám, de külső parancsra nem szokott énekelni, hacsak nem diktatúrában él. Az éneklés belülről fakad. Ugyanígy van az adakozással is – mondja Pál. Az ember ad, mert gazdagnak érzi magát, ad, mert szíven ütötte embertársa helyzete, ad, mert egy ügyet jónak vagy szépnek lát, – de kényszerből, illemből nem érdemes. Ha így adnék, az nem is lenne adás: ha így „adok”, valójában nem adok, hanem hagyom magam kifosztani, és úgy is érzem magam, mint akit kifosztottak vagy megpumpoltak. És ez nem jó érzés. A dicsőítés, a magasztalás, az áldás viszont jó érzés. Boldogsággal tölt el, és ez a boldogság épít.

Hogyan is épülhetne egy közösség, ha sokan úgy érzik, hogy kényszerítve vannak az adakozásra, hogy az valami szomorú kötelesség, amin időnként – remélhetőleg szökőévente egyszer – túl kell esni. Ha így állunk hozzá, így állnánk hozzá az adakozáshoz, az inkább rombolná, szétcincálná a közösségeinket, mint építené. Ezt ismeri fel Pál, és ezért intézkedik arról is, hogy a gyűjtés ne az ő jelenlétében történjen: tart attól, hogy sokan esetleg kényszerítve vagy kínosan éreznék magukat. Kicsit olyan ez, mint mikor családlátogatáskor kopog a lelkész, és nekünk rögvést a ki nem fizetett járulék jut az eszünkbe. Szóval Pál nagyon nem szeretné azt, hogy mihelyst megpillantják Korinthusban, mindenkinek a megígért és még össze nem gyűjtött adomány jusson az eszébe. Gondoskodik, és jó előre arról, hogy az adomány hálaáldozat lehessen, és ne valamiféle adó, amit kénytelen-kelletlen, ímmel-ámmal ad oda az ember.

Onnan indultunk el, hogy a kevesebb néha több. Igaz ez a ruhátárunkra, a munkára, a tanulásra, a tanításra. Igaz a prédikációra, mi több, még a nők sminkjére is igaz. És végül igaz az adakozásra is. Több a jó kedvvel adott kevés, mint a kényszeredetten vagy akár flancolásból adott sok. De közben meg tanított az ige arról is, hogy a hívő ember se spórolhatja meg a tervezést, a logisztikát, de úgy tervez, hogy tudja: terveit bármikor felülírhatja az Isten. És tanítást kaptunk arról is, hogy az anyagiakat – még akkor is, ha kifejezetten jó és Isten szerint való célokat szolgálnak – tudni kell a maguk helyén kezelni.

Irodalom

- BETZ, H. D: *2 Corinthians 8 and 9: A Commentary on Two Administrative Letters of the Apostle Paul*, Philadelphia, Fortress Press., 1985, 90–97.
- CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele*, Budapest, Luther Kiadó, 2009, 307–314.
- GARLAND, David E.: *2 Corinthians*, Nashville, Broadman & Holman Publishers, 2001, 396–404.
- GUTHRIE, George H.: *2 Corinthians*, Grand Rapids, Baker Academic, 2015, 504–517.
- KEENER, Craig S.: *1–2 Corinthians*, New York, Cambridge University Press, 2005, 208–219.
- THEOPHRASZTOSZ: *Jellemrajzok*, Budapest, Európa, 1982, 24.
- TÖKÉS István: *A Korinthusbeliekhez írt második levél magyarázata*, Kolozsvár, EREK, 1996, 286–293.

VIII.
Az adakozás áldásai
(2Kor 9,6–15)

Azt mondom: aki szűken vet, szűken is arat, aki pedig az áldásra tekintve vet, az gazdag áldást is arat. Mindenki úgy adjon, ahogyan előre eldöntötte a szívében – ne kedvetlenül vagy kényszeredetten, mert a jókedvű adakozót szereti az Isten. Istennek pedig van hatalma arra, hogy minden kegyelmét gazdagon kiárassza rátok, hogy mindenben, mindig minden elégséggel rendelkezve, bőven jusson nektek minden jó cselekedetre. Ahogyan meg van írva: bőkezűen osztott a szegényeknek, és az ő igazsága megmarad örökké. Aki pedig magot ad a magvetőnek, és eledelül kenyeret, megszaaporítja vetőmagotokat, és megsokasítja igazságotok termését. Így minden tekintetben gazdaggá lesztek arra, hogy jószívűek lehessetek, mely jószívűség az Isten iránti hálaadást munkálja általunk. Mert ez az istentiszteleti szolgálat nem csupán hozzájárul a szentek szükségletének betöltéséhez, hanem azzal a meggazdagodással is jár, hogy sokan adnak hálát Istennek. E szolgálat miatt ugyanis, mely kipróbálttá tesz titeket, dicsőítik az Istent a hitvallásból fakadó engedelmességetekért a Krisztus evangéliuma iránt, és a közösségvállalás tisztaságáért, mely megnyilvánul irántuk és mindenki iránt; értetek mondott imádságaikban pedig vágyakoznak is utánatok Istennek rátok bőséggel kiáradó kegyelme miatt. Hála legyen Istennek az Ő elmondhatatlan ajándékáért!

Pál az adakozásra való felhívást azzal kezdte, hogy példaként állította a korinthusiak elé a makedónok pozitív hozzáállását az adakozás ügyéhez, és azzal fejezi be, hogy rámutat az adakozás áldásaira (hasznára). Eleddig inkább a közösséget magát szólította meg, most pedig az egyes gyülekezeti tagokra fókuszál, azokra tehát, akiknek adományaiból összegyűl a kollekta. Négy áldást említ: 1) Az adakozás lelkileg gazdaggá teszi a gyülekezetet (9,8–10); 2) Hálaadást szül Isten iránt (9,11–13); 3) Azok, akiknek a nyomorúságán enyhíteni fog az adomány, imádkozni fognak a korinthusiakért (9,14); 4) Az

adakozás a gyülekezetek összetartozását, szolidaritását munkálja (9,13–14).

1. Exegetikai gondolatok

6. vers

Az apostol egy közmondással világítja meg az adakozás első áldását, ti., hogy spirituálisan gazdaggá tesz: *aki szűken vet, szűken is arat, és aki bőven vet, bőven is arat*. A közmondás a görög-római világban is ismert volt: *ut sementem feceris ita metes* (ahogy vetsz, úgy aratsz). Hasonló közmondásszerű mondatokat az Ószövetségben is találunk: „*aki álnokságot vet, bajt arat*” (Péld 22,8); „*mindenki azt aratja, aminek felszántott: hamisságot és vést, ha azt vetett*” (Jób 4,8). Pál azonban nem egészen azt mondja, hogy aki bőven vet, bőven is arat. A közmondásszerű mondat második felét inkább így lehetne fordítani: *az áldás reményében vagy az áldásra tekintve vet, az az áldás reményében arat*. A Vulgata így fordít: *qui seminat in benedictionibus de benedictionibus et metet* (aki áldás/ok/ban vet, áldás/ok/ból arat). Pál szónálasztása (ἐπ’ εὐλογίαις) azt sugallja, hogy az adakozás nem egy ravasz befektetési stratégia. Nem arról van szó, hogy minél többet szán az ember a kollektára, Isten annál nagyobb anyagi haszonban részesíti. A közmondással Pál Isten áldásaira irányítja olvasói figyelmét, azaz arra, hogy a bőkezűséget Isten mindenekelőtt és elsősorban lelki javakkal viszonzza. A zsidó gondolkodásban népszerű volt az a gondolat, hogy a bőkezűséget Isten túlradóan megjutalmazza. A Péld 11,24–25-ben ezt olvassuk: „*van, aki bőven osztogat, mégis gyarapszik, más meg szűken méri a járandóságot, mégis inségbe jut. Az ajándékozó bővelkedik, és aki mást felüdít, maga is felüdül*.” Másutt, ugyancsak a Példabeszédek könyvében azt olvassuk, hogy, „*aki könyörül a nincstelenen, az Úrnak ad kölcsön*” (Péld 19,17). Ezekben az ószövetségi közmondásokban kétségtávol kapcsolat van az adakozás/bőkezűség/könyörület és az anyagi siker/előmenetel között, bár az is

tény, hogy az ezekben megfogalmazódó igazságok nem „pénzügyi igazságok”. Az a tapasztalat, hogy az adakozás felüdít és gyarapít, a hívő ember sajátos tapasztalata, aki pontosan tudja, hogy a sikert, az előmenetelt, az áldást nem csupán, sőt elsősorban nem anyagiakban mérik. Más szóval: azt az igazságot, hogy aki bőven osztogat, az gyarapszik, minden bizonnyal nem egy szűkmarkú, fősvény ember fogalmazta meg. A fősvény ember tapasztalata örökké az lesz, hogy mindennek szűkében van, ez a tapasztalata pedig a szűkmarkúságát fogja felerősíteni. Aki viszont áldottnak érzi magát, áldásból/áldások között él (ἐπ’ εὐλογίαις), az elégségest is bőséggnek érzékeli, ez a tapasztalata pedig a bőkezűségét erősíti fel. Igen szerencsés a Vulgata fordítása: „*aki áldásban vet, áldásból arat*”.

7. vers

Pál lefordítja az előző versben említett közmondásszerű mondatot: a szűken vető, ha adni/vetni kényszerül szomorúan, keserűen és kényszeredetten teszi, a bőven adó/vető, éppen azért, mert áldottnak érzi magát, vidáman, jókedvűen ad. A mondatból egyébként hiányzik az „adni” ige. Pál így fogalmaz: *mindenki, ahogyan előre eldöntötte szívében, – ne szomorúan/kedvetlenül vagy kényszeredetten/kényszerűségből: a jókedvű/vidám adakozót szereti ugyanis az Isten*. Az „adni” ige hiánya (mely amennyiben szerepelne, felszólító módban állna) arra utalhat, hogy Pál nem szeretné azt a benyomást kelteni, hogy a kollekta ráerőlteti a korinthusiakra. Isten maga sem erőlteti az adakozást. Igaz ugyan, hogy Isten bőkezűséget parancsol ószövetségi népének, ennek ellenére azt várja el, hogy népe ne parancsra adjon a szükségben lévőknek, hanem szívesen és kényszer nélkül. Az ilyen szívesen adott adományért áldja meg az Úr az adakozó munkáját és minden vállalkozását (5Móz 15,10–11). Az antik filozófiai irodalom az adakozásban (jótétemények adásában) ugyancsak fontosnak tartotta a készséget, illetve a kényszer(edettség) hiányát. Seneca így fogalmaz:

„Nem szívesen látott az a jótétemény, amelyik sokáig tapad nyújtója kezéhez, amelyről úgy tűnik, oly nehezen engedik el és úgy nyújtják, mintha elragadnák. Még ha közbejön bármi késlekedés is, kerüljük el mindenféle módon annak látszatát, hogy: még gondolkozunk. (...) Mert ahogy a jótéteményben a legörömtelibb rész a nyújtó lelkülete, úgy éppen a habozás árulja el, hogy akarata ellenére nyújtott jótéteményt. Nem nekieresztette, hanem helytelenül az ellenkező irányba tartotta vissza. (...) A legkedvesebbek a már előkészített, természetes, hirtelen ott termő jótétemények, melyeket nem jellemzett semmilyen késlekedés, hacsak nem a megajándékozott megilletődöttsége.”⁵²

Isten szemében – és ezt a gondolatot korábban is felvetette Pál (8,12) – többet ér a jókedvvel adott kevés, mint a kényszeredetten adott sok, mivel Ő nem az ember pénztárcáját, hanem a szívét nézi. Pál ezt a gondolatot egy ószövetségi idézettel támogatja meg, a szöveget azonban nem pontosan idézi. A héber szöveg nem beszél jókedvű adakozóról, csupán annyit mond, hogy az irgalmas ember áldásban részesül. A Septuaginta szövegében már szó esik vidám/jókedvű adakozóról, ám a szöveg nem azt mondja, hogy az ilyen adakozót *szereti*, hanem azt, hogy *megáldja* az Isten (ἁνδρα ἱλαρὸν καὶ δότιν εὐλογεῖ ὁ θεός, Péld 22,8). Pál természetesen nem arra gondol, hogy a kedvetlen adakozót nem szereti az Isten (a mondat tehát nem fordítható a visszájára), hanem inkább azt hangsúlyozza, hogy Isten abban az adományban gyönyörködik, melyet jó és hálás szívvel adnak. Mégpedig azért, mert maga Isten is így ad az ő teremtményeinek. A „jókedvű adakozót szereti az Isten” fontos alapelv, azonban nem válhat a főszenység pretextusává, azaz semmiképpen nem igazolja az ilyesféle hozzáállást: *mivel jókedvűen csak keveset tudok adni, inkább keveset adok, nehogy a több szomorúságot, keserűséget ébresszen bennem.*

⁵² Sen. Ben. 2.1.2–3.

8. vers

A bőkezű adakozástól leginkább az tarthatja vissza az embert, hogy úgy érzi: nem eléggé gazdag ahhoz, hogy nagyvonalú lehessen. Pál maga – úgy tűnik – egyetért azzal a gondolattal, hogy adni akkor vagyunk képesek, ha úgy érezzük: többel bírunk, mint amennyire feltétlenül szükségünk van, azaz van olyan többletünk, amit fel tudunk ajánlani. Ezért folytatja azzal a gondolatmenetét, hogy Isten minden körülmények között ellátja a korinthusiakat mindazzal, amire szükségük van. Pál valójában nem is arról beszél, hogy Isten megadja azt, amire feltétlenül szükség van (és nem többet), hanem azt mondja, hogy Isten kegyelme lehetővé teszi, hogy a korinthusiak minden helyzetben (és helyzetől függetlenül) elégedettek legyenek. Az αὐτάρκεια alapjelentése: önfenntartó. Ez olyan emberre jellemző állapot, aki nem függ másoktól, illetve nem szorul másokra. Ez egyrészt munkával és/vagy anyagi függetlenséggel (vö. 1Thessz 4,11–12), másrészt az anyagiaktól való függetlenséggel érhető el. Bár a munka, és az anyagiaktól való belső függetlenség dicséretes, Pál inkább arra gondolhatott, hogy a korinthusiakra kiáradó kegyelem nem csupán mértékletessé teszi a korinthusiakat anyagi ügyekben (*nota bene*: a nem anyagi ember nem feltétlenül nagyvonalú!), hanem egyúttal bőkezűekké is. Az αὐτάρκεια annak az embernek a magatartása, lelki beállítódása, aki tudja, hogy mindig többje van a szükségesnél, ugyanakkor azt is tudja, hogy azért van többje, hogy megoszthassa másokkal (vö. Ef 4,28). A rabbinikus hagyomány megőrzött egy igen értékes történetet arról, hogy mi a célja Istennek az adakozással. Egy római, *Tinnius Rufus* ezt kérdezte *Akiba* rabbitól: *ha a ti Istenetek annyira szereti a szegényeket, miért nem gondoskodik róluk Ő maga? Akiba* rabbi így válaszolt: *az alamizsnálkodás által Isten a vagyont egymás megmentésének az eszközévé tette. Isten mind a gazdagoknak, mind pedig a szegényeknek az Istene, és azt akarja, hogy segítsünk egymáson, és így a világot a szeretet otthonává tegyük.*⁵³

53 b. B. Bat. 10a.

Pál hasonlóan gondolkodik az adakozásról. Annak, hogy Isten többet ad az elégségesnél, nem az a célja, hogy egymástól független embereket, közösségeket hozzon létre, éppen ellenkezőleg: a cél az, hogy a keresztények kapcsolódjanak egymáshoz. A korinthusiaknak meg kell érteniük, hogy a szeretet világában mindenki mindenkihez kapcsolódik, így ők is a távoli júdeaiakhoz. A bőségük a jó cselekedetekre (i.e. a távoli júdeaiak megsegítésére) való.

Ha Isten kiáradó kegyelmére az embertárs felé kiáradó jócselekedet a válasz, akkor az ember *mindig mindenütt mindenben* a megelégedettséget tapasztalja. Aligha lehet véletlen, hogy Pál (a RÚF 2014-es fordításban is érvényesülő) önkéntelen alliterációval fogalmazza meg ezt a gondolatot (παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες). Az alliteráció egy költeményben „simogatja” az ember fülét és lelkét, mivel az alliterációról a dolgok harmóniájára, az összehangoltságra asszociálunk. Isten kegyelme kiárad, megelégedettséget munkál, és ezáltal bőkezűsége ösztönöz. Ez a megelégedettség összehangba hozza az embert önmagával és körülményeivel, a megelégedettségéből fakadó jó cselekedetekre való készség pedig végül összehangol a másik emberrel is.

9. vers

Pál egy zsoltárverset idéz (Zsolt 112,9; LXX: 111,9), mely arról beszél, hogy a nagyvonalúan (szó szerint: pazarlóan) adakozónak az igazsága megmarad örökké. Igen érdekes a szegényt jelölő szó (πένης), mely csak itt fordul elő az Újszövetségben.⁵⁴ Az Újszövetség általában a πτωχός (pl. Mt 5,3) szót használja a szegény jelölésére, melynek alapjelentése: koldus. A πένης inkább olyan mélyszegénységben élőket jelent, aki keményen dolgozik a szűkösség megélhetésért, de nem adja koldulásra fejét. A görög-római filozófiai gondolkodásban – miként

⁵⁴ A Hermász Pásztor viszont ezt a kifejezést használja. Sim. 2.

láthattuk – a koldusnak adott alamizsna nem számított jótéteménynek. Seneca azt írja, hogy jótéteménynek meg kell ütnie egy bizonyos mércét. Nagyszerűnek kell lennie. Ezért néhány fillér a koldusnak, még ha hasznos is, nem számít jótéteménynek. Túl apró ahhoz. De a koldusnak adott fillér azért sem számít jótéteménynek, mert a jótéteményre méltónak kell lennie annak, akinek adom. A fillér esetében, a jótéteményt nem mint arra méltóknak nyújtom, hanem közömbösen, mint valami semmiséget. Ebben az esetben nem az emberrel tesszük azt, amit teszünk, hanem az emberiséssel.⁵⁵ Persze a görög-római világban is adtak alamizsnát az emberek, de ezt nem annyira vallásos érzületből (kegyességből), hanem leginkább szánalomból tették, illetve abból a megfontolásból, hogy a sors változó, így bármikor bárki kerülhet hasonló helyzetbe. Pál szóválasztása⁵⁶ (bár a Septuagintából veszi át) talán azt sugallja, hogy a jeruzsálemi közösség önhibáján kívül került nyomorúságos helyzetbe, és nem azért, mert tagjai nem akarnának dolgozni (vö. 2Thessz 3,10–11). Ez nem jelenti azt, hogy Pál úgy gondolkodna a koldusoknak adott alamizsnáról, ahogyan Seneca, vagy a görög-római arisztokrácia gondolkodott. Csupán azt hangsúlyozná, hogy a korinthusiak nem egy henyélő, dologtalan közösségnek gyűjtenek. A bevezető tanulmányban azt is láthattuk, hogy a görög-római jótékonyosság nem a szegénységben élőket célozta meg, ellentétben az ószövetségi gondolkodással, melyben a szegényekre való odafigyelés igazság(osság)nak számított. A δικαιοσύνη-t (mondhatni kivételesen) itt Pál is ilyen értelemben használja, azaz úgy ahogyan pl. Máté evangéliumában használatos (vö. Mt 6,1–4). Az igazságosság tehát a kegyes és istenfélő ember szegények iránti jóindulatát és segítő odafordulását jelenti. Az pedig, hogy az ilyen ember igazságossága örökké megmarad, úgy értendő, hogy Isten megemlékezik az ilyen emberről (Zsolt 112,6).

⁵⁵ Sen. Ben. 4.29.3.

⁵⁶ Szándékosságról azért beszélhetünk, mert Pál adott esetben skrupulusok nélkül változtat az ószövetségi szövegeken vagy nem ügyel túlságosan a pontoságra. Ezt láthatjuk pl. a 7. versben is.

Első ránézésre furcsának tűnhet, hogy Pál két olyan mondat közé, melyekben Isten cselekvéséről beszél (Istennek hatalma van arra, hogy kegyelmét kiárássza rátok, 8. v.; Isten magot ad a magvetőnek, eledelül kenyeret..., 10. v.) beékel egy olyan mondatot, amelyben az emberről és az ember örökké megmaradó igazságáról beszél. Ezért aztán több írásmagyarázó is arra gondol (pl. Plummer, Garland), hogy ennek a mondatnak is Isten az alanya, azaz Ő az, aki bőkezűen oszt a szegényeknek, és az Ő igazsága marad meg örökké. Ez az olvasat ugyan lehetséges, és első ránézésre logikusnak is tűnik, de valószínűbb az, hogy itt mégis az adakozó emberről, és az ő örökké megmaradó igazságáról van szó. Az ószövetségi idézet így az előző versnek ahhoz a gondolatához kapcsolódik, hogy a korinthusiak bőségéből (mellyel Isten ajándékozta meg őket) jutnia kell minden jó cselekedetre. A korinthusiak bősége megfelel a zsoltárversben szereplő kegyes izraelita bőkezűségének, a jó cselekedet pedig az igazság(osság)nak. Az idézettel Pál mintegy példaképül állítja a korinthusiak elé az ószövetségi kegyes embert, aki olyan bőkezűen adakozott a szegények javára, ahogyan az a korinthusiaktól is elvárható.

10–11. versek

A perikópa első versében Pál párhuzamot vont a bő vetés és bő aratás, illetve a bőkezű adakozás és bő áldás között, a 10. versben pedig újfent a vetés és termés képét használja. Tekintheszünk ezt a verset úgy, mint visszacsatolást a 6. versre, de akár úgy is, mint az előző zsoltárvers rövid magyarázatát. A kegyes ember bőkezűen szórja (σχορπίζω) a szegények felé a vagyonát, ám ennek a vagyonnak a forrása valójában Isten. Ő adja a magot, ő sokasítja meg a termést; a kegyes ember tehát abból ad, amit kapott. Ugyanez áll a korinthusiakra: Isten gondoskodott arról, hogy a közösség bőségben legyen. A korinthusiak ebből a bőségből „gazdálkodhatnak” a jeruzsálemiek javára, hogy aztán bőkezű adományuk még nagyobb bőséget hozzon számukra. Ezt Pál így fogalmazza meg: Isten megsokasítja a korinthusiak igazságának gyü-

mölcseit/termését (αὐξήσει τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν). Mondanunk sem kell, hogy az igazság itt is, akárcsak az előző versben, az adakozást (a jó cselekedetet) jelenti. Minél többet vet az ember, annál nagyobb lesz az aratás, minél többet (és minél nagyobb jókedvvel) adakozik, annál nagyobb áldásban részesül. Ez az elv hasonlít ahhoz a kegyetlen közgazdasági elvhez, hogy a gazdagok egyre gazdagabbak, míg a szegények egyre szegényebbek lesznek (vö. Mt 13,12; 25,29). De az a gazdagság, amire Pál gondol nem (vagy elsősorban nem) anyagi természetű. Isten természetesen bőségesen gondoskodik az övéi anyagi szükségleteiről is, ám az övéi a gazdagságot leginkább a megelégedéssel mérik: bármilyen anyagi forrásokkal rendelkeznének is, azt elegendőnek tekintik ahhoz, hogy hálások legyenek, mi több, ahhoz is, hogy nagylelkűséget tanúsítsanak mások iránt. Gazdagságuk leginkább az egyszerűségben/tisztaszívűségben (ἀπλότης) nyilvánul meg, illetve azt tekintik gazdagságnak, hogy egyre többen adnak hálát Istennek. Tulajdonképpen az történik, hogy az adakozásban az ember felszabadul az anyagiasság, az önzés görcse alól, és megérti, hogy a gazdagság nem pénzkérdés, hanem sokkal inkább lélekben dől el, hogy valaki gazdagnak vagy nyomorultnak érzi-e magát.

12. vers

Pál az adakozást ἡ διακονία τῆς λειτουργίας-nak nevezi, mely szóösszetételt magyarra egészen pontosan csak tautologikusan lehetne lefordítani: *a szolgálat szolgálata*. Muszáj értelmezve fordítanunk, ilyenformán: *istentiszteleti szolgálat*. Pál korában a λειτουργία elsősorban közszolgálatot jelentett. A tehetős polgároktól elvárták, hogy vagyonukból jelentős összegeket fordítsanak látványos és a közjó érdekét szolgáló projektekre (színházak építése, csarnokok, parkok létesítése). Cserébe nyilvános elismerést (szobrot, feliratot) kaptak a közösségtől. Példaként említhetjük egy bizonyos Erastus feliratát (talán azonos lehet a Róm 16,23-ban említett Erasztossal), aki a korinthusi római színház közelében lévő teret mészkővel burkoltatta be. A jóté-

teményét elismerő és dicsérő felirata így szól: *Erastus pro aedilitate sua pecunia stravit*. Azaz: *Erastus az aedilis rangért cserébe saját költségén köveztette*. Ilyen *λειτουργία*-ra az átlagember természetesen nem volt képes, és nem is várták el tőle. Mecénás csak és kizárólag gazdag ember lehetett. Azzal, hogy Pál az adakozást (azaz az egyes korinthusi hívők kisebb-nagyobb értékű felajánlását) *λειτουργία*-nak nevezi, azt sugallja, hogy ez a szolgálat nem kizárólag a vagyonosok kiváltsága; a kevésbé módosak, sőt a szegények is lehetnek úgyszólván „mecénások”. A *λειτουργία* azonban nemcsak köz- hanem papi szolgálatot (áldozatbemutatást) is jelentett (vö. Fil 2,17). Pál ebben az igeversben e két jelentést ötvözi. A korinthusiak adakozása egyrészt a közjó érdekében történik, mivel jótékony cselekedet a megélhetéssel küszködő jeruzsálemiek irányában, másrészt Istennek szánt hálaáldozat. Az adakozásnak tehát kettős, anyagi és lelki haszna van: segít a jeruzsálemiek anyagi helyzetén, de ugyanakkor Isten dicsőségét is szolgálja azáltal, hogy sokakat hálaadásra indít Isten iránt. Ha a *λειτουργία* szó használatával Pál mintegy a mecénás rangjára emelte a korinthusi gyülekezetet, a *προσαναπληρώω* igével semlegesíti a közösség esetleges dicsekedését. Adományuk (a közösségé és az egyes hívőké) nem oldja meg a jeruzsálemiek helyzetét, csupán enyhíti. Szó szerint így fogalmaz Pál: hozzáad ahhoz, hogy a jeruzsálemiek hiányát be lehessen tölteni. Ha ezt a hiányt egy üres pohárként képzeljük el, akkor a korinthusiak adománya néhány kortynyi ebben a pohárban. A lényegyet így is megfogalmazhatnánk: Pál nem lovat, csak öszvért ad a korinthusiak alá.

13. vers

Pál a korinthusiak szolgálatát (διακονία), vagyis az összegyűjtött kollektát kipróbáltságnak nevezi (δοκιμή). Az adakozással a korinthusiak bizonyítják kipróbáltságukat, és ugyanakkor mintegy hitelesítik is Krisztus evangéliumát, mivel mindenki számára nyilvánvalóvá válik „hitvallásuk engedelmissége” (ὑποταγή τῆς ὁμολογίας). A jelzős szó szerkezet háromféleképpen érthető: 1) A hitvallásból fakadó engedelmisség (*genetivus subjectivus*); 2) A hitvallás iránti engedelmisség (*genetivus objectivus*); 3) az engedelmisség, azaz hitvallásotok (magyarázó/appozíciós *genetivus*). A legvalószínűbb, hogy Pál a hitvallásból fakadó engedelmisségre gondol, azaz arra, hogy a hitvallásnak cselekedetekben kell megnyilvánulnia. Ha a korinthusiak hisznek abban a Jézusban, aki gazdag létére szegénnyé lett értük, akkor nekik is bőkezűséget kell tanúsítaniuk a jeruzsálemi szegények iránt. Ez a hitvallásból fakadó engedelmisség Isten dicsőítésére indítja mindazokat, akik tudomást szereznek a gyülekezet bőkezű adománygyűjtéséről. Pál úgy fogalmaz, hogy a korinthusiak jószívűsége nem csupán a jeruzsálemiek felé nyilvánul meg (azok felé tehát, akik „haszonélvezői” a gyűjtésnek), hanem mindenki iránt. Ez azért lehetséges, mert ez az adománygyűjtés (és annak elfogadása) azt is bizonyítja, hogy mind a népek, mind pedig a zsidók megértették: Krisztusban valóban nincs zsidó és görög, benne csakugyan leomlottak a nemzeteket elválasztó falak (vö. Gal 3,28). Ez is Isten dicsőítésére indítja mindazokat, akik hallanak erről a kollektáról.

14. vers

Pál arra számít, hogy a jeruzsálemiek válasza az adományra a korinthusiakért való imádság lesz, illetve, hogy a szívük meg fog nyílni irántuk, és vágyakozni fognak a korinthusiak iránt. Az adomány arról győzi meg őket, hogy Isten jósága bőven kiáradt ezekre a pogányokból lett keresztényekre (vö. ApCsel 11,18). A jeruzsálemieknek nyilván

lehettek (teológiai) fenntartásai a pogánykeresztények iránt, ezért Pál aggódhatott amiatt, hogy Jeruzsálemben esetleg nem fogadják majd kitörő örömmel az adományt (vö. Róm 15,30–32). A legtöbb gondot talán mégis a nem keresztény zsidók jelenthették, akiknek ellenséges érzülete óvatossá tehetette a jeruzsálemi közösséget, azaz úgy gondolkodhattak, hogy jobb elkerülni minden olyan akciót, mely felingerelhetné ellenük a zsidóságot. Mindenesetre a második korinthusi levél megírásakor Pál még derülátó, és abban reménykedik, hogy a jeruzsálemiek nem csupán örömmel fogadják az összegyűjtött adományt, hanem imádkozni is fognak az adakozókért. Nem lehetetlen, hogy a szegények imádságának a hathatóságáról Pál ugyanúgy gondolkodott, mint a Pásztor szerzője. A vagyonnal való gazdálkodásról mindenesetre hasonlóan gondolkodnak:

„A gazdagnak bár van vagyona, de az Úr előtt mégis szegénynek számít, mert a gazdagsága leköti figyelmét, és így igen keveset ér imádsága, az Úrnak tett vallomásai, mert ha meg is tenné ezeket, akkor is gyengén, keveset és erőtlenuül; de ha a gazdag odamegy a szegényhez és a szükséges dolgokban segítségére van abban a hitben, ha ezt megteszi a szegényekkel, a fizetséget érte majd megtalálja az Úrnál, és ezért megad mindent a gazdag kételkedés nélkül a szegénynek, a szegény pedig, akit a gazdag megsegített, hálát adván az Istennek, közbenjár érte. A gazdag így újra meg újra gondoskodik a szegényről, nehogy az életében hiányt szenvedjen, mert tudja, hogy a szegény imája értékes és kedves az Isten előtt. Mindketten megteszik a magukét, a szegény az imádságban munkálkodik, ő ebben gazdag, az Úrtól kapta ezt, és vissza is adja az Úrnak, ki őt megsegítette; hasonló módon a gazdag is vagyonát, amit az Úrtól kapott, fontolgtatás nélkül odaadja a szegénynek, és ez a cselekedete az Úr előtt nagy és kedves, mivel a gazdag belátóvá lett, és a vagyonból, mint az Úr ajándékából a szegényről gondoskodott. Így helyesen végezte szolgálatát (διακονία).”⁵⁷

57 Hermász: Pásztor. Sim. 2.

A közbenjáró imádság nem feltételez semmiféle speciális státuszt vagy különleges spirituális minőséget; ilyen imádságot bármelyik hívő mondhat bármelyik hívőért (emberért). A szegény imádsága az őt megsegítőért azért lehet hathatósabb, mert az őt megsegítő valójában (Istennek) szolgál vagy igazságot (δικαιοσύνη) cselekszik. Amikor Isten meghallgatja a szegény imáját, akkor nem tesz mást, mint megsokasítja az adakozó igazságának termését (vö. 10. v.).

15. vers

Az adakozás egy olyan titokzatos és bonyolult folyamat, melyben az kap, aki ad, és az ad, aki kap. Ezért teljesen természetes, hogy Pál hálaadással zárja a perikópát. A hála nem a korinthusiaknak vagy a makedónoknak, és másoknak szól (ahogy ez a görög-római világban természetes és magától értetődő lenne), hanem Istennek. Ő az, aki magot ad a magvetőnek, és megsokasítja azt, és Ő az, aki szavakkal ki ne fejezhető ajándékot adott az embernek. Ez az elmondhatatlan ajándék – Khrüszosztomosz óta csaknem egybehangzó írásmagyarázói vélemény szerint – Jézus Krisztus. A görög-római ethosz szerint a korinthusiak nagyvonalú adománya mindenképpen ajándéknak volna nevezhető (δωρεά). Pál szerint azonban csak Isten lehet ajándékozó. Amit a korinthusiak tesznek az szolgálat (διακονία, λειτουργία), hálaáldozat (εὐλογία) vagy Isten kegyelmének a visszatükrözése (χάρις).

2. Kérügmátikus gondolatok

Az egyik legkülönösebb dolog, amivel találkozunk, itt a második Korinthusi levélben, az adakozásról szóló igeszakaszokban az, hogy Pál kerüli az *adakozás* szót. Pontosabban kerüli azokat a szavakat, amiket akkoriban használtak az adakozásra vagy a jótékonyásra. Úgy tűnik, mintha Pál azon igyekezne, hogy körülírja az adakozást. Olyanokat mond, hogy *szolgálat*, *dicsőítés*, *közösségvállalás*. Egyetlen egyszer nevezi a nevéen ezt az egész projektet, és mondja azt, hogy: gyűjtés. Az akkori világban azt, amit ma adakozásnak nevezünk, úgy hívták, hogy jótétemény, bőkezűség vagy ajándék. Vajon miért nem ezeket a szavakat használja Pál? Ezeket egyből értették volna a korinthusiak. Persze, értették azt is, hogy *szolgálat* vagy *dicsőítés*, de amikor ezekről hallottak, elsőre semmiképpen sem az adakozásra gondoltak.

Az akkori világban az adakozás a gazdagok előjoga volt. A gazdagoktól elvárták, hogy bőkezűek legyenek, és a gazdagok általában szívesen is jótékonykodtak. De a jótékonyosság nem azt jelentette, hogy segítettek az elesetteket, a csakugyan szükségben lévőket. Ha elő is fordult, hogy egy előkelő és gazdag ember megsegített egy szükségben lévő, azt nem tartotta jótéteménynek. Egy római filozófus (Seneca) úgy gondolta, hogy a jótéteménynek, ahhoz, hogy kiérdemelje ezt a nevet, meg kell ütnie egy bizonyos mércét. Nagyszerűnek kell lennie, nagyot kell szólnia. Egy szelet kenyér vagy néhány fillér egy koldusnak, nem számít jótéteménynek. Túl apró ahhoz. A jótétemény az volt, ha egy előkelő és gazdag ember épített valamilyen középületet (színházat, fürdőt) vagy szponzorálta a cirkuszi játékokat. Cserébe pedig kitüntetések, szobrot vagy elismerő feliratot kapott. Az adakozás valójában üzlet volt: az előkelőek a jótékonyágukkal megvásárolták hatalmukat, különleges helyzetüket, a köznép pedig a jótékonyágért cserébe elismerte a hatalmukat. Ha egy római császár népszerűtlen lett, azonnal jótékonyágba kezdett: ingyen gabonát osztott vagy látványos cirkuszi játékokat szervezett. Ezzel nyerhette vissza a népszerűségét. Talán máris értjük, hogy miért kerülte Pál, hogy az adakozást úgy nevezze, ahogyan akkoriban nevezték. Nem

szerette volna, ha a gyülekezetei úgy tekintettek volna az adakozásra, mint valami üzletre. Azt sem szerette volna, ha a hívők azt gondolják, hogy nem elég gazdagok ahhoz, hogy adjanak. Hogy nincsenek abban a helyzetben, hogy adakozhassanak. És végül azt sem szerette volna, ha gyülekezetei azt gondolják, hogy a szükségben lévők megsegítése nem számít jótéteménynek. Hogy az ilyen adomány semmi: se haszna nincs, se jutalma.

Az első dolog tehát, amit Pál ki szeretne védeni az, hogy a korinthusiak úgy tekintsenek az adakozásra mint egy üzletre. Azaz úgy, mint az akkori pogány világ. De csakugyan nem üzlet az adakozás? Tényleg nem arról szól, hogy adok és kapok, adok, *hog*y kapjak? Azt olvassuk a Példabeszédek könyvében, hogy *„aki könyörül a nincstelenen, az Úrnak ad kölcsön, mert ő megtéríti jótéteményét”*. Mi ez, ha nem egy jó befektetés? Amikor adakozom, kölcsön adok az Úrnak, ő pedig visszafizeti kamatostól. Nincs az az állampapír – mondhatnánk – ami nagyobb garanciát nyújtana. Nem egy államnak adok kölcsön, hanem a Világ Urának! Hol lehetne nagyobb biztonságban a befektetésem?! Hogyan is van akkor ez? Adok az egyháznak, valamilyen segélyszervezetnek, drága műtét előtt álló betegnek vagy anyagi szorultságban levő barátnak, ismerősnek, rokonnak egy összeget, és visszakapom mondjuk a tízszeresét? Ha így lenne, nem lennének a világon ateisták! Ha így lenne, nem győznénk levágni a nagyobbnál nagyobb adományokról szóló nyugtákat. Ahol azt olvassuk a Példabeszédek könyvében, hogy megtéríti az Úr a jótéteményt, ott egy olyan szó áll, amit mindannyian ismerünk: sálóm. Így köszönnek a zsidók: békesség! Igen, Isten – többek között – békességgel fizet vissza. Így is mondhatnánk: átváltja a pénzedet békességre. Mert lehet, hogy van pénzed, több is, mint amennyi szükséges, de nincs békesség, nincs nyugalom. Egyfolytában loholsz és nyüzsögsz, aggódsz és idegeskedsz. Azt mondja Pál, hogy aki szűken vet, szűken is arat, és aki bőven vet, bőven is arat. Ez is egy befektetés. Ha spórolok a vetőmaggal, aligha számíthatok bő termésre. Akkor várhatok bő termést, ha bőven vetettem. De Pál nem egészen azt mondja, hogy aki bőven vet, az bőven is arat. Tudjuk, ez amúgy se így van: vethetek én akármeny-

nyi búzát, az nem garancia arra, hogy bőséges lesz az aratás. Mi több, arra sem, hogy egyáltalán fogok majd aratni. Pál azt mondja, hogy aki az áldás reményében vet, az áldásra tekintve vet, annak az aratás áldás lesz. De mégis hogyan vet az, aki az áldás reményében vagy az áldásra tekintve vet? Úgy, hogy tudja: a termés, a haszon nem minden. Kell melléje öröm, megelégedettség, hála, mert különben a legnagyobb termés is csak tovább növeli a bosszúságot, az idegeskedést, az aggodást. Azt mondja a zsoltárszerző: *„nagyobb örömet adsz szívembe azokénál, akiknek bőven van búzájuk és boruk. Békében fekszem le, és el is alszom, mert csak te adod meg Uram, hogy biztonságban élhessek.”* Újévkor szoktuk azt kívánni, hogy: bort, búzát, békességet! Jobb lenne így: bort, búzát – békességgel! Bort, búzát – áldással! Nos, az adakozó ember az áldásra néz, az áldásban reménykedik, és az több, mint bor, búza vagy bármi más. Hadd kérdezzem meg: mit teszünk olyankor, amikor a pénzünk elkezd inflálódni? Átváltjuk erősebb valutára, nem? Dollárra, svájci frankra, angol fontra. Az adakozó ember valójában átváltja a pénzét – ami önmagában mindig értéktelen – átváltja kedvességre, szívességre, családi és rokoni kapcsolatok megerősítésére. Hogyan is mondja Jézus? Szerezzetek a hamis mammonon – vagyis a pénzen – barátokat! Váltjátok át a pénzeteket lelki javakra! Legyen a pénzetek a gondoskodás, az egymásra való odafigyelés, a közösségépítés eszközévé! Szóval, amikor Isten visszafizet az adakozónak, akkor valami értékesebbé váltja a pénzét: békességre, öröme, hálára, lelki nyugalomra és biztonságra. Üzlet ez? Befektetés ez? Persze, az. De micsoda üzlet, micsoda befektetés! Anyagiakért lelkieket kapunk. Ha úgy tetszik: forintért angol fontot.

A második dolog, amit Pál ki szeretne védeni – és ezért sem használja az adakozással kapcsolatban a pogány világ szótárát – az, hogy ne gondolják magukról a korinthusiak, hogy nem elég gazdagok ahhoz, hogy adhassanak. Láttuk, az akkori világban a bőkezűség a gazdagok és előkelők „sportja” volt. A korinthusi hívők pedig nem voltak sem gazdagok, sem előkelők. Pál mégis azt mondja, hogy bőségben vannak. Pontosabban az egyik szavával azt mondja, hogy bírnak azzal, ami szükséges, a másik szavával meg azt, hogy bővölködnek. Hát nem

azt jelenti bővölködés, hogy többem van a szükségesnél, az elégségesnél? Hogyan lehet az éppen elégséges bőséges? Nem ellentmondás ez? Valaminek vagy bővében vagyok, vagy nem szűkölködöm ugyan, de azért a bővölködéstől igen távol állok. A mindennapi kenyér – mondhatnánk – nem bőség! De a Szentírás másképpen gondolkodik a bőségről. Megelégedettség nélkül nincs bőség! A Szentírás szerint éppen abban van az ellentmondás, hogy valakinek megvan mindene, ami szükséges az élethez, mégse érzi gazdagnak magát. Azt mondja Pál a korinthusiaknak, hogy nyugodtan tartsák magukat gazdagoknak. Szoktuk mondani, hogy szegény az ördög...mert nincsen neki lelke. A korinthusiak viszont megkapták Isten Lelkének ajándékait, mindazt, amit az Újszövetség a Lélek gyümölcseinek nevez (a teljesség igénye nélkül): öröm, békesség, szívesség, jóság, hűség. El ne higgyétek – mondja valójában Pál – amit a világ sulykol belétek, hogy szegények, elesettek, jelentéktelenek vagytok. Hogy nem vagytok abban a helyzetben, hogy bőkezűek és nagyvonalúak lehessetek. Hogy nem számít az, amit adni tudnátok: túl kevés, túl csekély, túl jelentéktelen. El ne higgyétek, hogy a gazdagság anyagi kérdés. Ha ezt elhiszitek, következőképpen lemondotok az adakozás lehetőségéről, csakugyan szegények lesztek. Lélekben is szegények. Lélekben is elesettek. Lélekben is kicsik. Nem tudni adni, nem tudni segíteni, nem tudni szolgálni: szegénységi bizonyítvány. Ám ennek a fordítottja is igaz: semmivel nem lehet jobban megmutatni a gazdagságot, mint az adakozással (aminek csak az egyik formája egyébként az egyház javára való adakozás). Ha meg akarjuk mutatni a gazdagságunkat (hogy jól megy a szekér) – márpedig meg akarjuk, és erre valók a státuszsimbólumok: telefon, márkás ruha, márkás óra, frizura, autó – mutassuk meg azzal, amivel a leginkább meg lehet mutatni: adakozással, szíves-séggel, jósággal, jó cselekedetekkel. Mutassuk meg a gazdagságunkat úgy, ahogyan Isten mutatja meg. Mivel mutatja meg Isten a gazdagságát? Kegyelemével és nagyvonalú jóságával, amivel felhossa napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazaknak és hamisaknak.

Végül azért sem használta Pál az adakozással kapcsolatban az akkori világ szótárát, mert nem szeretete volna, ha a korinthusiak azt

gondolják: az a gyűjtés, amit a jeruzsálemiek javára szerveztek nem is igazán jótétemény, főleg, ha azt nézzük, hogy ki-kí mennyivel tudott hozzájárulni a gyűjtéshez. Hát hogy lehetne egy kevés apró jótétemény? Nem szeretne volna Pál, ha a korinthusi hívők azt gondolják, hogy ennek az adakozásnak az égvilágon semmi haszna nincs. Azt mondja Pál, hogy az a jószívűség vagy inkább tisztaszívűség és egyszerűség, mellyel a korinthusiak adakoztak nemcsak a jeruzsálemiek iránt nyilvánult meg, hanem mindenki iránt. Pedig ők csak a jeruzsálemieknek gyűjtöttek. Akkor mégis hogyan nyilvánulhatott meg mindenki iránt ez a jó- vagy tisztaszívűségük? Úgy, hogy nemcsak az egyháznak, hanem az egész világnak jót tesz, ha a hívő emberek cselekedeteikkel tudják megmutatni a hitüket. Ezt Pál így mondja: a hitvallás engedelmessége, a hitvallás megélése. A hitvallás az, hogy Jézus gazdag lévén szegénnyé lett értünk, hogy mi az ő szegénysége által meggazdagodjunk. Ennek a hitvallásnak a megélése pedig az, hogy mi is gazdagítani tudunk másokat. Szolgálni tudunk azzal, amink van. Ez a hívő embereket Isten dicsőítésére indítja, a nem hívők, a kívülállók számára pedig vonzóvá, és ugyanakkor hitelessé is teszi az egyházat. Milyen nagy haszon, mekkora áldás ez! Aztán az adakozás, bármilyen kevéssel is járuljon hozzá egy-egy ember, enyhíti egy közösségnek – és így a világnak is – a nyomorúságát. Hát hogyan lenne áldás az, hogy Isten engem is használni akar az ő gondviselő munkájában! Hogy engem is bevon az övét és a világot fenntartó, jobbá tevő munkájába! És végül milyen szívet melengető az is, hogy emberek, akiket soha nem láttunk és talán soha nem is fogunk, imádságban hordoznak minket. Mint a jeruzsálemiek a korinthusiakat. Olyan érzelmek ébrednek bennük, melyeket csak a szívünknek kedves emberek iránt szoktunk érezni. Pál így mondja: vágyódnak utánatok. Ahogyan a családtagok, a barátok vagy a hazája után vágyódik az ember. Miért? Mert az adakozásban felismerik – már a szándékban is felismerik! – Isten kegyelmét, az adakozókban pedig a kegyelem eszközeit. Micsoda haszon! Micsoda áldás!

Mit mondhatnánk? Lehet-e erre mást mondani, mint amit Pál mondott: hála legyen Istennek kimondhatatlan ajándékáért!

Irodalom

CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele*, Budapest, Luther Kiadó, 2009, 314–331.

GARLAND, David E: *2 Corinthians*, Nashville, Broadman & Holman Publishers, 2001, 404–415.

GUTHRIE, George H.: *2 Corinthians*, Grand Rapids, Baker Academic, 2015, 519–536.

KEENER, Craig S.: *1–2 Corinthians*, New York, Cambridge University Press, 2005, 212–215.

PLUMMER, A.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle of St. Paul to the Corinthians*, New York, Scribner, 1915, 256–269.

SENECA: *Prózai művei*, 2. kötet, Budapest, Szénzár, 2004, 314.

VANYÓ László (szerk.): *Apostoli atyák*, Budapest, Szent István Társulat, 1988, 163.

Rövidítések jegyzéke

Arist. Pol.	=	Arisztotelész, Politika
b. B. Bat. 10a	=	Baba Batra (Babiloni Talmud)
Cic. Amic.	=	Cicero, A barátságról
Cic. Off.	=	Cicero, A kötelességekről
Hor. Epist.	=	Horatius, Episztulák
Joseph. AJ.	=	Josephus Flavius, A zsidók története
Plaut. Trin.	=	Platus, Trinummus
Plin. Ep.	=	Ifj. Plinius, Levelek
Plin. Pan.	=	Ifj. Plinius, Panegiricus
Sen. Ben.	=	Seneca, A jótéteményekről
Sen. Clem.	=	Seneca, A nagylelkűségről
Sen. Controv.	=	(Idősebb) Seneca, Controversiae
Tac. Ann.	=	Tacitus, Évkönyvek
Theophr. Char.	=	Theophrasztosz, Jellemrajzok

A PATMOSZ KÖNYVTÁR
sorozatban eddig megjelent könyvek:

1. PERES Imre – JENEI Péter (szerk.), *Az ókori keresztyén világ* (2013)
2. PERES Imre, *Pál apostol túlvilági látomásai* (2015)
3. PERES Imre, *Pillantások a végidőkbe* (2016)
4. PERES Imre – NÉMETH Áron (szerk.), *Az ókori keresztyén világ* III. (2016)
5. PERES Imre, *Mennyei polgárjogunk* (2018)
6. PERES Imre – NÉMETH Áron (szerk.), *Az ókori keresztyén világ* IV. (2018)
7. NÉMETH Áron (szerk.), *Az ókori keresztyén világ* V. (2019)
8. PERES Imre, *Az apokaliptikus egyház* (2019)
9. PERES Imre – NÉMETH Áron (szerk.), *Az ókori keresztyén világ* VI. (2020)
10. PERES Imre, *Korinthusi hitviták* (2020)
11. PERES Imre, *A halál fullánkja* (2021)
12. Jörg FREY, *Tanulmányok az Apokalipszishez* (2021)
13. PERES Imre – LEDÁN M. István (szerk.), *Hellenisztikus antropológiai motívumok az újszövetségi eszkatológiában* (2022)
14. LEDÁN M. István – NÉMETH Áron (szerk.), *Az ókori keresztyén világ* VII–IX. (2023)